TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 2 SAYI: 12 OCAK 1965 FİATI: 250 KRŞ.

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

Tarih: 24

(Basın: 21816)

Tarih: 25

Çocuklarımıza Kalacak Kültür Hazinesi

BÜYÜK OSMANLI LUGATI

Sabahat Alp — Ali Rıza Alp

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Edebiyat ve Türkçe öğretmenlerine tavsiye edilen ve Tebliğler Dergisinde duyurulan 4 cildlik muazzam eserin mevcudu kalmamıştı. Şimdi eksik formaları yeniden bastırılarak mahdut bir miktar elde edilmiştir.

Eskiden olduğu gibi 4 cildi yine 120 liradır.

İkişer ikişer yaldızlı bez cildler içindeki bu muazzam kültür hazinesi için TARİH KONUŞUYOR okuyucularına büyük bir kolaylık gösterilmektedir.

Zarurî posta masraflarını karşılamak üzere sadece 20 lira para ile mütebaki 100 lirası için de 100 LİRA DEĞERİNDEKİ TASARRUF BONOSU göndermeniz kâfidir.

Böylece Tasarruf Bononuzu ucuza satmaktan kurtulur ve büyük bir hazine değerindeki kültür eserine bağlamış olursunuz.

Eser itinalı şekilde paketlenerek taahhütlü olarak adresinize gönderilecektir. Ayrıca hiçbir posta masrafı talep edilmeyecektir.

ESERDE NELER VAR?

Her cild büyük boy çift sütun 400 sayfadan müteşekkil 4 cild — Yunus'dan Yahya Kemal'e kadar 500 den fazla şair'in beyitleriyle süslenmiş 80.000 e yakın kelime ve terkip,... — Kelimelerinin mecâzi ve gerçekmânaları-Asırlar boyunca değişik anlamları.

TASARRUF BONALARINIZI

Ancak Büyük Osmanlı Lûgatına yatırmak suretiyle değerlendirebilirsiniz.

(20 LİRA + 100 LİRALIK TASARRUF BONOSU = BÜYÜK OSMANLI LÛGATI.
Eser mahdut miktarda olduğundan hemen müracaat ediniz.

Müracaat Adresi: Ali Rıza Alp: Posta Kutusu 44 Beyazıt/İstanbul

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 2 SAYI : 12 OCAK 1965 FİATI: 250 KURUŞ

Kurucusu, Muharriri :
CEMAL KUTAY

★

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

★

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

★

Muhabere ve para gönderme adresi: Posta Kutusu 67 — İstanbul

★

ABONE ŞARTLARI :
Yıllık 24 lira. Dış ülkelere iki mislidir.

★

Bu sayı, İstanbul'da Son Telgraf Matbaası Tesisle rinde dizilmiş ve Tipo baskı makinesinde 10.000 adet basılmıştır.

★

Klişeler Nuray Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

★

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Bir Dua İçinde Yeni Yıl

Mardinli Şeyh Şemsüddin anlatıyor:

«— Mevlâna Celâlüddin Rumî, Arabî senenin başlangıcı olan Muharrem ayının başında gökyüzünde yeni Hilâl'i gördüğü vakit şu duayı okurdu:

«— Ey benim Tanrım... Sen, ezelî, ebedî ve kadîmsin. Bu yeni senedir. Beni, vefa ve ahlâk, sadakat ve necabet dışı işlere çağıran Şeytandan koru. O şeytan ki, kendisine hâkim olamadığım zaman bizzat benim nefsimdir, ve her kişinin Şeytan'ı da, Meleği de kendi nefsinin iki yanındadır. Ey ikrâm ve iclâl sahibi yüce Allahım: Sen beni, çok zaman fenalık yolunu gösteren öz nefsime karşı akıl, fazilet ve iffet yolunda olma çabamda yalnız bırakma. Sen ki, rahmân ve rahîmsin.. Bana, sana yaklaştıracak şeylere gönül vermek, Senden uzaklaşacak şeylerden uzak kalabilmek irade ve azmini ihsan et.. Muhabbetler ve nefretlerden bana, sevginin engin kaynağını ihsan, kin ve gayzı haram et.. Güzeli görmek ve iyiyi aramak yolumu kapama... Rahmetinle bu duamı kabul et, ey kâinâtın ezelî ve ebedî sahibi.»

Bunları söyler ve bizlere «— Her yeni sene, hayatın yeni bir basamağıdır. Bu dilekler benim değil, sizlerin ve bizlerden sonra gelecekler içindir. Tanrı cümlemizin duasını kabul etsin.. derdi..»

Elinizdeki dergi, 1964 senesinin sonuncu ayında basılmıştır.

Milâdî takvimi kabullenmiş bir dünya parçası ile beraber yeni yıla hazırlanıyoruz. Elbette giren sene için dileklerimiz olacak. Mevlâna'nın yedi yüz sene önceki duasına ekliyecek bir duamız var mı? Kaçımız öz nefsimizin ardından koşmıyacak kadar duygularımıza hâkimiz?

Vatanın, ailelerimizin, şahıslarımızın hâline bakınız: Nefisi yenmek değil, onu, bütün asîl ve necîb hislerin üstünde biricik varlık saymanın düşkünlüğü, bencilliği, hodbinliği çevreyi sarmış.

Sesimizle değil, bakışımız ve gidişimizle haykırdığımız kapkara geçek şu: «— Benden sonra cihan yıkıla!.»

Cemal Kutay

Lûtfen Okuma-

★ — *VE, BİR YIL DOLDU !*

Çok az kimse ümitli idi elinizdeki mecmuanın yaşıyacağından... Tarihe, takvim yaprakları içinde «*izinli*» veya «*yasak*» devirleri temsil eden şartlar içinde, belli fikirlerin korunmasına bağlanmamış bir tarih sesini yaşatabilmek!.. Elbet de ihtiyatlı olanlar haklı idiler. Amma unuttukları veya hiç deneme dikleri bir gerçek vardı. Öylesine bir gerçek ki, bu ülkede başarıya ulaşmış her ihlâs ve doğru emeğin mayasında himmeti ve izi vardı o gerçeğin.. adına da «*bu ülkenin sahiplerinin sağduyusu*» denilebilirdi: Dedelerimizin ifadesi ile *hiss-i selîm* Frenklerin bilim tâbiri ile de *bon - sans*... Hepsi aynı sonuca ulaşır: Hükümlerinize yön vermek amacıyla önünüze çıkarılmış olayların ard düşünceleri olup olmadığını, gerçek payını, çeşitli korkular içinde hâkim kuvvetlerin evetliyeceğini mi, hayırlıyacağını mı hiç düşünmeden hakikati katıksız ve öz yüzü ile ortaya koyma emeğini bağrına basan ve ona yaşama hakkı veren sizlerin vefasını...

Ümitsiz olanlar, bu hazineyi denememiş olanlardı.

İşte, bir yılı doldurduk: Bana bir daha hak kazandırdınız: Sizlere teşekkür ederim: Ev kitaplıklarımıza, **şu mübarek yurdun biricik tarih mecmuası olarak, iki cildde 1008 büyük sahifelik** bir eser koyduk: Elbirliği ile, gönül birliği ile...

★ — *SARSINTISIZLIK EMNİYETİ :*

İlk altı aylık abone devresi içinde 9432 olan abone rakamı, yaz aylarının rehavetini temsil eden Temmuzun azizliğine uğradı ve 3090 mecmua, *(postadan aranmadı)* kaydı ile geri geldi: Abone sayısının hizmetimize devam edebilme imkânını verecek seviyede kalması için, yardımınızı istedik. Şu âna kadar kaybımızın ancak yüzde 28 e tekabül eden 898 yeni abone ile rakam 7240 ı bulabildi. Yâni, ikinci bir düşüşe imkân vermiyecek asgarî miktar.

Elbette gerçek bir tedbir düşünmek gerekiyordu, çün

nız ricasıyla...

kü şubatta biten ikinci altı aylık aboneler, altı ay için uzatılacak olursa, yine Temmuza rastlıyacak ve aynı tehlike, bu sefer daha ağır ve çetin şartlar içinde önümüze dikilecekti: İkinci yıla girerken, hiçbirinizin bu hizmet yolunda bizi terkedeceğine ihtimal vermemenin rahatlığı içinde, *13 üncü şubat sayımız, bir yıllık abone bedeli olan 24 lira ile* ödemeli gönderilecektir.

Ricamız şu: Eğer, ne sebeple olursa olsun, abonenize devam arzusunda değilseniz, lütfen, önümüzdeki günlerde bunu iki satırcıkla bildirmek zahmetini esirgemeyiniz : Çünkü, önümüzdeki ay, bir senelik ödemeli olarak adresinize gelecek on üçüncü sayımızın iadesi *hizmetlerimizin sonu* olur.

★ — *DAHA TATMİN EDİCİ BİR EMEK İÇİN..*

Vefa ve alâkanıza daha lâyık bir «*Tarih Mecmuası*» verebilmek cehdiyle, biz de, *kendi aramızda* bazı tedbirler aldık ve ben, günlerimi, sizlere *tarih deryâsı*'ndan daha itinalı derlemeler yapabilmiye hasrettim: İnşaallah, önümüzdeki sayı bu *daha kusursuz hizmet* tedbirlerimizin neticelerini, sahifelerimizde, muhtevada ve şekilde görmüş olacaksınız.

Bu arada lütfen, arzularınız varsa bunları bildiriniz. Hatta, millî hafıza ve şuurda istifham halinde kalan veya devam eden temel mevzuları ... Mehmet Akif'e:

Geçmişten adam hisse alırmış.. Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?
Tarihi «tekerrür» diye târîf ediyorlar :
Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?

çâresizlik feryadını ilham eden şartlar içinde olduğumuzu unutmayınız: Fakat biz, tarihi *acı tekerrürler boşluğu* olmaktan kurtarma yolunda el ve gönül birliği ile hissemize düşeni yapıyor muyuz? Lütfen bakınız vatana: TEK tarih mecmuasıyız. Hem de çok şükür, minnetsiz, dimdik ve sadece gerçeklere bağlı!

Emek bizim, himmet ve şeref sizin.

Cemal Kutay

HAK'kın BATIL'la kavgası :

MEKKE nasıl kurtarılmıştı?

★ — **KARANLIKTA İKİ KİŞİ :**

İsa'nın doğumundan sonraki 622 nci yıl... Kim derdi ki, Arab Yarımadasının putlara tapanlarca mukaddes sayılan ve kendisine **«dünya şehirlerinin anası»** denilen Mekke'den, istenmiyen, öldürülmesine çalışılan, hakaret gören bir kişi, beraberine **«ayrılmaz dostum»** dediği bir arkadaşını alarak gece karanlığında yola çıkacak ve kendisine çevrilmiş hançerlerin darbesinden korunarak, binbir tehlikeyi yenip bir başka şehire, yine dünya tarihlerinin artık kendisinden **«Medine-i Münevvere = Aydınlık belde»** olarak bahsedecekleri bir başka şehre gelerek yerleşecekti!... Ve bu geliş, MÜSLÜMANLIK denilen yeni dinin o gün bugün, karşısına gizli, açık çıkmış binbir güçlüğü yenerek, bir yaşama düzenini kurma sonucunu verecekti... Kim derdi bunları ve hangi geniş hayâl, böylecesine mucizeyi kabul edebilirdi?

Abdullah'ın oğlu Muhammed, daha yeni bir dinin tebliğcisi olduğunu söylemeden çok evvel **«El'emîn = İnanılan, güvenilen insan»** olarak tanılıyordu: Ahlâk ve fazilet sahibi idi. Hem de, namus ve iffetin adının olmadığı, kız evlâtların diri diri gömüldüğü, kumar ve işretin mubah sayıldığı, aile mahremiyetinin sözünün olmadığı, putlara tapıldığı, bir büyük ve yüce varlık yerine, insanların kendi elleriyle yaptıkları nın önünde secde ettikleri devirde, O, bütün bu kötülüklerin dışında ve üstünde idi. Zaten, dâvasının muhteşem zaferini gördüğü zaman bile, ilk günlerin tevazuundan zerrece ayrılmamış: **«— Ben iyi ahlâkı tamamlamıya geldim.. O kadar!..»** demişti.

Hakikî Müslümanlık işte sadece budur: İyi Ahlâk ... İyi ahlâk da ilmin ve müsbet bilginin, fazilet ve necâbetin, beşerî meziyetlerin hamuruyla yuğrulmuştur. Hakikî Müslümanlıkta ne ikrah **(düşüncelerin zorla telkini)**, ne de ruhbaniyet **(Allahla kul arasında vasıtalık)** yoktur. Bugünkü insanlığın hâlâ erişemediği sosyal adalet düzeni, Müslümanlığın içindedir ve Peygamberimiz kendi hayatiyle coşkun bir mefkûreciliği **(idealizmi)**, tezadsız bir yaşayışı, zafere eren dâvası içinde yüce bir insanın **ilk günler sadeliğini** nasıl kaybetmiyeceğinin örneğini vermiştir. Zaten MÜSLÜMANLIK tâbiri, **Selâmet'**ten gelen ve dünyaya gelişten, dünyadan ayrılışa, inananlar için de **ondan sonrasına** uzanan bir **kurtuluş hareketi'**dir. Bu yolun 1400 yıla yaklaşan istikametinde, şu atom ve füze devrine rağmen, hiçbir gerçek, en ufak değişiklik yapmamıştır.

Hiristiyanlığın donmuş akîdelerini, değişen zamana uydurabilmek için birçok ıslahatçılar, kökten değişmeler yaptıkları halde, İslâmiyetin bugünkü dâvası bir reform değil, **ASLINA DÖNÜŞ'**tür. Çünkü İslâmiyet, bilhassa Musevî taassubunun gizli açık tazyikleri, Hiristiyanlık gayretinin fevkalâde ve iç-dış tahribleriyle **asliyetini kaybetmiş**, İSRAİLİYAT adı verilen hurafelere itilmiştir. On Sekizinci Yüzyıldan sonra, dünyanın girdiği ilerleme ve medeniyet yolunda Müslümanlığın mevkiini ele alan gerçek ilim sahipleri, bu yolun, Müslümanlığın çizdiği asıl hedef olduğunu, fakat hurafe ve taassubun, bilhassa Müslümanlık dışından gelmiş gizli açık tazyik ve iğfallerin ana hedefleri kararttığını görmüşlerdir. Bu ebedî hakikatler, elbette bir gün, hem de çok uzak olmıyan gelecekte, sadece beşyüz milyon Müslümanın değil, bütün hakikatçi dünyanın mantık ve insaf gözleri önünde, istikbalin gerçeği olacaktır. Bugün, Batının en değerli ilim ve ahlâk otoriteleri bu teşhiste birliktirler.

MEDİNE! Aydınlık belde!..

İŞTE MEDİNE... **Adı belki duyulmıyacak bir çöl vahası şehri idi. Fakat, dünyanın gidişine istikamet vermiş, ruh, akıl, kalb ve hakikatle yoğurulmuş ilim ve faziletin ışığı olmuş bir harekete merkez olma bahtiyârlığına erişti ve adı «aydınlık belde» oldu.**

İşte, İsa'nın doğumundan 622 yıl sonra, Mekke'de kavurucu güneşin son ışıklarını şehrin üzerinden çekmesinden sonra, iki adam, kimseye görünmemek endişesiyle yolda idiler ve kalabalık şehri terketmiye çalışıyorlardı. Bunlardan birisi, İslâm Peygamberi Muhammed, diğeri O'nun sadık arkadaşı Ebubekir idi. İnsanlık nezaket ve tarih ikramının vecibesi olarak, en büyük kelimelere lâyık görülen bu iki **Allah Yolcusu**, her dakika, ölümle yüzyüze idiler. Muhammed, yeni bir dinin seslenişini on üç yıldır, inanılmaz tazyik ve zulümlere göğüs gererek yapıyordu. Kendisine inananlardan bir kısmı, bu tazyikler karşısında Habeşistan'a gitmiş, bir kısmı Medine'ye yerleşmişti. Fakat O, Ebubekir'le beraber, daha vazifesinin bitmediği inancı ile ölümü her ân yakından duyarak ayrılmamış, nihayet, «— **En iyi tedbirleri almak ve emin yolu bulmak, Allahın insanlara lûtfu olan akıl ve mantığınızın hakkıdır.**» diyen ilâhî hükmün ışığı altında Mekke'yi terke karar vermişti: Çünkü, küfür ve müşrikliği temsil eden şehrin sahipleri olan Kureyş'liler, o gece, O'nu öldürme kararında idiler. Hazırlıkları da tamamdı.

Müslümanlık için en değerli eserleri, garaz ve kinlerine rağmen, yine de Hıristiyan bilginleri yazmışlardır. Bunlardan birisi olan İngiliz müverrihi Vilyam Muir «**Muhammed'in Hayatı**» adlı eserinde bu ayrılış sahnesini şöyle anlatır:

«— **Hazret-i Muhammed, Ebubekir'in evine gitti. Kısa bir müsavereden sonra ikisi de hicrete, Mekke'den ayrılıp Medine'ye gitmiye karar verdiler.**

Bu, tabiî bir gidiş değildi, kaçış idi. Bu ayrılış dakikası, yaşadığı şehirde zenğin, refah ve itibarın her türlüsüne sahip Ebubekir'e sevinç gözyaşları döktürüyordu. Neden? İşte bu «neden?» in cevabında, Müslümanlığın hiçbir dinde görülmiyen yayılışı, sevilişi, dünyanın bütün nimetlerini unutturan füsûn kudreti vardır.

Peygamber ile arkadaşı, güneş kararıktan sonra yola çıktılar. Ebubekir'in evinin arka penceresinden karanlığın içine süzülmüşler ve şehrin ârızalı yollarının bulunduğu güneyine doğru yol almıya başlamışlardı. Burası, Sûr dağının yalçın kayalıklarına çıkıyordu.

Kendilerinin arkasına düşeceklerini bildikleri Kureyş atlılarından korunmak için, birkaç gün buradaki mağarada saklanacaklardı. Peygamberin yatağında, o kahramanlar kahramanı Ali yatıyordu. Kureyş'in kiralık kaatilleri, o gece Muhammed'i öldürecekler ve ailesi Benî Hâşim'e diyetini vereceklerdi; çünkü, sekiz kaatil birden vuracak, kimin öldürdüğü bilinmiyecek, böylelikle kaatilin belli olmadığı cinayetlerde olduğu gibi, sadece diyet ödenecekti.

Dünyaya yeni bir hayat getirecek olan iki yolcu, gece yarısına doğru, Sûr dağının muhteşem zirvesine eriştiler. Ne garib!.. Peygambere ilk vahiy, yine bir Mekke dağı olan Hırra'daki mağarada gelmişti: Sükûn ve tabiatın yücelikleri arasında ruhunu dinleme, onun mukavemetsiz itiyadı idi.

Bu mağarada geçen üç gün, ne de heyecanlı ve güç tahammül edilir ezâ ve azab ile dolu idi. Sabah ışıklariyle beraber, mağaranın yarıklarından aşağı baktıkları zaman Ebubekir, sesler duymuştu: Bunlar, kendilerini arıyan ve Kureyş tarafından başlarına vaadedilen altın kümesini elde edeceklerin hırs ve kin dolu ayak sesleri idi. Bir ân, beşerî bir zaafa kapıldı ve canından çok sevdiği, haysiyetinden üstün tuttuğu mübarek mürşidine fısıldadı:

«— Birisi başını yukarı kaldırır ve, bizi bu çatlakların içinden görürse, ne olur?»

Efendimizden Öğütler

«— Elinizden geldiği kadar dünya kaygılarını içinizden boşaltınız. Çünkü bütün kaygısı nefsi ve dünyası olan kimseye Cenab-ı Hak, fâniliğin kifayetsizliğini isbat edecek hâdiseleri nasib eder. Böylelikle nefis dertlisinin fakirliği her zaman gözleri önünde olur.

En büyük kaygısı fazilet ve iyilik olan kimseye gelince, Cenab-ı Hak O'nun bütün işlerini derler, toplar ve adının ardından unutulmıyacağı ferahlığını bahşeder, bütün zenginliğini kalbine koyar. Her kim bütün kalbiyle Allaha yönelirse, Cenab-ı Hak da, muhitinin kalblerini sevgi ve esirgeme hissiyle ona çevirir. İyi niyet sahiblerinin nasibi bu ölümsüzlük hatırasıdır.»

Muhammed sükûnet ve tebessümle cevap verdi:

«— Keder etme... Allah bizimle beraberdir...»

O, ömrünün sonuna kadar, bu cümleyi yüreğinin derinliğinden duydu ve kendisinden sonra, mahiyeti ne olursa olsun, fakat insanlığın ve faziletin hayrına bütün dâvalarda, ilk yola çıkanların kırılmaz ümid meş'alesi olarak mânevî miras halinde emanet etti...»

İngiliz tarihçisi, mutaassıb bir Hıristiyan olmanın asıl ölçüsü olan Müslümanlıkta tezad arama duygusu içinde hâdiseleri adım adım takip eder ve Medine'ye gelişin ilk günlerini, Sûr dağındaki mağara içinde geçen buhranlı günlerle kıyasladıktan sonra, şu hükmü verir :

«— Medine'de geçen ilk yıllar, Müslümanlığın nasıl yıkılmaz bir kuvvet olduğunu isbat eden binbir ibret hâdisesi ile doludur ve Peygamberin bu mücadeleleri, Kur'an'dan sonra Müslüman âlemine O'nun, bizzat öz hayatı ile gösterdiği idealist, mefkûreci, kurucu, yapıcı ve nefsini her türlü tezadlardan uzak tutabilen eşsiz bir Lider'in, yol gösteri-

cinin örnek mirasıdır. İleri Müslüman nesilleri bu hayat devresini dikkatle tetkik ettikleri zaman, büyük gayelere erebilmenin tezadsız misalini bulmuş olacaklardır.»

★ — SEKİZ YIL SONRA, BÜYÜK GÜNÜN GELİŞİ :

İşte, MEDİNE'ye (dünyanın aydınlık şehri) dedirten hicret üzerinden sekiz yıl geçmişti.. O güne kadar insanlık, daha muazzam göçler görmüş, kitleler bir yerden diğer yere taşınmışlar, milletler kendilerine daha rahat hayat temin edecek bereketli topraklar aramışlardı. Fakat hiçbiri, bazan milyonların yaptıkları bu muhaceret, iki insanın, Peygamberle (mübarek hâtırasına selât ve selâm getirin..) vefa ve sadakatin timsali olduğu için (sıddık) diye anılan Ebubekir'in şirk ve küfrün merkezi Mekke'den gizli ayrılmalarının neticesi kadar dünya yüzünde tesirleri hâlâ devam eden bir (muhaceret) vukubulmamıştır.

Peygamber Medine'ye, binbir tehlike içinde gelmişti. Medine'de liderliğini ilân etmiye hazırlanan Ebî oğlu Abdullah, O'nu istemiyordu. Nitekim ömrünün sonuna kadar, islâmiyetle mücadele etti. Münafıkların reisi oldu ve tarihe, iki yüzlülüğün, samimî olmamanın ve en aşağılık makyavelizmin örneği ondan geldi.

Medine Yahudileri de Peygamberin can düşmanı idiler. Kaç defa suikast

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

KİMİN HAKKI?

Efendimiz Hazret-i Muhammedin Mekke'den Medidineye hicreti esasına dayanılarak tertip edilen takvime, sene-i hicriye-i kameriye, yahut kısaca Hicrî Sene diyoruz. Bu takvim, ayın dünya etrafındaki dönüşüne dayandığı, ve senenin ay, gün hesapları bu esasa göre ayarlandığı için bu ismi almıştır. Bu takvim, Halife Ömer zamanında ve hicretin on yedinci yılında kabul edildi.

Hicretin ilk senesi Muharrem ayının birinci Cuma günü olan başlangıç, Milâdî senenin 622 inci senesi temmuzunun 16 ıncı gününe rastlamaktadır. Güneş hesabına dayanan bir de, sene-i hicriye-i şemsiyye vardır ki, Milâdî 622 inci senenin eylülünün 23 üne tesadüf eder.

İsa'nın doğumu esasına göre kabullenilen milâdî sene ise sabittir: Değişmez. Şimdi, bu sabit takvim ölçülerine göre, Hıristiyan âleminin yeni yılı, tarihî gerçek olarak asla kesinlikle tesbit edilememiş, hüccet ve belgesi olmıyan, otantik ve güvenilir vesikaya dayanamıyan bir doğum'a bağlanıyor. Ne ibret verici hâdisedir ki, Hazret-i Muhammedin Mekke'yi putlardan, şirkden, küfürden, dalâletten kurtarması ve vahdaniyet güneşinin aydınlığına kavuşturması da, aynı tarihe rastlıyor: 1 OCAK 630 tarihine..

Yıllar geçiyor, fakat, yeni yılın başlangıcı olan 1 OCAK, dünya durdukça Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethi tarihinin yıldönümüdür. Mekkenin Fethi neyi anlatıyor: İslâmlığın, küfre, şirke, putperestliğe, müşrikliğe, fazilet ve ahlâk dışı bütün hareketlere karşı, kötü yolların kaynağını, Batıl'dan kurtarıp HAK'ka iade edebilme zaferini!..

Biz, milâdî seneyi kabul ederken, bir BATILAŞMA ÖLÇÜSÜ'ne daha girmenin sevinci içinde idik!.. Ne gaflet!.. Demek ki, büyük kuvvet, bizi, başka yoldan ebedî hakikatın kaynağına götürdü: Hıristiyan âleminin yeni yıl olarak benimsedikleri izafî tarih, Müslümanlığın en büyük zaferinin günü oluyor, ve bu oluş, yüzyıllardır kendi hükmünü icra ediyor da bizler farkında değiliz: Çünkü Müslümanlığa hâs tevazu ve vekar içinde.. Hiç bir fantazinin ve gösterişin yaldızına ihtiyaç hissetmeden.. Günün birinde, bir idrâk liyakatine mazhar olabilmenin inanç yeterliği içinde..

Şimdi, ey yüreklerinde büyük ve ebedî hakikatlerin aydınlığı olanlar!.. Hıristiyan inancının kendi izafî telekkileri içinde, insanlığın YENİ YIL'ı saydığı günün, nasıl muhteşem MÜSLÜMAN GERÇEĞİ olduğunu gördünüz mü?

Artık, her yılın 1 OCAK günü, Noel Baba'ların hayâl ve efsane tesellerinin ardındaki hakikat ihtişamı ile mantık ve vicdanınızı aydınlatınız ve bir özenti olarak değil, ezelî kudretin ihlâs dolu Müslüman gönüllerine armağanını, hakkın, hakikatin, faziletin, ahlâkın, bütün insanlık ve bütün beşeriyet için bir ve müşterek mevhibe olması ilâhî ilham ve işaretini hatırlayınız..

Efendimizden Öğütler

Bir adam Peygamberimizden öyle bir nasihat istedi ki, bunu yerine getirdiği zaman nefsini fenalıklardan korumuş olsun...

Peygamberimiz ona sordu:

«— Eline hâkim misin?»

Adam cevap verdi:

«— Tabii.. Elime hâkim olamazsam neye hâkim olabilirim?»

Peygamber tekrar sordu:

«— Diline hâkim misin?»

Adam tereddütsüz cevap verdi:

«— Dilime hâkim olamazsam neye hâkim olabilirim?»

Bunun üzerine Peygamberimiz dedi ki:

«— Öyle ise elini ancak iyiliğe uzat, ve dilinle ancak iyiyi söyle!..»

tertip ettiler. Etrafta, dört çevreyi kuşatan kabile liderleri, dünya liderleri olarak, Bir ve Büyük Allah'a bağlı olmanın, vahdaniyetin ve tek kudretli Tanrı'nın muhteşem varlığından sonra, bütün insanların bir ve kardeş olduğunu söyliyerek hakikî Demokrasiyi tesis etme yolunda olan insana karşı, menfaatleri haleldar olduğu için, kin ve garaz dolu idiler. Peygamber, bütün bu hasım muhit içinde, kendisine inanan bir avuç mü'minin yanına gelmişti. Sekiz yılda neler olmamıştı.. Bedir'de, bu bir avuç Müslüman, kendilerinden yedi misli kuvvetli düşmanı tepelemişlerdi. Uhud'da mağlûbiyetin eşiğinde imân ehilleri gönüllerindeki kudrete dayanarak yine ezilmemişlerdi. Azab cenginde inananlar, inanmıyanların şeklî ve zahirî kudretlerine rağmen, yine üstün gelmişlerdi. Nihayet, Hudeybiye sulhü yapılmış, Müslümanlık güneşi etrafı aydınlatmıya başlamıştı.

Artık, şirkin, küfrün, inkârın kaynağı haline gelen ve kendisine İbrahim' denberi (Ümmülkurra = Şehirlerin Anası) denilen Mekke'nin fethi günü gelmişti. Bu fetih, sadece bir şehrin alınması demek değildi. Bu fetih, imânın inkârı tasfiyesi demekti. Beklenilen gün dü. Yahudilerin, Ahdi Atik'de söyledikleri «müttekîlerin zafer günü» idi.. Onlar, asırlardır bundan endişede idiler.

★ — **SEKİZ YIL SONRA** ...

Sekiz sene önce, ancak onbeş, yirmi süvarinin neticesi meşkûk bir sefere çıkabildiği bu yolda, Ramazanın onuncu günü, on bin süvari toplanmıştı.. Onbinlerce yaya asker, Medine çevresini doldurmuştu. Bu heybetli kafile, Mekke yoluna çıkmaya hazırlanırken, Kureyş, ıstırap içinde idi. Galip, hem de yirmi bir sene, her türlü ezâ ve cefâ görmüş, hakarete maruz kalmış, haksızlıkların envai nefsinde denenmiş, yok edilmek için gayriinsanî her çareye başvurulmuş galip, onlardan nasıl intikam alacaktı?. O devir ki, ancak kuvvetin sözünün geçtiği devirdi. Kendileri esir edilecek, erkekler öldürülecek, kadınlar taksim edilecek, malları yurtları ellerinden alınacaktı. Onlar, galip geldikleri zaman, mağlûplara bunları yapmıyorlar mıydı? Müslüman ordusu, Mekke'den bir günlük mesafede Mürrüzahran'da karargâh kurdu. Burası Mekke'ye hâkim olan bir yerdi. Geceleyin onbinlerce çadır önünde yanan ateşler, Mekke'lilere büyük hakikati anlattı: Bu kuvvete karşı koyamıyacaklardı. Kansız ve kinsiz teslim olabilmek, onlar için öylecesine uzak hayaldi ki, içlerinden Peygambere elçi olarak kimleri göndereceklerini şaşır-

Efendimizden Öğütler

Bir adam, Peygamberimize geldi:

«— Din nedir, öğrenmek istiyorum.»

«— Huy güzelliğidir.»

«— Ondan sonra nedir?»

«— Huy güzelliğidir.»

«— Ondan sonra nedir?»

«— Huy güzelliğidir.»

«— Din nedir?»

«— Anlatamıyor muyum? Kızmamak ve gönülden inandığını, anlatıncıya kadar inandığına bağlı kalabilmek güzelliğidir.»

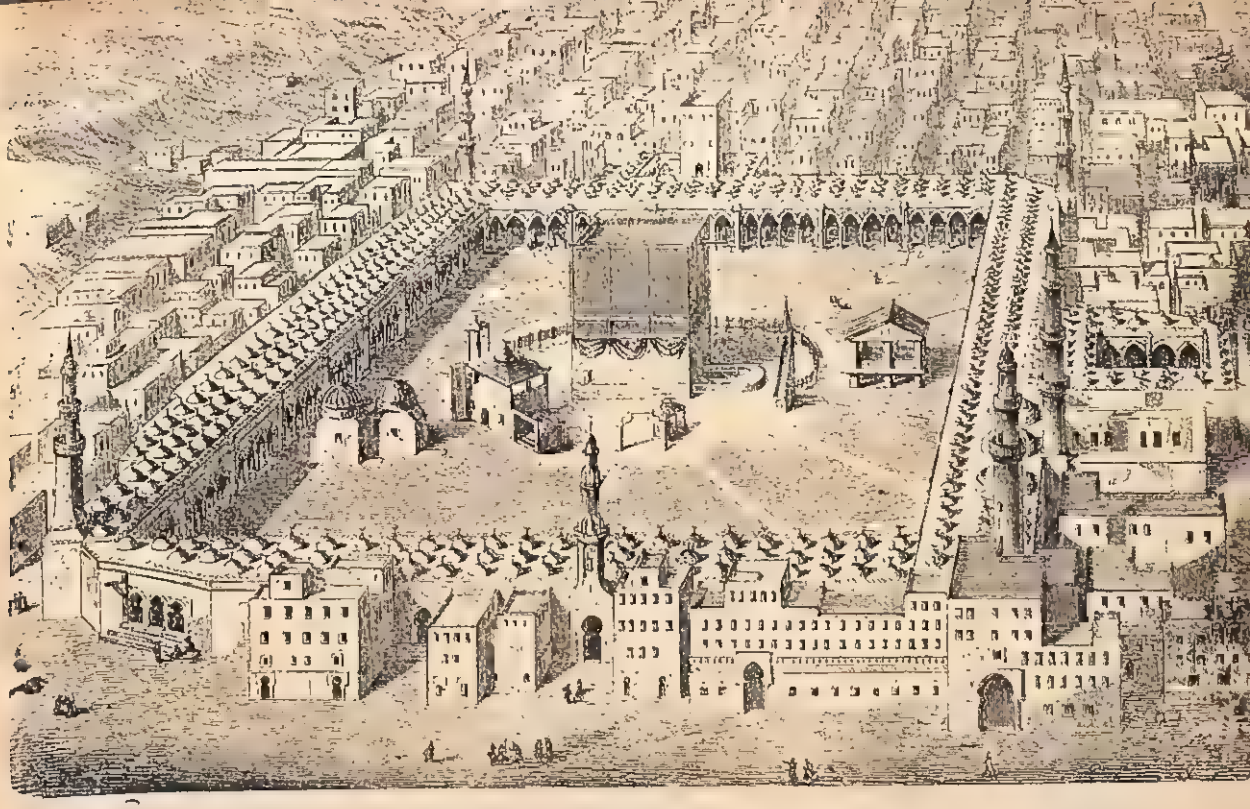

KÂBE **Yukarıdaki klişede, 1334 yıl önce ve 1 ocak 630 Milâdî yılında, puttan ve şirkden kurtarılıp, ogün bugün, vahdaniyetin mukaddes mihrabı olan Kâbenin on sekizinci yüz yıl birinci yarısında, Alman müsteşriklerinden Von Lube tarafından yapılan ve Moltke'nin hâtıralarında yer alan gravürünü görüyoruz. Kâbe, günümüzde, yukarıki klişeye göre şeklî değişmelere uğradı: Fakat, kendisine yönelebilmiş ihlâs dolu gönülerin huşû mihrakı olmak müstesnalığı olduğu gibi yerinde...**

dılar.. Çünkü aralarında, Müslümanlara zulmetmemiş olan yok gibiydi. Günahkârlar, önlerine bakıyorlar, âkibetlerini düşünüyorlardı.

Misilsiz İslâm düşmanı Ebu Süfyana: «— Sen git... dediler, sen git... Çünkü sen, Müslümanlığın sonu yoktur. Onları biz ezeriz diyordun. Sen git ve af iste... İntikama lâyık olan sensin. Sana ne yapacaklarsa yapsınlar. Çünkü asıl ve büyük suçlu sensin..»

Şimdi, mutaassıb bir Hiristiyan olan ve «Muhammed'in Hayatı» adlı eseriyle, İslâmiyetin tenkidini yapan İngiliz tarihçisi Vilyam Muir'i dinliyelim:

«— Ebu Süfyan, ailesiyle vedalaşarak yola çıktı. Çünkü onun oğlu Muaviye, İslâmiyet içine ilk tefrikayı sokan ve Emevî Saltanatını kuran müessis olarak, Peygamberin ailesinden intikam almıya ahdettiği zaman, bu hakikati itiraf ediyor: «Muhammed'den gayri bir adam, babamı asla affetmezdi.» diyor. Çünkü Ebu Süfyan, Bedir'de öldürülen Ebu Cehil'in elinden Müslüman düşmanlığı bayrağını almış münkirdi.

Fakat Peygamber, onu güleryüzle karşıladı.. Kendisine sordu:

«— Size nasıl muamele edeceğimi zannediyorsunuz?»

Ebu Süfyan, muhasebe ânının geldiğini sanarak sarardı. Ne diyebilirdi?. Peygamber, ona sükûnetle baktı:

«— Hüküm vermek, bir insanın elinde olduğu zaman, bu hüküm, af ve müsamaha olmalıdır. Çünkü bizzat Cenabıhak, gafûr ve rahîmdir..»

★ — HAK GELDİ, BÂTIL YIKILIYOR :

İngiliz tarihçisini dinlemiye devam edelim:

«— İşte, Peygamberin bütün kuvveti, ümmetini imana davet ettiği Bir ve Büyük Allah'ın, gadub ve müntakim değil, gafûr ve rahîm, affedici ve bağışlayıcı olduğunu telkin etmesindeydi.. Halbuki Katolikler Allahı, haksızlıklara karşı muhakkak intikam telkin eden sert bir kuvvet olarak mütalâa ederler. Yahudiler ise «— Siz o maglûbları, kılınçlarınızın ucuna geçiriniz..» hükmünü Tevrattan alırlar. Müsamaha, İslâmiyetin bu kadar ruhuna ve temeline yerleşmişken, onun, silâhla ve kuvvete dayanarak intişar ettiği iddia edilebilir mi? İlk Müslümanlar, zinanın, ahlâksızlığın, işretin, kumarın, kan dökmenin, evlâd öldürmenin, kuvvetlinin zayıfı daima ezmesinin en tabiî ve âdeta hayat nizamı olduğu bir zamanda, havsalanın alamıyacağı beşerî ahlâk sistemi kurdular. Eğer daha sonra Müslümanlar, bugünün insanlığının mergub ve makbul addederek üzerinde medeniyetler kurdukları ideolojilerinden ayrıldılarsa, bu dinlerinin zaafından değildi: Onların dinlerinin esaslarında ayrılmaları, skolâstik tahsil nizamı ve bilhassa mezheb kavgalarındandı.

Ben bir tarihçi olarak diyebilirimki, Mekke'ye, o tarihlerde Arap Yarımadasının görmediği muazzam bir ordu ile giren Peygamber, beraberinde, bu topraklarda ilk defa görülen yepyeni bir ruh da getiriyordu. Bu ruh, affa ve müsamahaya, sulha ve merhamete, beşerî nüvazişe dayanıyordu. Affedilenler içinde, Hamzanın ciğerlerini yiyen o kanlı kadın Hind de vardı, Peygamberin kızının yaralanmasına ve böylelikle ölümüne sebep olan Hübat vardı. Bugünkü hukuk ilminin ve milletlerarası ceza mevzuatının (beynelmilel canî) addedecekleri şerîrler, affediliyorlardı. Peygamber, Kâbeye doğru ilerlerken, Kur'anın kendisine vaadeylediği, hayır, sadece ona değil, bütün beşeriyete o gün ve bugün için vaadeylediği değişmez hükmü söyliyerek, Kâbeyi putlardan temizliyordu: «— De ki: Hak geldi, batıl zeval buldu, batıl zevâle mahkûmdur.» Kur'anın bu hükmü, bugüne kadar yerine geldi: Tevhidi bârî akidesinin bu muhterem mevkiine bir daha put girmedi.. Peygamberin buradaki «batıl» sözü tefsir edilmeye lâyıktır. İslâm müfessirleri bu sözün üzerinde durmamışlar, onu şeklî mânasiyle almışlardır. Halbuki Peygamberin burada kırdığı batıl, Bir ve Büyük Allahdan başka perestiş edilecek bütün kıymetler içindir. Müsavî insan cemiyetleri ve hak mefhumu da ancak böyle bir ideal üzerinde yükselebilirdi.»

O'nu Anlıyabilenlerden Gerçekler...

★ — **İlim öğrenmek nafile namazdan üstündür.**

★ — **Dünyayı ve âhireti kazanmak istiyen ilmi kendisine rehber tutsun, ilmin yolunda yürüsün.**

★ — **Okumak, kalbin kederini ve hüznünü giderir. İyi şey okuyunuz. Okumak ruhun kuvvetidir.**

★ — **Ben rahmet kapılarının ancak dalkavuklara kapalı olduğuna inanırım.**

★ — **Methedilmiye lâyık olmıyanı övme. Bu, alçaklığın en kötü derekesidir. Bu hâl, fazilet ve güzelliği rahatsız eder.**

★ — **Ilmin haysiyeti yoksa cahilden de kötüdür. Çünkü haysiyetsiz ilim, bilginin ışığını karartır ve dünya zindan olur.**

★ — **Seni daima minnet ve müdarası altında tutmak istiyen iyilik sahibinin saffetine inanma... O, senin yıkık gönlünü almıyor: Kendi gururuna nahvet yapısı inşâ ediyor...**

★ — **Hayrın islâh edemediği şahsı şer islâh eder.**

★ — **Öldükten sonra halkın kalbinde ve dilinde rahmetle anılanlar ölmemişler demektir. Hayatlarında iken halkın nefret ve iğbiraı ise, ölümün tâ kendisidir.**

★ — **ERİŞİLMİYEN MİSÂL:**

Yine İngiliz tarihcisini dinlemeye devam edelim:

«— Şimdi burada bir tarihî hakikati itiraf etmek lâzımdır: Mekke, Peygamberin nüfuzu karşısında, Arapların şimdiye kadar görmedikleri muazzam bir ordunun maddî mevcudiyeti içinde itiraf etmekle beraber, yeni dini kabul etmemişler ve Peygamberlerin nübüvvetini tanımamışlardı. Peygamber bu hususta nefsine ve getirdiği prensiplere o kadar emindi ki, hiç bir cebir ve hattâ telkin de dahi bulunmak ihtiyacını duymadı. Bunlar, zamanla kalblerinde doğan iman hissine bağlı kalarak Peygamberin anlattıklarının (hak) olduğuna inandılar ve Müslüman oldular.»

Burada, biz Hiristiyanlar için acı da olsa kabul edilecek bir hakikat daha vardır: İsa, merhamet ve şefkat telkin etmişti. Fakat bu merhamet ve şefkati fiilen gösterecek fırsatlara sahip olmamıştı. İnsanların nazariye olarak ileri sürdükleri fikirleri, ne ölçüde tatbik mevkiine koyabilecekleri ayrı bir meseledir. İsa, fenalık edenlere karşı müsamaha ve af tatbik edebilecek bir mevkie gelmemişti. Halbuki Muhammed öyle değildi: Mekkenin fethi sırasında, kendisine dâvasını ortaya koyduğu gündenberi, devamlı, hainâne, haydutçasına ve merhametsizcesine öylece zulmedilmişti ki, zâlimin karşısında maziyi unutabilmek, her fânînin harcı değildi. Tarih bunca cihangir kaydeder. Hiç biri, yok olmanın nice buhranlar bahasına atlatıldığı marekeler sonunda elde edilmiş kat'i zaferinin neticelerinden, hiç bir hissî bölüme zerrece kıymet vermemiş ve beşeriyete af ve müsamaha dersi vermiş bir başka insan kaydedemez.» 1334 sene önce bu günlerde başarılan ve İslâmiyetin mevcudiyetinde müstesna gün olan Mekke'nin fethi hâdisesini, dünya çapında bir başka müverrihin, meşhur İngiliz tarihçisi Carllyl'in cümleleriyle bitirelim:

«— Hak geldi, batıl zail oldu diyen bu ses, bugün, dört yüz küsur milyon Müslümanın ruhunu aydınlatmaktadır. Eğer bu ses, gerçekten hakkın sesi olmasaydı, aradan bunca asırlar geçmiş olmasına ve onun boğulması için bunca emekler verilmiş bulunmasına rağmen, hâlâ ruhları heyecan ve imân dolduran kuvvetle devam edebilir miydi?»

Küçük ve Büyük

Peygamberimiz dedi ki: «— Huneyn seferinden dönerken, yanımdakilerden birer çalı getirmelerini istedim. Ateş yakılacaktı. Çalılar toplandı ve büyük bir küme oldu: «— İşte, dedim, sevaplarınız da, günahlarınız da böyledir. Kul, yanılarak bir suç işledi mi, kalbinde bir karartı peyda olur. Kendine gelir, af ister, tövbe ederse, o karaltı kaybolur, yerini ışık kaplar. Fakat suç tekrarlarsa, karaltı büyür, günahlar ardı ardına gelir, kalb kararır. İşte Kur'an'da; «O karamış kalbler» cümlesi bunlar içindir. Fakat küçük sevaplar, bir ışık ve güneş parıltısı ile ruhu aydınlatır, ısıtır. Bunun için küçük sevaplara değer verdiğiniz kadar, küçük günahlardan sakınınız. Çünkü çok zaman, insanın bir vakitler yaşadığı, ardından söylenebilecek bir küçük sevabın hikâyesinden ibaret kalır.»

Mevlanâ EFENDİMİZ'i Anlatıyor...

«— Gece ile gündüz birbirini takip ettikçe, Nesr yıldızları karşı karşıya durdukça, Tanrının yarattığı insanların en hayırlısı, onun hakkını gözetmekte en emîn olan Muhammed Mustafaya, On'un ailesi ve arkadaşlarına selât ve selâm olsun. Peygamber olgunluğu ile en üstün dereceye yükseldi ve yüzüyle de karanlığı aydınlattı. Onun bütün ahlâk ve hasleti güzel ve güzellik oldu.

O'na ve O'nun ailesine selât getirin.

Biz, erlik sanatını Tanrıdan öğrendik.. Biz, aşk pehlivanı ve Muhammed Hazretlerinin hayranıyız.»

Millî Mücadelede Şahıslar ve Hâdiseler...

Vahidüddin'in Fevzi Paşa ile Son konuşması

Mustafa Kemal, Mareşal'le, zaferden sonra, İzmir'de Karşıyakada.

★ — **FEVZİ PAŞA ANKARAYA GELİYOR:**

Tarih 27 Nisan 1920... Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi, vatanın kaderini eline alalı henüz dört gün olmuş.. Bu dört güncük içinde neler olmamıştır? Meclis, ilk iki gün, Mustafa Kemal'in Mondros mütarekesinin imzasından sonraki hâdiseler üzerinde verdiği izahatı dinlemişti. Mustafa Kemal, bütün konuşmalarında, hâdiseler karşısında bocalıyan Meclisi tatmin etmek için çırpınmış, ve zihinlerde beliren bir istifhamı söküp atmıya didinmişti: Osmanlıların Padişahı ve bütün İslâm âleminin halifesi olan Sultan Altıncı Mehmet Vahidüddin ile fikir birliği halinde olarak memleketi, ve bu arada makam-ı saltanat ve hilâfeti kurtarmak!..

İngilizler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Mebuslar Meclisinin neden İstanbul'da toplanmasında böylecesine ısrar ettiğini anlıyamamışlar, şüphelerine açıklık verecek delilleri elde edememişlerdir. Bu tertibin içyüzünü kavrıyabilen bir tek adam çıkmıştı: Meşhur İngiliz istihbaratcısı rahib Fru'nun aziz dostu Sa'îd Molla!.. Said Molla, Hüseyin Rauf Beyin **(rahmetli Rauf Orbay)** İstanbul'a binbir tehlikenin içine girmekteki perva sızlığını gizli bir maksada bağlamış ve İstanbul işgal edilirse, Millet Meclisinin Anadoluda bir yerde toplanarak, Mustafa Kemal'in hareketinin meşruiyyet kazanacağı ve böylelikle Türk Milletini temsil edecek bir Parlâmentoya sahib olan kuvay-ı milliyenin dünyanın önüne rahatça çıkabilecekleri yolunda ikaz etmişti.

Olaylar gerçekten de böyle olmuş, İstanbulda toplanan Mebusan Meclisi Misak-ı Millî'yi kabul edebilme cesaretini göstererek tarihî bir vazife başarmıştı. İngilizler, Fransız ve İtalyanları da aynı karara zorlıyarak, müşterek bir kararla İstanbul'u fiilen işgale karar vermişler ve 16 mart 1920 de bu kararı tatbik etmişlerdi. Rauf Bey ve Anadolu hareketinin mümessili olan **Felâh-ı Vatan** (Vatanın Kurtuluşu) grubunun önde şahsiyetleri tevkif edilerek Malta'ya sürülmüşlerdi. Böylelikle İstanbul, fiilen işgal altına giriyor, Meclis dağılma kararı alıyor ve artık Kuvay-ı Milliye'nin kendi meşru dâvasını elinde bayraklaştıracağı Millî Meclis için İstanbul imkânsız hale geliyordu. Ankara böylelikle mümkün olabilmisti. Bütün bu hâdiseler olup biterken de, iktidarda olan Ali Rıza Paşa kabinesinin Harbiye Nazırlığını Ferik **(Korgeneral)** Fevzi Paşa **(rahmetli mareşal Fevzi Çakmak)** yapıyordu.

Mustafa Kemal, Millet Meclisinin

Anadolunun bağrında toplanarak Türk milletinin kurtuluş mücadelesini yakın gelecekte eline alacağını bildiği için bu mücadelede müsbet emekleri geçebilecek olan şahsiyetleri - çoğunun sadece muvafakatini alarak. - muhtelif vatan köşelerinden mebus namzedi gösterirken, Fevzi Paşa da, Kozan'dan mebus seçilmişti. Fevzi Paşa, İstanbul'un işgalinden sonra Ankaraya geçebilmek için müsaid fırsatı kollamış, bu işi üzerine almış ve Millî Mücadelenin en şerefli bir safhasını başarı ile yürütmüş olan M.M. grubu adına, kendisinin çok yakın dostu olan Eşref Sencer Kuşcubaşı temas etmiş, Yenibahçeli Şükrü ve Galatalı miralay Şevket Beyler son hazırlıkları yaparak, bir gece göz doktoru Esad Paşanın çiftliğinden geçirildikten sonra, Geyve'de Kuşca'da son ileri mevzide, Garb cephesi kumandanı Ali Fuad Paşa **(sayın Cebesoy)** Fevzi Paşayı karşılamış, oto - dre zinle Eskişehir üzerinden Ankaraya uğur lamıştı. O gün Ankaraya geçenler arasında rahmetli Tunalı Hilmi vardı, Ali Fuad Paşa, Mustafa Kemal'i makine başına dâvet ederek Fevzi Paşanın hareketini bildirmişti. Çünkü Meclis, üçüncü içtimaında Vekiller Heyetini seçmeyi kararlaştırmıştı ve Fevzi Paşanın Millî Müdafaa Vekâletine getirilmesini Mustafa Kemal arzuluyordu. Nitekim, Fevzi Paşa önce Müdafaa-ı Milliye Vekili oldu, 3 mayıs 1920 de İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine seçildi.

★ — **MECLİS, FEVZİ PAŞANIN KARŞILANMASINA KARAR VERİYOR:**

Birinci Büyük Millet Meclisi beşinci içtimaını 27 nisan 1336 **(1920)** salı günü Reis Mustafa Kemal Paşanın başkanlığında öğleden sonra 2,30 da yapmıştı **(Not: o tarihte ezanî ve zevalî olmak üzere iki saat vardı ki, halk arasında alafranka denilen bugünkü saat sistemimizle,** alaturka **denilen ezanî saat ayrılığı 1927 ye kadar devam etti.)** Meclisin ruznamesi kabarıktı. Kâtip Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey gelen evrakı okudu. Daha sonra ruznamedeki mevzulara geçilmeden evvel Mustafa Kemal Paşa söz alarak dedi ki:

«— Efendim... Ruznamedeki mevzulara geçilmeden evvel bir şey arzetmek istiyorum. Meclis azasından olan sabık Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretleri Ankaraya gelmek üzeredirler. Kendisinin kıymet ve şahsiyeti Meclis-i âlinizce malûm ve müsellemdir. Eğer tensib buyurursanız, hey'et-i aliyyeniz namına bir heyet kendisini istikbale gitsinler. (Cümlemiz gidelim sesleri) **Peki efendim. Hepimiz gidelim. Kendisinin hey'et-i aliyyenize İstanbul ahvali ve son hâdisat hakkında vereceği izahat olacağını tahmin ediyorum. Bu sebeple içtimaımızı bir saat tatil ediyorum.»**

Mustafa Kemal'in içtimaı böylece tehir etmesinin sebepleri arasında, Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendinin İstanbula bir mebuslar heyeti gönderilmesi hakkında teklifinin kabulü halinde, büyük zorluklarla temin edilebilmiş olan Meclisin İstiklâl ve Sarayın tesirinden mümkün olduğu kadar uzaklaşma havası zedelenmiş olacaktı. Bu sebeple, Fevzi Paşanın hakikatleri ortaya koyacağını ümit ettiği intibalarını Meclise açıkça izah etmesini isteme kararında idi ve nitekim, karşılayıcı heyetin başında bizzat kendisi vardı.

Fevzi Paşa, kendisine gösterilen alâkadan çok mütehassis olmuştu. Oldukça külfetli ve kötü şartlar içinde geçen yolculuğa rağmen hemen Meclise gelinde ve Reis Mustafa Kemal Paşa, ikinci celseyi saat dört **(saat 16. da)** açtı, dedi ki:

«— Meclisi açıyorum. Evvelâ müsaade ederseniz Çelebi Efendi Hazretlerinin İstanbula bir heyet gönderilmesine dair takriri var, okunsun.»

Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi bu takririnde, İstanbula bir mebuslar heyetinin gönderilerek ahvali tetkiki ve icab ederse zat-ı şâhane **(yâni padişah Vahidüddin'i)** ziyaretle Meclisin ubudiyetini arzı teklif ediyordu. Erzurum mebusu ve Meclisin Reis Vekili **(daha sonra Adliye Vekili)** olan Celâlettin Arif Bey söz aldı:

«— Müsaade buyurulur mu efendim?

Fevzi Paşa Hazretleri hâdiselerin mahallinden teşrif etmişlerdir. Vak'aları gözleriyle görmüşlerdir. İhtisaslarını lütfen bize bildirsinler, bu takrir hakkında daha sonra karar verelim.»

Mustafa Kemal'in arzusu da buydu. Dedi ki:

«— **Efendim.. Hey'et-i celilenin malûmudur ki Fevzi Paşa Hazretlerini beş on dakika evvel istikbal ettik. İstanbuldan en sonra ayrılan arkadaşımız kendileridir. Zat-ı Şâhanenin vaz'iyetinden, İstanbul ahvalinden ve geçen vekayiden sıhhat ve itimada şayân şekilde mâlûmattardırlar. Tensib buyurursanız hey'et-i muhtereminize lâzım gelen izahatı ita buyursunlar.** (Hay hay, rica ederiz sesleri.)

Mustafa Kemal, Fevzi Paşanın, İstanbulun işgalini takib eden cuma selâmlığı merasiminde, o tarihte Harbiye Nazırı olan Fevzi Paşayı huzuruna kabul ederek görüştüğünü biliyordu. Fevzi Paşa, işgalin insanlık dışı ve çeşitli zulüm ve hakaretlerle geçmiş olmasından dolayı çok müteessir ve mustaripti. Padişahın herşeye boyun eğer ruh hâletine fiilen şahit olmuştu. Şahsiyeti, vekarı, ciddiyeti, şeref ve dürüstlüğü, hatta saltanat makamı için hürmet ve merbutiyeti malûm olan Fevzi Paşanın hakikatleri olduğu gibi anlatmasının Meclisin üzerindeki tesirini isabetle tahmin eden Mustafa Kemal, Fevzi Paşanın Meclisin muftelif telâkkilerle meşbû ve çeşitli akımlara maruz cereyanlarına girmeden tehassüslerini anlatmasında da büyük fayda, hatta arzuladığı neticeler bakımından zaruret görüyordu. Çünkü biliyordu ki, Konya mebusu ve Mevlâna dergâhı postnişinî Abdülhalim Çelebi Efendinin takriri reye konacak olursa ekseriyetle kabul edilecek ve sayısı hiç de küçümsenmiyecek bir heyet İstanbula giderek Padişah ve Bab-ı âli ile temas edecekti. Çünkü, yine muhtelif sebeblerle İstanbula gitmeyi arzuhyan ve bu sebeble de bile olsa Padişah tarafından kabul edilmek, onunla görüşmek arzusunda olanlar az değildi.

Fevzi Paşa bu sırada, Mustafa Kemal'in ancak üç iskemle sığabilecek pek mütevazi «**riyaset odası**»nda yol sırasında, tozdan tanınmaz hale gelen elbisesini toplantı salonuna kendisini çıkarabilecek hale getirmekle meşguldü. Meclisin kendisini dinleme kararı tebliğ edildi ve bugün «müze» olan o tarihî salona girerek, vakûr tavrıyla mebusları selâmladı, alkışlar arasında kürsüye çıktı. Bu, som bir asker olan ve bütün hayatı mesleğinin tezahürleri içinde geçen değerli kumandanın, bir Parlâmento önünde ilk konuşuşu idi.

★ — «**BEN FACİANIN İÇİNDE İDİM...**»

Fevzi Paşa şöyle söze başladı:

«— Söze başlarken İstanbulun esaret muhitinden kurtularak Ankaranın hür muhitine geldiğimden dolayı Cenabıhakka hamd ve şükürler ederim (Alkışlar) ve beni lûtfen karşılayan arkadaşlarıma derin şükranımı takdim ederim.

Efendiler, gerek Padişahımız Efendimiz Hazretleri, gerek bendeniz, beş yüz senelik bâkir payıtahtımızın ilk defa düşman tarafından işgali feciasını görmek bedbahtlığına uğramış felâketzedelerdeniz. Üç gün evvel İstanbulun sureti işgali haber alındı ve bunda bilhassa İslâm kanı dökmek ve dökülen İslâm kanlarile yine İslâmları mahkûm etmek ciheti hainanesi düşmanlarımızca teemmül edilmişti. Bunun için lâzım gelen evamir ve tebliğat ifa edildi ve ben bizzat Harbiye nezaretinde gece, gündüz mevcud bulundum. O gece İngilizler otomobillerle İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu muhitine bahriye efradı çıkararak lâzım gelen nokatı tuttular ve sırf fesad başlangıcı olmak üzere Şehzadebaşında onuncu kafkas fırkası karargâhında bulunan karargâh efradı üzerine hücum ederek muzikacı efradını şehid ettiler (Kahrolsunlar sadaları) ve müzikacı efradını meydana çıkararak efradı birer birer öldürdüler. Bir kısmı pencereden aşağı atladı. Bir kısmı yataklarında öldü. Bunların resimlerini Fransızlar çıkarıp Avrupaya gönderdiler. (Allah rahmet etsin sadaları). Ancak evvelce verilen tâlimat ve bilâhare yapı-

ACI GÜNLER **Yukarıdaki klişeye lütfen, dikkatle bakınız: Silâhı omuzunda olan, bir İngiliz askeridir. Gezindiği yer de, İstanbulda Bayazıt meydanıdır. Karşıdaki heybetli kapı da, rahmetli Serasker Hüseyin Avni Paşanın yaptırdığı Daire-i Ümur-u Askeriye'dir: Yâni daha sonra Harbiye Nezareti ve şimdi de İstanbul Üniversitesi.. Mondros mütarekesinden sonra memleketin birçok yerleri olduğu gibi, İstanbul da 16 Mart 1920 de, Birinci Dünya Savaşı galibi devletler kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Müdafaasız ve masum askerlerimizi, uykuda basarak şehit etmişlerdi.**

Bir daha çıkmıyacaklarını sanıyorlardı: Sancağımızı selâmladılar ve önlerine bakarak gittiler...

lan tebliğat sayesinde askerler müsellehan sokaklarda bulunmadı, kışlalarına çekildi. Hiç bir tarafta kimsenin burnu kanamaksızın İngilizlerin fesad dolu olan tertibatı, teşebbüsatı bilhamdillâhütaalâ yalnız beş, on neferimizin hainane şehadetile neticelendi. O sırada İngilizler Harbiye nezaretini işgal ederek benim nezaret odasına kadar süngülü neferlerini soktular ve lâzım gelen emirleri vermekliğimi tebliğ ettiler. Zaten evvelce emirler verildiği için ben kendilerini kemali sükûnetle karşıladım. Ancak göğsüne düşman süngüleri dayanmış bir Harbiye Nazırı, İstanbulun artık hür ve makamı hilâfet olmak meziyetini kaybettiğini görmüş ve Harbiye Nazırı sıfatile pek meyus bulunuyordum. Derhal Sadrazama malûmat verdim. Kabinenin içtimaını emretti. O sırada dört yüzü mütecaviz iki sıra dizilmiş süngülü İngiliz efradı arasından geçerek, kapılara birikmiş bir takım Ermeni, Rum ahalinin enzarı tahkiri arasından (Kahrolsunlar sadaları) geçerek sekinetle Bab-ı âliye gittim. Hükûmet lâzım gelen protestoyu, her halde milletin şerefine lâyık bir surette yazmakta kusur etmedi ve o sırada, gerek

Meclisi Millîye karşı yapılmış ahvali, gerek askerlerimizin uyurken öldürülmesini protesto etti. Bilhassa, gerekse lüzum olmadan Harbiye Nezaretine karşı yapılmış bu tecavüzü protesto etti. Ancak İngilizlerin maksadı, etrafı tedhiş etmek olduğu için Nezaret makamında bulunmuş bir takım zevatı ellerine kelepçe vurarak yalın ayak, başı kabak yük otomobillerine atarak hakaretle şuradan, buradan toplattıklarını haber aldım. Esbabını sual ettiğimizde hiç bir cevap alamıyorduk. Bu suretle efkârı münevvereye karşı büyük bir tehdid ika ederek herkesi sindirmek ve İstanbulda hâkimi münferit kesilmek istendiği anlaşılıyordu

★ — VAHİDÜDDİN'LE KARŞI KARŞIYA :

Cuma selâmlığına gittiğim sırada Zatı şâhanenin selâmlığa çıkıp çıkmamasını İngilizlerden sormağa mecbur olduk. Çünkü efendiler; silâhlı bir neferin dışarı çıkmasına müsaade etmiyorlardı. Halbuki Makamı Hilâfette bulunan Zatı şâhanenin şimdiye kadar tabiî kuvvei cismaniye gösteren silâhlı askerler arasından, teamül veçhile Camii şerife teşrif buyurmaları lâzım geldiğinden biz buna şüphesiz cesaret edemedik. Böyle bir vaziyette İngilizlerin gelip silâhları toplaması suretile Makamı Hilâfetin büsbütün hakaret mevkiine düşmesini istemedik, tecviz etmedik. Mecbur olduk asker göndermemeğe. Askerler gidemedi. Yalnız bahriyeden elli kişilik bir müfreze gitti, bilâhare İngilizler müsaade ettiler. Sırf maiyeti seniyede bulunan biraz asker geldi. Onlar arasında Zatı şahane kemali meyusiyetle geçerek Camii şerife teşrif buyurdular.»

İSMAİL FAZIL PAŞA. (Yozgad) «— Hangi camiye Paşam?»

FEVZİ PAŞA. (Devamla) «— Yıldızda Hamidiye camiine efendim. Namazdan evvel Padişahımız bendenizi kabul ettiler, fevkalâde müteheyyiç bulunuyorlardı, buyurdular ki, «—Ben bugün böyle azabı elim içinde camiye gelmek istemiyordum. Fakat, bu bir vazifei diniyedir, vazifei diniyeyi geri bırakmayı münasip görmedim. Cenabıhakka karşı bir ibadettir, ancak elli senelik kötülüklerin, gerek benim ve gerekse sizin kabinenin üzerine yıkıldığını görmekle fevkalâde dilhunum, enkazın altında ezildik» diyerek teessüf buyurdular. Ayağa kalktılar, bir kaç defa kemali hüzün ile bendenize hitab ettiler. Teselli verecek hiç bir şey yoktu. Bir kaç defa İngilizler diritnotlarının toplarını saraya doğru çevirmişler, güya uzaktan atılmazmış gibi diritnotların bir kısmını köprüye kadar sokarak, her türlü tehdidatı yapmakta kusur etmemişlerdir. Oradan çekildik, her gün yeni tevkifât ve tehdidata maruz kalıyorduk.

★ — «AMAN!. ANADOLU İLE İRTİBATI TEMİN EDİNİZ!.»

Padişahımız ertesi selâmlıkta bendenizi tekrar kabul ile buyurdular ki; «— Aman Anadolu ile irtibatı temin ediniz!» Bendeniz dedim ki; irtibat hazırdır. Ancak İngilizler mâni oluyorlar. Her bir telgrafımızı kontrole tâbi bulunduruyorlar. Fransızca yazmak lâzım geliyor ve onları da imzalattırıyorlar. Şüphesiz biz her bir sühuleti gösteriyoruz. Ancak İngilizler tarafından duçar olduğumuz müşkülât bizi büyük bir tazyik içinde bulunduruyor. Bu maruzatım üzerine, aman zinhar siz çekilmeyiniz ve Anadolu ile irtibat tesis ediniz, buyurdular. Bendeniz bu ferman üzerine yaverimi göndermek hususuna teşebbüs ettiğim gibi kabine de bazı zevatın gönderilmesine teşebbüs etti, İngilizler muvafakat ettiler, icab eden zevatın gönderildiğini ve bir taraftan da bazı kolordularla irtibatımızı arzettiğim vakit fevkalâde memnun oldular ve bu suretle meselenin hüsnü suretle hallolunacağı ve İstanbul işgalinden İngilizlerin beklediği gayenin artık kaybolmak üzere bulunduğu hissolunuyordu. Biz de memnun idik. Bu sırada efendiler; bendeniz üzerine vaki olan tazyikat refolundu. Çünkü samimiyetle İngilizlere diyordum ki; tehdid ile bir şey yapamazsınız, tatmin ediniz. Bizi siz tatmin ederseniz, biz her şeyi yapmağa hazırız ve bu tatmin de benimle olmaz, kabineyi tatmin ediniz. Bu ricamız aksi tesir icra ederek

her gün kabineye nota bombardımanı oldu. Gece, gündüz şu şöyle olmuş, bu böyle olmuş, en ufak şeylerle kabineyi tâciz ederek nihayet çekilmeğe icbar ettiler. Filhakika kabine de bir iki hafta müddet tazyika tahammül ettiler. Bu tazyikın esasını efendiler; Kuvayi Milliyenin red ve takbihi teşkil ediyordu. Kuvayi Milliyenin, haksız işgallerden zuhur ettiğini, İzmirin işgalinde Yunanlıların bir çok mezalimi, Avrupanın bitaraf devletleri tarafından tasdik olunduğu malûm ve ortada iken bizim, Kuvayi Milliye yi ve bu tazyikten doğmuş olan cepheyi reddetmemiz doğrudan doğruya milletimize karşı bir ihanet olurdu. Biz bunu yapamayız (Alkışlar). İzmirin, bununla beraber vilâyatı şarkiyenin düçarı tecavüz olacağına dair sık, sık rivayetlerin şuyuu ve bir (Puntos) Hükûmetinin, Trabzon, Samsun havalisinde, Karadeniz sahilinde zuhur etmek üzere bulunduğuna dair pek sıkı havadislerin deveranı büsbütün milleti heyecana getirdi ve bu suretle Kuvayi Milliye teşekkül etmiştir. Bu teşekkülden maksad, milletin haksızca düçar olduğu tecavüzlere karşı ırz ve namusunu meşru bir surette müdafaa ve muhafaza etmek, ordunun mütareke mucibince kolları bağlanmış olduğundan millet kendi kollarile müdafaa etmek istiyor: O orduyu kullanamıyoruz. Millet bunu görüyor, tabiî müdafaai meşruai nefsiyede bulunuyor. Milletin bazı harekâtı vardır. Biz bunu reddedemeyiz. Ancak şunları reddederiz: Kuvayi Milliye namına bazı ifratkârların, harekâtı vardır. Millete bazı yerlerde fenalık yaparlar. Bazısını öldürür, bazısını kaldırır. Bu gibi harekât milletin arzusu dahilinde değildir. Keyfî bir takım icraat yapanları reddetmek isteriz. Fakat umumiyet itibarile Kuvayi Milliye namına bir reddiye yazmak Hükûmetin doğrudan doğruya kendisini ıskat etmesi demektir. Hükûmet ancak milletin arzusile ve milletin nefi için mevkii iktidara gelir. Milletin fenalığı için mevkii iktidarda duramaz.

★ — KUVAY-I MİLLİYE'Yİ SÖNDÜRMEK İÇİN...

Bizim bu nota teatisi esnasında tekrar bir hal hâdis oldu. Dediler ki; nerde Kuvayi Milliye köprüleri bozduysa oradan İstanbula erzak gelmiyor, İstanbul aç kalırsa Kuvayi Milliye evvelâ mesuldür. Saniyen siz mesulsünüz. Çünkü Kuvayi Milliyeyi reddetmediniz ve şu asrı insaniyette şunu da söylemekten çekinmediler ki; biz Amerikadan un getireceğiz. Fakat bunu Hıristiyanlara vereceğiz. İslâmları düşünmiyeceğiz (Kahrolsunlar sadaları). Maksad bizi tazyik edip illâ ki Kuvayi Milliyeyi red ve telin ettir-

Geyve'den Geçiş...

Fevzi Paşa, Salih Paşa hükûmetinin Harbiye Nazırlığından ayrıldıktan sonra, Beykoz'daki evine çekilmişti. İngilizlerin Millî Mücadele saflarına katılmaları halin de faydalı olabilecek zevatı tevkifleri hazırlığını, Üsküdar Jandarma Kumandanı binbaşı Remzi Beyden bir gece yarısı öğrenen Fevzi Paşa, göz doktoru Esad Pasanın çiftliğinde olan binek hayvanı ile zatî eşyasının Kısıklı üzerinde Geyve Boğazına indirilmesini Remzi Bey vasıtasıyla temin etmiş, kendisi de, ertesi geceyi Öz bekler tekkesi Şeyhi Ata Beyin yanında geçirmiş ve M.M. Grubunun emniyet altına aldığı yoldan, Geyve'ye kadar gelerek, Bolu - Düzce çevresindeki ayaklanmayı bastırmakla meşgul olan Ali Fuad Paşaya misafir olmuştu.

Huruc-u Ales - Sultan fetvasının zihinleri karıştırdığı ve Kuvay-ı Ahmediye adı altındaki Anzavur hareketinin genişleme istidadı gösterdiği bir ânda, Fevzi Paşanın gelişini millî mukavemet adına dâvanın meşruiyyeti bakımından bütün memlekete ilânda fayda gören Ali Fuad Paşa, hâdiseyi Kuşça telgrafhanesi vasıtasıyla bütün yurda duyurmuş, Mustafa Kemal Paşayı da haberdar etmişti.

Mustafa Kemal Paşanın mevzuu aynı şekilde benimsemesi, Ali Fuad Paşa ile «makine başında» bizzat yaptığı uzun görüşmelerden sonra mümkün olmuştu. Ali Fuad Paşanın Fevzi Paşadan öğrenerek Ankaraya intikal ettirdiği hakikatlerin Meclis kürsüsünden de açıklanmasına karar veren Mustafa Kemal Paşa, kendisini Meclis heyetiyle birlikte istasyonda karşılamış ve tafsilâtı bu sahifelerde olan hakikatler, Millet Meclisinde heyecan ve alâka ile dinlenmişti.

mektir. Tekrar bendeniz bunun üzerine telgraflar yazdım. Aman köprüleri bozmayınız, erzak gönderiniz buraya, biliyordum, bunların tesiri olamazdı. Nihayet efendiler, bir nota yazdık. Şimdiye kadar arzettiğim hususatı ber tafsil hikâye ettik. Çünkü bu arzettiğim mevaddın bir kısmını da Hariciye Nazırı gidiyor, şifahî notalarla, şifahî takrirle anlatıyordu. Bunlar sahifei tarihe geçemiyecek ve inkâr edecekler diye bunları ber tafsil hikâyei hal ederek yazdım. Bir nota yazdık ve bu notada dedik ki; bizim maksadımız sulhu temin etmektir ve bu sulh ile biz bizzat Osmanlıların memleketini kurtarmak değil, sulhu cihanı temin edeceğiz. Siz bize hakkı hayat verirseniz biz bunu kabul edeceğiz. Millete kabul ettireceğiz ve sizin bize bahşedeceğiniz adilâne şeraiti sulhiyeyi yapacağız ve millete ayrılık gayrılık olmamak hissini bizim kabine tekeffül ediyor ve bu kadar sulha teşne ve kendisini ileri atan bir kabineyi düşmanlarımızın ne yolda telâkki edeceklerini anlamak istiyorduk. Madem ki Avrupa sulh istiyor. Mademki sulh teessüs ettikten sonra vaziyet tavazzuh edecektir. Biz de bunu tekeffül ediyoruz. Biz yapacağız diyoruz, bu gayet ağır, belki altından çıkamıyacağımız müşkülâta vatan aşkile giriyoruz. Fakat acaba İngilizlerin fikri nedir? İngilizlerin teklifi nedir, bunu anlamak istiyorduk. Efendiler bu teklifimizi İngilizler kabul etmediler ve bunun üzerine bir mazbata yazdık, Babıâlide kabinenin siyaseti muslihanesi İngilizlerce kabul olunmuyor ve İngilizlerin maksadı bizim dahilimizi nifakla birbirimize düşürmek (Kahrolsun sadaları) Maatteessüf bir heyet de bulmuşlar harb istiyorlar. Fakat öyle bir harb ki kendilerinin burnu kanamaksızın birbirimize düşürmek ve harb etmek isyorlar. Maatteessüf Zatı şahane tazyik içinde bulunduğu için biz durduk, tahammülün fevkinde tazyike düçar olduk.

★ — **HÜKÜMET İSTİFA EDİYOR:**

En nihayet bize dediler ki efendiler, gayet ağır muameleye düçar olacaksınız, yani bizi Babıâliden süngü ile atacaklar, bunu ihsas ettiler. Biz buna da tamahhül edecektik, ancak o zaman payitahtlık İstanbulda kalmazdı. Biz çekildik, bizden sonraki kabine bir, iki gün teessüs edemedi. Ancak tabiî malûmatınız, var, bu kabinenin teşekkülü ile beraber benim temasa geldiğim gerek o kabine erkânından olan zevattan, gerekse Harbiye Nezaretinde bulunan bazı arkadaşlardan aldığım malûmata nazaran o kabineye tazyik icra ettiler. Fetvayi veriniz diye. Nihayet o fetvayi aldılar. Malûmunuz veçhile o fetva İngiliz süngüsile alınmış, İslâmı sinesinde birbirine düşürmek için, ilk defa yazılmış acı bir vesikadır. Milletin hakikat hissi, ümid ederim ki bundaki fecaati görecek ve bunun ehemmiyeti sıfıra inecektir.» (Şüphesiz sadaları).

REFİK BEY. (Konya) «— Zatea yoktur, inmiştir...»

FEVZİ PAŞA. (Devamla) «— Efendiler, bendeniz İstanbuldan daha evvel çıkmak istiyordum. Ancak temasım evvelen İngiliz siyasetini anlamak hususuna matuf idi. Anladım, bunda hiç şüphem kalmamıştır. Saniyen İngilizlerin askerlikçe ne yapacağını tetkik etmek idi.

Bunların en büyük arzuları, içimizde bazı hainleri teşvik ve tergib ederek millet arasına kan düşürmektir ve bu kan ne kadar tevessü ederse o kadar kendi işleri suhulet bulacaktır ve bunu söylemekten de çekinmiyorlardı. Diyorlardı ki; siz mademki bize arzu ettiğimiz imzayı vermiyorsunuz, yani en ağır, ne olursa olsun sizi mahvedecek sulhu imza etmeğe rıza göstermiyorsunuz, biz buna rıza gösterecek bir heyet bulacağız. Fakat bu heyet millet namına olsun. Buraya dikkat isterim.»

MÜFİD EFENDİ (Kırşehir). «— Kabul etmez millet...»

FEVZİ PAŞA. (Devamla) «— Yani diyorlar ki, sulhu milletle yapacağız, bunun için siz milleti elinize alınız ve millet elimizdedir deyiniz, ondan sonra biz sulh yaparız. Bu ne demektir efendiler! Birbirinizle boğazlaşınız, kuvvetsiz kalınız, zebun kalınız, biz bir İngilizin burnu kanamadan Anadoluyu istilâ edelim, sizi esir edelim demektir (Kahrolsunlar sesleri). Cenabı hakkın lutfundan kaviyen

SON DEFA **Yukarıki klişe, ilk defa yayınlanan dikkat değer bir hâtıradır: Atatürk'ümüzün Ankaradan son ayrılışında, Ankara garının şeref salonunda, sağdan sola doğru, Mareşal Fevzi Çakmak, Atatürk, Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda ve Başvekil Celâl Bayarla sohbet halinde gösteriyor.**

Atatürk, artık ölümüne kadar Mareşal Çakmakla başkaca fotoğraf çıkaramıyacaktır.

ümid ederim ki, İngilizler şimdiye kadar bir çok şeylerde aldandıkları gibi - Çanakkale hücumunda olduğu gibi - bu meselede de tamamile aldanacaklardır (Alkışlar). Bunları aldatan efendiler, bir kaç hainlerdir (Kahrolsunlar sadaları) ve bu hainler içimizde ne kadar az olursa ve biz birbirimizle bir vifak dahilinde ne kadar azimkârane hareket edersek İngiliz plânı tamamile ve o kadar çabuk suya düşecektir. Nerde bir fenalık zuhur ederse derakab bastırılır ve İngilizler görürler ki Türkler tek kütle halinde, islâmlar tek kütle halinde kendi hakkı hayatlarını istiyorlar. Bunu görürlerse efendiler! Biz istikbalimizi kurtardık demektir (Alkışlar), (İnşaallah sadaları). Bendenizin hissiyatım bundan ibarettir: Ümid ve azim efendiler!» (Teşekkür ederiz sadaları, alkışlar).

★ — **MUSTAFA KEMALİN İSTEDİĞİ NETİCE OLUYOR:**

Fevzi Paşanın izahatı Meclis üzerinde derin bir tesir yapmıştı. Önce, **dayanma** duygusunu ileri süren ve «— **Aman, Anadolu ile muhabereyi temin ediniz..**» diyen Padişah, daha sonra İngiliz tazyikine dayanamamış, kabinenin istifasını kabul etmek ve yerine, üçüncü defa Damad Ferit Paşayı iktidara getirmek gafletine düşmüştü: Artık, bu hareketle, kendi şahsı için olduğu kadar, Türk milletinin ölüm - kalım savaşında, Osman Oğullarının da kaderini tarih ve millî vicdan önünde tâyin ediyordu. Anlaşılan odur ki, eğer Sultan Altıncı Mehmet Vahidüddin, ilk günlerdeki duygularını ve azmini muhafaza edebilmiş, hatta bir beyanname ile saltanat ve hilâfet makamından ayrılmış olsaydı, belki çetin hâdiseler olacaktı, fakat bu hâdiselerin sonunda şeref ve fazilet hissesini de alacaktı: Fakat, Başmabeyinci Lutfi Simâvi Beyin de söylediği üzere, mizâç ve ölçülerine enişte-

si damat Ferid Paşa ve onun siyaseti daha uygun gelmişti. Bu ürkeklik ve mukavemetsizlik duygusu, onu, aslında belki lâyık olmadığı ihanete kadar sürükledi.

Mustafa Kemal, Fevzi Paşanın izahatından sonra, başkanlık kürsüsünden, İstanbula bir mebuslar heyetinin gönderilmesini istiyen Konya mebusu Abdülhalim Çelebi Efendinin takririni geri aldığını şu cümlelerle bildirdi:

«— **Paşa Hazretlerinin verdiği bu izahatı tabi ve neşretsek..** (Hay hay sesleri..) **Çelebi Efendi Hazretleri İstanbula bir heyet gönderilmesi hakkındaki takrirlerini, bu izahattan sonra geri alıyorlar.**» (Alkışlar.)

⁂

...Ve, Mustafa Kemal'in, o ne yapacağını ve ne istediğini olayların çooook öncesinden bilen ve ortamı hazırlıyan «**Büyük Adam**»ın istediği sonuç bir daha belirmişti.

Gelecek Sayıda:

Kâzım Karabekir Paşanın, Anadoluya geçişinden önceki Sultan Vahidüddin'le son konuşmasının safhaları

İkinci Dünya Harbinde
Alman Hariciyesinin:

Türkiye ile alâkalı GİZLİ VESİKALARI

★ — **HER MEMLEKETİN AKSİNE . . .**

Her büyük harp, yıktığı ve kurduğu iktidarlara miras olarak sayısız meseleler arasında, bir de **«ibretli ifşaat dosyaları»** bırakır: İkinci Dünya Savaşı da böyle olmuştur ve Hitler Almanyası ile Mussolini İtalyası için hakikiliğinden şüphe olmıyan öyle hâdiseler ortaya atılmıştır ki, bunlar, Berlin'in sukutundan çok derin tesirler yapmışlardır: İlgili ülkelerin gösterdiği hassasiyet nisbetinde ...

Ortaya konulan ve çoğu «resmî» olan belgeler, harbden önce ve harb içinde birçok memleketlerde, birçok şahıs ve müesseselerin **«mihver kasaları»** ndan faydalandıklarını, fakat bu ikramların maharetle «idare» edildiğini göstermiştir.

Birinci Dünya Harbi'nden sonra da Rus Romanof Çarlığının ve Alman Hohenzollern Hanedanının yıkılmasından sonra neşredilen resmî vesikalar içinde İmparatorluğumuzu alâkadar eden ve Türk Milletine anlatılandan çok başka olan gerçekler vardı ki, bunlar arasında bizim neden Birinci Dünya Harbine girdiğimizden başlıyarak, Moskofların İstanbul ve Boğazlar üzerindeki çabaları ile, Almanların Anadolu - Bağdat hattını Basraya kadar ve bir kolunu da Hail'e kadar uzattıktan sonra, Osmanlı ülkeleri üzerindeki nüfuz hâkimiyetini, Küçük - Asya'da **«tek başlarına»** kalmıya mukabil, İngiltereyi Hind yolunda ve Mısır'da tamamen serbest bırakmak bahsinde, İngiltere ile **«masa başına»** oturmıya nasıl hazırlandıkları na dair gerçekten ibret ve intibah dolu vesikalar vardı.

Bunlardan bir kısmını, muhterem Hikmet Bayur, Atatürk'ün direktifi ile derlemiş, kısmen de neşredilmişti. Bu mükemmel seri, daha sonra — bilmeyiz ne sebeplerle... — durdu.

★ — **YABANCILARIN HAYRETİNE RAĞMEN . . .**

Fakat İkinci Dünya Harbine ait olanlar, bizde hiç de böyle bir şansa mazhar olmadı: Batılı kaynakların, gazete lerin, dergilerin, hâtıraların ve hattâ Nurenberg siyasî mahkemesi dahil, çoğu «resmî» duruşmaların mevzuu ele almalarına rağmen, İkinci Dünya Harbine tekaddüm eden devrede ve harbin içinde, Cumhuriyet Türkiye'sinin siyasî tedbirlerini değil de, daha çok şahsî münasebetleri ve adları bilinen ve du-

DOCUMENTS SECRETS

DU

MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES D'ALLEMAGNE

Traduits du russe par

MADELEINE ET MICHEL ERISTOV

☆

TURQUIE

Berlin'in müttefikler tarafından işgalinden sonra, Rusların, el çabukluğu ile Moskovaya aktararak, daha sonra dünyanın hayret gözleri önünde neşrettikleri «Alman Hariciyesi nin gizli vesikaları» serisinden, Türkiyeye ait bölümün kitabının iç kapağı.

(Bu kitaplar, İngilizce, Fransızca ve Rusca çıkarılmıştır. Böylesine bir propoganda gayretinin hedefi de artık bugün için meçhul değil...)

yulan kişilerin daha çok Berlin - Moskova, iki ayrı kutup üzerindeki münasebetlerini ortaya koyan olayların — ve hattâ iddiaların . . — ele alınarak içyüzlerini araştırmak ve hükümlendirmek himmeti gösterilmedi.

Halbuki, Rus Hariciyesi, Berlin'in işgali ile el çabukluğu yapıp ve Amerikalıların hasta Ruzvelt'ten kopup gelen ve Stalin'in «şark ustalığı» ile son haddine getirdiği «**Ruslara emniyet ve aşırı sevgi**» sloganının gölgesinde ve sadece ve sadece Almanları ezmenin kin ve gayzı içindeki Çurçil'in de başka şeyler düşünememek fanatizminden istifade ederek, Alman Hariciyesine ve Devlet Arşivine ait bütün vesikaları, daha sonra kendilerini teknik üstünlüğe ulaştıran ve bilhassa Füze devrinde söz sahibi eden Alman (W.2) lerinin teknisyenleriyle beraber Moskova'ya aşırıverdiler!.

Ve, bunları Potsdam Konferansından sonra neşre başladılar: Hem de, istenilen dillere çevrilme hakkı tanıyarak!..

★ — GARİB BİR ALÂKASIZLIK!.

Alman arşivinden ele geçirilenleri Ruslar, senelere bölünmüş ve her memleket için ayrı ayrı kitaplar halinde çıkardılar: Bu sahifelerde gördüğümüz klişe, 1941 - 1943 senelerine ait ve «**Documents secrets** = gizli belgeler» adını taşıyor ve kitabın altında da, neşredilen vesikaların münhasıran Türkiyeye ait olduğu «**TURQUIE**» kaydiyle tasrih ediliyor. Kitap 130 sahifedir. Esas kısmını, Alman Hariciye Nazırı Yuvakim Von Ribbentrop'la, Almanyanın Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen ve Alman Hariciyesinin ileri gelen şahsiyetleriyle, Ankara elçiliği şahsiyetleri arasındaki telgraflar, mektuplar ve bazı Türk şahsiyetlerinin yazışmaları teşkil ediyor. Bu yazışmalar, telgraflar ve çeşidli mevzular var. Bilhassa, Almanların, İkinci Dünya Harbi içindeki dış ve iç durumumuz üzerindeki teşhisleri ile, Moskova'nın faaliyeti, Londra ve Paris'in bu gizli - açık çalışmalar karşısındaki durumu, Papen'in 1942 ve 1943 seneleri başlarında Türkiyenin durumu üzerinde verdiği «**siyasî raporlar**»la bazı Türk şahsiyetlerinin, bazı Alman şahsiyetleri le çok sıkı - fıkı münasebetleri ve bu dostluğun araştırılmıya değer tarafları, bütün dünyanın önüne konulmuş olan gerçeklerden neden Türk âmme efkârının mahrum kaldığı sorusunu ister istemez hatıra getiriyor.

Evet!. Bu, hiç şüphe yok ki, garib bir âlâkasızlık olmuştur: Mevzuu her türlü tecessüsü gıcıklıyan binbir tercüme yayın içinde, böylesine mühim olanı neden unutulmuştur?

Bazı sualler, üzerinden zaman geçmiş ve hatta bahis konusu devir «**kapanmış**» sayılmasına rağmen sır perdesinden sıyrılamamışsa hükme bağlanmamış demektir. Acaba bizim hariciyemiz, bu hiç de uzak olmıyan geçmişe ait tamamen resmî, otantik, güvenilmiye değer vesikaları neşretmek arzu ve ihtiyacını, şu pek sık söylenen ve her fikrin önünde ve arkasında giden «demokrasi hakikatlerden ürkülmeme açık rejimidir» sloganına, bir de, ciddî misal verebilme arzusu ile duymuyor mu?

Çünkü bu tip vesikaların açıklamasız ve izahsız neşri, yersiz zanlara sebep olabilir. Fakat bu vazife yapılmazsa, dünyanın arşivine bu yayın - belki maksadlı havası içinde - olduğu gibi girer ve yarın feryad ederiz. Elâlem hiç bir kararını bizim vurdumduymazlığımıza feda da etmez: İşte böylece derler, toparlar, neşredeı ve günün birinde de, istediği hükmün vesikası olarak önümüze koyar.

İşte o zaman da birbirimize girer, suçlamalar yarışına başlarız..

Muhalif - Muvafık - Tarafsız bir çok mebus, profesör, aydın ve sairemiz, şu son senelerde pek sık Avrupa ve Amerika yolculukları yapıyoruz: Bu ülkeler, İkinci Dünya Savaşına ait vesikaları tasnif etmişler, hatta yayınlamışlardır. Öyle ibretlileri var ki bu yayınların, şöyle sahifelerine göz atsak bizim inanç ve hüküm dağlarına nasıl kar yağdığını ibretle görürüz amma, Türkiyemizde kimsenin **olmuş olanla** uğraştığı yok.. Herkesin gözü gelecekte!..

Hicrî On İkinci Yüz Yılda

TÜRK KADINI

★ — **İKİ AYRI GÖRÜŞ:**

Osmanlı Türklerinin esas mayası olan Oğuz'larda kadın hürriyeti, yaşamıya hâkim temel varlıktı. Bu düzen, Bizans ve İran tesirlerinin hayata yön vermesi devresine kadar devam etti. İslâmiyeti, kendi törelerine göre istikametlendirmek te sıkıntı çekmiyen Türkler, daha sonra ve bilhassa İkinci Selim devrini takip eden yıllarda şeriatin telkinlerini yanlış ölçüler içinde kullanan ve taassubu esas tutan felsefenin ardından gidip, kadını bir **süs eşyası** saydılar. On yedinci yüzyılda bu ölçüler içinde Osmanlı evleri, bilhassa büyük şehirlerdeki konaklarda kadın hayatı, Avrupanın hayranlığını ve tecessüsünü ayaklandıracak kadar muhteşemdi. Fakat köylerde iki görüş, yâni kadını kafes arkasına tıkma çabası ile, Orta - Asya Türklük geleneklerinin devamını istiyen ve kadını günlük yaşamanın her bakımdan iştirâkçısı sayan hürriyetçi ölçüler arasında didişme durmadan sürdü: Öylece ki, taassubun şâhlandığı zamanlarda bile, Anadolu'da, Yörükler, Tahtacılar, Göçebe Oymaklarda kadın, yüzü açık, günlük hayat içinde ve yaşamanın esas mihveri idi. Ünlü Batılı tesbitçiler, bu serbest hayatın çok sıkı ahlâkî nizamlarından bahsederler, buna mukabil şeklî baskıya rağmen büyük merkezlerde gizli fuhşun alıp yürüdüğünü söylerler.

Kanunname-i Al-i Osman'nın hükümlerine göre, evlenmeler, belirli hükümlere bağlanmıştı. Bâkire ve cihazı olan kızlar, evlenme harcı olarak altmış akçe, dullar kırk akçe «**Urûs resmi**» yâ-

HEP HAYÂL!.. **Harem'e girebilmek, bir yabancı için çok güçtü. Buna rağmen, Batılı sanatkârların muhayyileleri, Şark Hayatı, bilhassa «Doğulu Kadın»ın kıyafet ve tuvaleti üzerinde öyle meşgul idi ki, kulaktan kulağa fısıldananların tesiri ile meydana çıkan garabetler, Osmanlı konaklarının tatlı mevzuları oluyordu. Yukarıdaki klişe, böyle bir özenmeyi gösteriyor: 1892 tarihli bu fotoğraf, günlük kıyafeti içinde bir «sarayh»yı gösteriyor.**

ni vergisi verirlerdi. Anadoluda Sipahîlerin kılınç hakkı olarak geliri kendilerine bırakılmış yerlerdeki Hıristiyanlar kızları da evlenirken vergi öderlerdi. Bunlar, erkeklerden alınırdı. Nikâhlar, dinî vecibeler tamamlandığı zaman şer'î sicillere muntazam şekilde kaydedilir ve bunun için iki akçe alınırdı. Bir kimse, zorla bir kız veya kadını kaçırır ve zorla nikâh ettirirse, kaçırdığı kendisinden zorla boşattırılır, «— **Muhkem ve bir dahi böyle edebsizlik etmiye kâdir olmıya-**

cak kadar ibret ve dehşet misali» dayak atılır, kadının rızasını **«—... Vicdân-ı pâk ve akl-ı iz'anı tatyip eylemeyip hatırnâk..»** eden imamın sakalı kesilir, ken disinden her türlü dinî mertebeler istirdad edilir, sürülürdü.

★ — GÖZ KAMAŞTIRICI İHTİŞAM..

Dış hayatta tahdid ölçüleri içinde olan imparatorluğumuzun kadını, çoğu yüksek duvarlar ve kalın kafesler arkasında gizlenmiş, fakat iç hayatı başlıbaşına bir âlem olan ev'inde, devletin ihtişam ve kudretini üzerinde gezdiren ve teşhir eden canlı manken halinde idi. Öylece ki, Batılı devletler, sadece saray'larda kalmıyan, halk hayatına kadar inen bu iç varlığa karşı daima câzibe ve tecessüs duyarak, elçilerine, **Türk kadını ve Türk kadınlığı'nı** öğrenmeyi vazife olarak vermişler, elçilerinin eşlerinin bu güç vazifede kendilerine yardımcı olacak vasıfları taşımasına dikkat etmişlerdi. Nitekim, onyedinci yüz yılın ikinci yarısı ile on sekizinci yüz yılın ilk yarısında, İstanbul konaklarının çatı altına gizlenmiş olan bu ihtişam, Fransız Elçisinin zevcesi Kontes Verjen'le, İngiliz Elçisinin zevcesi Leydi Montegü'nün pek dikkatli tecessüs ve alâkalariyle meçhul kalmaktan **kurtuldu...** Çünkü bizim kendi tesbitlerimiz yoktu: Çünkü bizim o günkü kadınlarımız, yaşadıkları ihtişamlı hayatı tabiî hakları sayıyorlar ve kendilerinden sonrakiler için bunların an latılmıya değer taraflarını bulmuyorlardı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın, Hürrem Sultana aşırı muhabbetiyle başlıyan ve çok kısa zaman içinde devletin en büyük kuvveti haline gelen **«kadınlar saltanatı»** sarayın hudutlarını aşıp ekâbir ve ileri gelenlerin, daha sonra Sancak Beylerinin ve nihayet bütün devlet kademelerinin benimsediği hâdise olunca, gizli gizli ve meydana çıktığı zaman utanç verici hâdise sayılan fuhuş, bu ihtişamın devamına mesned olacak varlıklardan birisi oluvermişti. Leydi Montegü, **Türk Mektupları'nın** yedincisinde der ki: **«— Evet Türkler de diğer Müslüman halk gibi, birden fazla kadın almayı tabiî bulurlar amma, bu, yine de hoş karşılanamıyor. Bütün devlet büyükleri arasında sadece defterdar efendinin birkaç odalığı var. Onlar da efendinin dairesinin bir tarafında oturuyorlar. Onlar bile birbirlerini görmüyorlar. Fakat birçok büyüklerin hanımlarının dudaklarında, defterdar efendinin ismi geçtiği zaman, tiksinti ve nefret dolaşıyor. Zevcesine acıyorlar. Herkesin çapkın nazariyle baktığı bir kimsenin, Türk kadınlarının muhabbet ve hürmetini kazanmış olması mümkün değildir.»**

★ — «BU DERECE GÜZEL BİR ŞEY DÜŞÜNÜLEMEZ BİLE...»

İngiliz elçisinin zarif ve güzel sanatlara âşık zevcesi, on yedinci yüzyılda, Osmanlı konaklarının içyüzünü tarihe intikal ettiren tesbitlerini, uzun zaman bu saray ve konaklardan başlayıp, en mütevazı Türk evlerine kadar dolaştıran incelemeleri sonunda yapmıştı. Kendisi de, bu hayatın câzibesine kapılmış ve bir **Türk Hanımefendisi** gibi giyinmişti. Bakınız, kıyafetini, Londrada Leydi P.. ye yazdığı mektubunda nasıl anlatır:

«Evvelâ gayet geniş bir şalvarım var. Bu şalvar, bacaklarımı örterek terliklerime kadar iniyor. Şalvar gayet ince, gül penbesi, kenarı sırmalı damiskadan. Terliklerim beyaz deriden ve sırma işlemeli. Şalvarın üzerine beyaz ipekten, etrafı kâmilen işlemeli bir tül gömlek sarkıyor. Gömleğin kolları geniş, ve kolumun yarısına kadar. Yakası bir elmas düğme ile ilikli. Gömlekten sinenin renk ve şekli tamamen görünüyor. Entâri âdeta vücuda göre biçilmiş. Bir caket. Fakat benimkinin kenarı sırma işlemeli. Beyaz Şam kumaşından. Bunun kolları uzun

Lütfen hazırlıklı olunuz: 13. sayınız, bir senelik abone bedeli tutarında ödemeli olarak gönderilecektir.

Kapalı Çarşı, İstanbul'un makam-ı saltanat ve hilâfet olduğu devirlerden, Tanzimat'a kadar çarsuy-u kebîr (büyük çarşı) olma vasfını muhafaza etti. Yukarıdaki klişe, Feriol un albömündedir. Kapalı çarşıya kadınlar, belirli kimselerle, ve. dükkânların iç tarafında kendi başlarına kalmak şartiyle gelebilirlerdi. Üçüncü Sultan Mustafa, beyaz üzerine bir hatt-ı hümâyunla bu alış-verişleri, daha da takyit etmişti.

olmakla beraber, kenarı da gayet kalın sırma işlemeli. Bunların düğmeleri de el mas veya inciden, bu kollar arkaya doğru sarkıyor. Entarim de şalvarımın kumaşından. Bu esvap vücuduma tamamen uygun. Uzunluğu ayaklarıma kadar. Onun da kolları uzun, dar ve sarkık. Üzerine takriben dört parmak eninde bir kemer bağlanıyor.

Zengin hanımların kemerleri hep elmaslar ve başka kıymettar taşlarla müzeyyen. Fazla masraf etmek istemiyenler kemerleri işlemeli satenden yapıyorlar. Kemerler önden elmaslı bir toka ile bağlanıyor. Kürk, Türk kadınlarının bazan kullandıkları, bazan da kullanmadıkları bir ev libası.

Kürkler, gerenbaha dîbadan, içleri kakım ve samur kaplı. Kolları omuzlar dan aşağı inmiyor. Benimki yeşil, kenarı sırmalı. Başa hotoz denilen bir serpuş giyiliyor. Kışın inci veya elmas işlenmiş kadifeden, yazın gayet ince ve gayet parlak sırmalı bir kumaştan yapılıyor. Hotoz yalnız başın bir tarafına konuluyor. Biraz da yana doğru yıkılıyor. Üzerine ya elmaslı bir gül, veya gayet kibarane işlenmiş bir çevre ile beraber altın bir iğne takılıyor. Başın öbür tarafına da saçlar toplanıyor. Üzerine ne yakışırsa meselâ çiçek ve sorguç konuluyor. Mamafih, en çok moda. muhtelif taşlardan yapılmış büyük bir demet takmak.

İnciden çiçek koncaları, muhtelif renkte yakuttan güller, elmastan yaseminler, sarı yakuttan fulyalar vardır. Bütün bu şeyler, o derece sanatkârane

yapılıyor ki, bu kabilden, bu derece güzel birşey tasavvur etmek imkân haricinde. Saçlar bütün uzunluğu ile arkaya dökülüyor. İncilerle, kordelâlarla süslenip birçok örgülere ayrılıyor. Ömrümde buradaki kadar güzel, bu derece gür saçlı kadınlara tesadüf etmedim.»

★ — **İHTİŞAM GÜNLERİNİN SONU . . .**

Ferace ile gezen kadınların, kocaları tarafından bile tanınmıyacak kadar dış kapanıklık içinde böylecesine muhteşem kıyafeti, devletin gerileme günlerinin gelip çatması ile önce durgunluğa girdi, sonra kadın süsünün temeli olan mücevherler, altınlar, çeşitli kıymetli taşlar, ipek ve sırmaların kullanılması tahdit edildi. Buna ait, İstanbul kadısına gönderilen fermanda, şu cümleler vardı: «— **Büründük üzerine dal sırma kumaşlar, ağır sırma işleme çekmeler, sırma püskül ve saçaklar, saçaklı ve sırmalı yemeniler, bükme gaytanlar ibâdullahın nân-ü nimete ait hakkını izaa ve izale eylemesiyle...**» yasak ediliyordu.

Koca Ragıb Paşanın sadaretinde, kadın kıyafetleri daha çok baskı altında tutuldu. Üçüncü Sultan Mustafa, câriye ve hasekileriyle alâkadar değildi. Hasis denilecek kadar eli sıkı olan padişah, kıyafetini değiştirerek İstanbul'un her yerini dolaşır, kılıklar için konulmuş nizamın dışına çıkanları şiddetle cezalandırırdı. Suphi Tarihi'nin 34 üncü sahifesinde, Padişahın beyaz üzerine hatt-ı hümâyunu ile sadrıâzam Ragıb Paşanın kadın kıyafetlerinin tam bir disiplin altına sokulması yolundaki gayretleri anlatan şu satırlar vardır:

«— **Zümre-i hevâ perestân-ı ricâl** ve nisvan (kendi havasında olan kadın ve erkekler) **irtikâb eyledikleri kâr-ı nâ sezâlarının adem-i vuku-u mücâzatından bîm-ü herâs-ı nâs olmağlarıyla bîede bâne avzağ ve etvardan kat'iyyen tehâsi etmez olmuşlar idi** (yâni, doğru olmıyan hareketlerinin cezalandırılmaması dolayısiyle edebsizce davranışlarına devam ediyorlardı.) **Ezcümle ekser zaman şehr-i İstanbul on değirmiden yirmi değirmiyedek belki dahi ser-efrâz ricâle mahsus olan destârdan münekkas yemeniler serpûş ve feslerine bağlayub ince yaşmak ve mükrimeleri altından renk-i târları nümâyan ve yakaları iki zırrâ miktarı atlas ve sof çuhadan sıkma ferâcelerle çarsû ve esvak ve sair mecma-ı nâs olan temaşegâh ve el âlemin müçtemi oldukları mahallerde kendü hâllerine meşgul nice nice müslümanları şeyatîn-i melâin misullü iğva ve tazlîl ile mağlûb-u şehvet ve zulüm ve cühûl etmeleriyle** (yâni çok zaman İstanbul büyüklerinin başlarındaki sarıklar için kullandığı ince destârın ipek lisinden on, hattâ yirmi ve hattâ daha çoğunu bedenlerine saran ve ince yaşmakları altından güzel yüzleri ve renkleri görülen kadınlar, bedenlerine sım-

Evlerin İçinde...

Fransız sefiri kont Verjen'in eşi kontes Verjen hâtıralarında diyor ki: «— Sefarethanenin arkasında, büyük bir Türk evi var. Sonbaharla beraber, konağın selâmlık bölümüne atlar, develer ve arabalarla odun, kömür, yağ tulumları, çuvallar ve tahta fıçılar içinde çeşitli yiyecekler geldi. Bunlar, kış hazırlığı imiş.

Kar, büyük şehri kapamışken, bu evlerde tazeliğini ve tadını dalında olduğu kadar muhafaza etmiş şerbetler reçeller ve ismi ile cismi sadece Padişahın ülkesinde olan yiyecekler bulunur. Bunları tadan bir yabancının hayran olmaması mümkün değil... Kış geceleri toplanıyorlar, geç vakitlere kadar öyle güzel ve saf eğleniyorlar ki, zamanın nasıl geçtiği hissedilmiyor. Her evde misafir odaları var. İkram ve misafirseverlik, Türklerin yaşama kudreti gibi bir şey... Onda var da bunda yok değil, hemen hemen hepsinde... Hiç birisinde de yapmacık ve takma huy halinde görülmüyor. Merhamet, şefkat, müsamaha, misafir sevgisi, memnun edebilme arzusu hepsinin müşterek duygusu...»

sıkı feraceler de giyip çarşı, sokaklar, eğlence ve gezinti yerlerinde dolaşıp işleriyle uğraşan Müslümanları yoldan çıkartan kötülük kaynağı şeytanlar gibi akıllarına girerek onları fenalığa, şehvete, karanlığa ve ancak cahillerin yapacakları işlere sürüklediklerini...) görülmekle bu kıyafetler yasak edilmişti.

★ — **MODA OLAN ÜFÜRÜKÇÜLER !..**

Böylece, süse ve lükse düşen kadın hayatının kendisini avunduracak yeni yollar araması da tabiî idi. Nitekim, onyedinci yüzyılın ikinci yarısı, bu bakımdan da bugün bile üzerinde durulmaya değer özellikler geçiriyordu: Bunların başında, kadınların fala, büyüye, üfürükçülüğe olan aşırı bağlılığı vardı. Birçok konaklara, bazı sarıklı ve sakallıların «kadın kıyafetiyle» girdikleri haber verilmişti. Hele, yıldızlara bakma o yüzyılların modası idi. Devletin resmî kadrosu içinde vazifelerin şereflilerinden birisini işgal eden «**Müneccimbaşı**» lık yanında, mahalle aralarına kadar sızan sahteciler, dünyanın nasıl döndüğünü bile bilmiyecek kadar cahiller, halkın bu duygusunu sömürüyorlardı. Bunlar arasında bilhassa bir **Yıldızcı İsmail Efendi** vardı ki, şöhreti, Çelebizade Asım Efendinin tâbiriyle **aktar-ı cihana** yayılmıştı!

Nihayet bu adam, divana şikâyet edilmiş, Padişahın emri ile hâdise tahkik edilmiş ve: «— **Leyl-ü nihâr şârib-ül humr ve İbadullâhın ayâline taarruz ve nisâ makulesinin göbeğine aklâm oynatub** (yâni gece - gündüz sarhoş ve herkesin karısına el uzatıp kadınların göbeğine yazı, yâni nüsha yazarak) hilekârlıkta bulunduğu için, Bozcaadaya sürülmüştü. Leydi Montegü de, Fatma Sultanın sarayında kurşun dökücüler, büyücüler görmüştü. Diyor ki: «— **Bunların câzibesine kapılmamak çok güçtür. Çünkü kalbinin bütün safiyetiyle böylesine inanmış insanlar arasında öyle derin düşünenler ve hâdiseleri müsbet ve doğru tarafıyla görenler vardı ki, kimin haklı olduğunu ayırabilmek, hele benim aklımın çok üstünde bir şeydi.**»

Feriol'a göre on sekizinci yüz yılda ev içi kıyafeti ile Türk kadını.

Batı'nın saraylarında Türk kıyafetlerinin modalaştığı devir o senelerdi. Romanlar, şiirler, hattâ sahneler Osmanlı Türklerinin hayatından ilham alıyorlardı. İçyüzü bilinmiyen varlıklara karşı duyulan tecessüsle, Avrupa, üç kıt'a üzerine yayılmış Osmanlı topraklarına gözlerini dikmişti: Önceleri tecessüsle başlıyan bu alâka, daha sonra gıpta ve hasede bürünüverdi.

Ve bu alâka da, 17 nci yüzyılın ikinci yarısı ile 18 inci yüzyılın ilk yarısında, Türk kadınının evi içinde ve dışındaki hayatının elbette ki büyük tesiri vardı. Hassas şair, büyük ruhlu ve kurduğu devre «**yeni zamanlar**» anlamına **nizam-ı cedid** diyebilen Üçüncü Selim, bir şiirinde; «— **Ah...** der, **şu mülkü tezyin edebilme yolunda, bir kadının kendisine harcadığı dikkât ve fedakârlığa katlanabilsek...**»

Başkaları için değil, fakat kendimiz için yirminci yüzyılda değişen nedir?

OSMANLI İMPARATORLUĞU TEŞKİLÂT-I MAHSUSA REİSİNİN GİZLİ DOSYALARI

Sultan Hamid devrinden Kuvay-ı Millîye'nin sonuna kadar konuşulması ve açıklanması çeşidli sebeplerle düşünülmemiş bile olan binbir hâdise üzerinden *SIR* PERDESİ'ni kaldıran büyük ifşaat.

Bir «ferdî mücadele»nin yarattığı AD'ın Osmanlı Imparatorluğumuzu kurtarabilmek ve yaşatabilmek yolunda bugün de bilinmiyen nasıl çetin, fakat cesur ve şerefli çabalarla tahakkuk ettirilmesinin ibret dolu meraklı safhaları.

İmparatorluğumuzun binbir facia içinde, yaşıyabilme yolunda giriştiği azimli bir direnişin, Mebusan Meclisinden bile «gizli» tutulmuş macerası.

Mütarekede, Harb mes'ullerinin yargılanması sırasında sadrıazam Sait Halim Paşanın bir suale verdiği cevapla «devlet sırrı» olmaktan çıkan hakikat,

Hiç bir yerde neşredilmemiş vesika, fotograf, hatıra ve resmî belgeleriylè önümüzdeki sayıdan itibaren mecmuanızda...

Hasan Fehmi Bey... Öldürülmesi ile, İttihad ve Terakki devrinin siyasî cinayetlerine, başka çâre kalmadığı bahanesini yarattıran Serbestî gazetesinin Başyazarı.

Derviş Vahdetî... Bu cinayeti kendi maksadları adına maharetle istismar ederek, Otuzbir Mart irticaı ile kan ve kin yolunu açan ve Meşrutiyeti çıkmaza sokan taassub siyasetçisi.

İkinci Meşrutiyetten Günümüze Kadar :

SİYASÎ CİNAYETLER

★ — **«MERAK ETME HAYRİYE HANIM...»**

Dahiliye Nazırlığının ilk günlerinde, Talât Paşa - ki, o zaman daha BEY'di. Sadrıazam olduğu zaman rütbe-i vezaretle Paşa olmuştu.. - hastalanmıştı. O günlerde, Hindistandan yeni gelen Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Bey'le, Yerebatandaki ahşab evinde gece sohbetine dalmıştı. Üzerinde geniş bir entari, karyolasına bağdaş kurmuş, karşıya yerleştirilmiş kâr-ı kadîm yayvan koltukta o heybetli vucüdü ile Eşref Bey.. Pek tatlı sohbete dalmışlardı ki, Talât Bey içini çekti:

«— Canım bir Vefa bozası istedi ki deme gitsin..»

O babacan bakışı, gönüle kayan edâsıyla da, göz ucuyla, Eşref Bey en yakın akrabadan daha yakın olduğu için baş örtüsüyle bir köşede sessiz örgüsünü ören refikası Hayriye hanımefendiyi işaret etti. Nitekim refikası başını kaldırdı:

«— Size doktor kat'î olarak perhiz tavsiye etti. Boza nasıl içersiniz?» dedi. Talât Paşa keyifli idi.

«— Merak etme Hayriye Hanım.. Hiç tasalanma.. Bizler boza'dan, şira'dan ölmeyiz. Hatta yatakta ölmeyiz. Bırak-

mıyacaklar yatakta ölmiye.. Şimdi izin ver de nice zamandır memleket yiyeceğine hasret olan şu eski dostla leblebili, erkânlı adâblı bir boza içelim.»

Eşref Bey bu hâtırasını, sekiz kişi ile kaldırdıkları Talât Paşanın cenazesi başında anlatmış, bir suikasdcının kurşunu ile sokak ortasında hayata gözlerini kapıyan Talât Paşanın, nasıl bir gerçeğe parmak koyduğunu, ancak onun kanlı ve peyni parçalanmış ölüsü önünde idrâk etmişti.

Acaba bu idrâkde bir **«bugün bana, yarın sana.. Bugün sana, yarın bana..»** değişmez kaidesinin intibahı da yok mu idi?.

★ — «BALKAN KOMİTECİLİĞİ» nin ESİNTİLERİ:

İttihad ve Terakki, Balkanlarda olgunluğa eren bir siyasî havanın tesiri altında idi ve bu, O'nun siyasî formasyonu idi: Ne kadar dikkatli, arzulu ve kararlı olsa da, bu bünye oluşunun tamamen dışına çıkamadı. Çıkamazdı da..

En liberal, en hürriyetçi, en kanuncu ve masabaşçı olanlarında bile bu havanın tesirleri söz götürmez. İnanılır bir zat, yaptığı neşriyatla ve ileri sürdüğü fikirlerle, zamanın maliyecilerini ve bilhassa Cavid Beyin temsil ettiği gidişi sarsan, cevap verilmesi pek güç şekilde tenkid eden Düyun-u Umumiye müdürlerinden Zeki Beyin Bakırköyündeki gece ziyareti sırasında öldürülmesinde, Maliye Nazırının haberi olduğunu söylemiştir. Cavid Bey gibi, âlim, dürüst, cidden vatanperver ve her türlü şiddet hareketlerinin aleyhinde olmakla tanınmış, icabında kanaatı için iki defa kabineden ayrılmış, Enver Paşa ile mücadele edebilmiş bir insanın, masum bir meslekdaşının öldürüleceğinden haberi olması, ve.. susması, susabilmiş olması, nasıl mümkün olabilir?

Politikanın mantık ve hatta vicdanla bağdaşamıyan tarafları var!

İttihad ve Terakki'nin terkibinde bu sisteme katılmış ve onu - memleketi menfi zannettikleri şahsiyetlerden kurtarmak için bile olsa.. - tatbik etmiş ve ettirmiş olanların hemen hemen hepsi aynı yolda can verdiler: Hiç birisi, rahat döşeğinde ölmedi. Bir ilâhî adalet mi, yoksa açılan çığırın devamının tabiî sayılan neticeleri mi? Bu suallerin cevapları, memlekette, siyasî düşünce ve kanaatlerin zorla değiştirilmesi devresi sona erdiği zaman verilecektir: Her hâdise ve şahıs, tarih mahkemesinin hükmüne bağlanarak..

★ — «İDAMIMA HÜKMEDİLMİŞ!.»

(Serbestî) gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi Bey, üzerinde 9 Mart 1325 (1909) tarihli (Manastır) damgası olan mektubu, İkdam gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Beye uzattı:

«— İdamıma hükmedilmiş.. Lütfen okuyunuz..» dedi.

Mektup, mahrem kalması ricasıyla, Manastırdaki (meçhul bir dost)tan geliyordu.. İhbar sahibinin düzgün ifadesi vardı: «— İmzamı koymaktaki mahzurları takdir buyuracağınıza kaniim. Hattâ bu satırları kendi yazımla dahi takdim etmiyorum. Hükûmeti hazırayı tutan komite tarafından, zatıâlilerinin ve sizi takiben diğer muhalif erbabı kalemin katline sureti katiyede karar verilmiştir. Bunu mevsuken istihbar ettim. İhbarı keyfiyetle, bir vazifei vicdaniye ifa ettiğime kaniiim. Müteenni olunuz.. Cenab-ı Hak himayesini bir ân diriğ buyurmasın, Âmin..»

Ahmet Cevdet Bey, mektubu okuduktan sonra, bir ân düşünmüş, Hasan Fehmi Beye, hemen sadrıâzam Hüseyin Hilmi Paşayı görmesini, bir müddet ihtiyatkâr olmasını. hattâ evinden çıkmamasını tavsiye etmişti. Fakat Hasan Fehmi Bey, bu tavsiyeleri dinlemedi ve o günlerin en ağır tenkidlerini pervasızca yapmıya devam etti..

Meşrutiyet ilân edileli sekiz ay olmuştu.. İttihadı Terakki hükûmeti, ölçüsü kaybolmuş ve çok zaman şahsîleşen ağır bir tenkid havasına mâruzdu. Balkanlar kaynıyordu. Ekalliyetlerde ayrılma hareketleri artmıştı. Bulgaristanda vaziyet çok karışıktı. Moskof Çarlığı memleketin derlenip toparlanmasına im-

Hasan Fehmi Beyin cenazesi, on binleri çok aşan bir kalabalığın omuzları üzerinde kaldırılmıştı. Serbestî Başyazarı, böylecesine o günlerde görülmemiş bir sevginin sahibi mi idi? Bu sualin cevabını müsbet olarak vermek güçtür: Gerçek o idi ki, halk efkârı, açılan çığırın sert ve kanlı yüzünü hissetmiş gibi idi. Nitekim Hasan Fehmi Beyin öldürülmesini, diğer istenmiyen kalemler takip etti, çoğunun kaatilleri de bulunamadı: Fakat öldürülenler nasıl mâlum ise, öldürenler de öylece biliniyordu... Bir farkla: Öldürülenler toprağa verildiler, öldürenler adaletin meçhulü kaldı..

kân bırakmadan, yeni bir bâdire açmak peşindeydi.

Hasan Fehmi Beyin başmuharrirliğini yaptığı Serbestî, ağır hücumlarla hükûmeti sarsmıya başlamıştı. Hasan Fehmi Bey, Pariste tahsil etmiş, kuvvetli mantık ve üslup sahibi, pervasız bir muharrirdi. Sık sık tehdit mektupları almıya başlamıştı. Arkadaşlarına bunlardan istihfafla bahsederek: «— Bir adamı öldürmekle ne çıkar?» derdi.

O sırada, «Fedakâranı Millet» isimli bir cemiyetin tahkikatı başlamıştı. Cemiyet mensuplarından birisi İttihadı Terakki umumî kâtibi Dr. Bahattin Şakir'i görerek, gizli bir fesad cemiyetinden ve meşrutiyetin kaldırılarak, istibdadın tekrar tesisi hazırlıklarından bahsetmişti.. Malûmatına müracaat edilenler arasında, Hasan Fehmi Bey de vardı.. Hasan Fehmi Bey ertesi gün, 19 Mart 325 (909) da, şiddetli bir yazı ile hükûmeti, aslını öğrenmeden kapalı ithamlarla vatandaşları sindirmek suçuyla itham etti. Yazı, meşrutiyetin bu şekilde teessüs edemiye ceğini, hattâ istibdadın aranacağını kaydediyordu.

★ — «CANIM SIKILIYOR!..»

Bir kaç gün sonra, 24 martta, Hasan Fehmi Beyin yakın bir dostu, mülkiye kaymakamlarından Şakir Bey, kendisini Yeni Postahanenin arkasında Kâtibyan hanındaki gazete idarehanesinde öğleden sonra ziyarete gitmişti. Hasan Fehmi Bey yazısını yazıyordu. Şakir Beye, kendisini yarım saat kadar beklemesini, beraber çıkabileceklerini söylemişti. Şakir Bey,

Hicaz valiliğine tâyin edilen Hadi Paşayı tabrik için Beyoğluna Tokatlıyana gideceği cevabını verdi. Serbesti Başmuharriri:

«— Ben de, Britanya oteline bir ahbabı görmiye gideceğim. Beraber çıkarız» dedi.

İki arkadaş, tramvayla köprüyü geçtiler ve Galatasarayda indiler. O zaman - şimdiki kadın çorapları satan tuhafiyecinin yerinde.. - kundura boyacısı salonu vardı. Orada, şair Celâl Sahir Beyle, Ahrar Fırkası umumî kâtibi Nurettin Ferah Beyle karşılaştılar. Bir müddet görüştüler. Şakir Bey, Hadi Paşayı bulamamıştı. Beraberce Tokatlıyanda çay içtiler. Hasan Fehmi Bey, yine beraberce Britaya oteline gitmelerini, orada dostu Reşit Beyi görerek İstanbula yine beraberce dönmelerini teklif etmişti.

Reşit Beyin yanında, Giritli Kâmil Efendi isimli bir zat daha vardı. Bir saat kadar Reşit Beyin yanında kaldıktan sonra hepsi birlikte çıkmışlardı. Tünele geldikleri zaman, Şakir Bey:

«— Buradan bir arabaya binelim, Köprüyü geçelim. Siz gazeteye gidersiniz, Ben de Bayazıta çıkarım..» demişti. Hasan Fehmi Bey, düşünceliydi:

«— Canım sıkılıyor.. Köprüyü yürüyerek, geçelim. Deniz havası belki asabıma iyi gelir.» dedi.

★ — **«KOŞUN!.. ADAM ÖLDÜRÜYORLAR!..**

Yüksekkaldırımdan inerek, Köprüyü, sağ taraftan yürümiye başlamışlardı. O tarihte Köprünün orta yerinde bir de karakol vardı. Karakolu, tahminen kırk metre kadar geçmişlerdi ki, «Mevlan..» diye bir ses gürledi ve akabinde bir tabanca patladı. İki arkadaş anî olarak başlarını çevirince, birbiri ardınca çok yakından üç silâh sesi daha geldi. Hava henüz kararmıya başlamıştı. Köprü kalabalıktı. Fakat, kendilerini iyi takib ettiği anlaşılan kaatil veya kaatiller, nasıl olmuşsa olmuş, ateş etmelerini nisbeten tenha bir âna rastlatmışlardı. Daha sonra cinayet Mebuslar Meclisinde şiddetli çatışmalara sebep olduğu zaman, İstanbul mebusu Zöhrab Efendi, «Komiteciler, cinayet için Köprüyü boşaltacak kadar nüfuz sahibidirler..» demiş, bu itham salonu altüst etmişti..

Şakir Bey, kaatili görmüştü: Uzunca boylu, etine dolgun, parlak düğmeli, siyah kaputlu, siyah caketli, yakasının zırhları kırmızı bir zabit..

Hasan Fehmi Bey, olduğu yere yıkılmıştı. Kurşun, gözünden girip beyninden çıkmıştı. Kasığından yaralanan Şakir Bey, var kuvvetiyle bağırarak karakola doğru koşmuş, karşısına çıkan polis memuruna:

«— Koşun.. Adam öldürüyorlar.. Arkadaşım kanlar içinde.. Yetişin..» diye haykırmış, fakat, Hakkı isimli bu polis, sükûnetle kendisini tutmuş, vak'a mahalline gidecek yerde karakola götürmüş, komiser ifadesini almak istemiş, Şakir Bey:

«— Ben ifademi zaptiye nezaretinde veririm. Siz kasden mi yapıyorsunuz? Orada kanlar içinde yatan bir yaralı var. koşunuz» demişti. Bunun üzerine memurlar Hasan Fehmi Beyin yanına gelmişlerdi. Kasığından yaralı ve kanlar içinde olmasına rağmen Şakir Bey de arkadaşının yanına gelmiş, büyük bir teessürle üzerine kapanmış, henüz yaşamakta olduğunu görmüştü.

Hasan Fehmi ve Şakir Beyler hemen bir arabaya konularak zaptiye nezaretine getirilmişler, fakat Hasan Fehmi Bey yolda son nefesini vermişti. Doktor Dimitraki imzalı rapora göre ölüm, üçüncü kurşunun vücut dahilinde kalarak, «nezif ve seyelânı demmi dâhilinden» vukua gelmişti.

★ — **İSTANBUL AYAKLANIYOR:**

Hâdise, kısa zaman içinde bütün şehre yayılmıştı.. Zaten gergin olan sinirlerle hava elektriklenmiş, İstanbul darülfünununun her şubesinden binlerce genç, arkalarında muazzam kalabalık, Bâb-ı âlinin önüne gelmişler: «— ... Kaatilin zahire ihracı ve memleketin bu gibi siyasî cinayetlerden ve gayrimesul şahısların tasallutu elîmesinden masûn bulundurulması için hükûmetin, şanı meşruti-

Hasan Fehmi Bey, öldürülmesinden kısa zaman önce, İttihad ve Terakkinin tatbik mevkiine koyduğu ve gazeteleri, idarî kararlarla kapama hakkı tanıyan nizamnameye karşı Sultanahmet meydanında bir protesto mitingi tertip ettirmiş, iktidara ağır bir dille çatmıştı. Klişe, İkinci Meşrutiyetin basın hürriyeti adına yapılmış bu ilk ve son mitingini gösteriyor.

yete yakışacak tedabiri katiye» almasını istemişlerdi. Gençlerden biri, Mektebi Hukukdan Burhaneddin Efendi - Muharrir Burhan Felek - Bab-ı âli önündeki binek taşlarından birisine fırlamış: «— İdarei hükûmeti tedvir ettiği anlaşılan gizli ellerin kirli parmaklarının artık kırılmasını ve memleketin anarşiden kurtarılmasını» bağırarak söylemişti. Bu talep, uğultu halinde on binlerce insan tarafından tasvip edilmiş, nihayet sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa kalabalığın önüne gelerek, «kaatilin zahire ihracı için hükûmetçe tedabiri lâzime ittihaz edildiği ve derdesti halinde ibreti müessire olarak Sultanahmet meydanında idam edileceğini, vak'ai dilsûzdan müteessir ve müteellim olduğunu» söylemiş, bu hususta zabıtaca gösterilecek ihmâl ve tekâsüle asla müsamaha edilmiyeceğini» ilâve etmişti.

Kalabalık, buradan Meclisi Mebusan önüne gelmiş, reis Ahmet Rıza Beyi istemişlerdi. Ahmet Rıza Bey, evvelâ yanında yabancı misafirler bulunduğunu ileri sürerek çıkmak istememiş, ısrarlar üzerine iki kişilik bir heyetin riyaset makamına gönderilmesine muvafakat etmiş, talebe nümayişini arttırmış, nihayet pencereye çıkmış, hâdisenin hükûmeti alâkadar ettiğini, dağılmalarını söylemiş, bunun üzerine kalabalık:

«— Tehdit mi ediyorsunuz?..» diye bağırmış, adalet istendiği ve milletin mümessili olan meclisin, kanunların ve şahsî hakların ihlâli karşısında harekete geçmesi, memlekette hayat masuniyetinin temininin Meclise ait vazife olduğu bağırılmıştı.

★ — MECLİSTE ŞİDDETLİ ÇATIŞMALAR:

Cinayet ertesi gün, muhalif mebusların istizah takriri ile mebusan meclisine in-

tikal etti. İttihadı Terakki mebusları «hâdisenin cinayeti âdî olduğunu ve tahkikatın tabiî seyrini takip ettiğini» ileri sürerek istizah takririnin reddini istediler. Bu müzakereler cereyan ettiği ânda, Hasan Fehmi Beyin cenazesi, cidden muazzam bir kalabalıkla, Ayasofya önlerinde bulunuyor, sesler şehrin her tarafından uğultu halinde duyuluyordu. Amasya mebusu İsmail Hakkı Paşa bu tezahüratı kasdederek, istizah takririnin reddini istiyenlere karşı haykırdı:

«— Millet istizahını kendisi yapıyor.. Bu bize bir ihtardır.»

İstizah takririnde şu cümleler vardı:

«— Serbestî gazetesinin intişar günündenberi takip ettiği siyasî meslekle şu feci katil arasında bir münasebet olduğunu, aksi sabit oluncıya kadar kabul eylemek zarurîdir. Mücahedei siyasiyeden dolayı adam öldürmek kadar şanı meşrutiyeti muhil ve cihanı medeniyette mevki ve haysiyeti milliyyemizi sektedar edecek bir hareket olamaz. Dün gece atılan kurşunlar, Serbestî Başmuharririne atılmadı. Bütün matbuata, bütün hürriyeti fikriye ve vicdaniyeye, bütün Osmanlı milletine atıldı. Bugün İstanbulda âsiyişi muhafazaya kudretli bir hükûmetin bulunmadığı, kaatilin meydana çıkarılmamasiyle anlaşıldı. Herkes, tabancasını koynunda mı taşımalıdır? Fikren yekdiğeriyle muarrız bulunan Osmanlıların mubarezei fikriyeyi terk ile gece vakti hırsız gibi birbirinin yolunu bekleyip yekdiğerini katletmek düsturunu mu kabul edeceğiz?.»

Takrirdeki «mubarezei fikriye» tâbiri, muvafık mebuslar arasında fırtına kopardı. Ömer Fevzi Efendi söz aldı:

«— Buradaki mubarezei fikriye tâbirini bütün Osmanlılar namına reddederim. Memlekette mubarezei fikriye yoktur.» dedi. Bu cevab, Lûtfi Fikri Beyi öylecesine asabîleştirdi ki, yerinden fırladı:

«— Yahu.. Kendinize gelin.. Elbette mubarezei fikriye.. Fikir ayrılığı olmıyan yerde, mücadelei efkâr olmıyan yerde hürriyet ve meşrutiyet olur mu?.. Fikrin münakaşası olmıyan yerde istibdat olur. Bu nasıl taassub?..» diye haykırdı..

Neticede Meclis, en uzun celselerinden birisinin sonunda, istizah takririni kabul etmişti...

★ — **FAKAT VE YILLAR SONRA.**

Fakat, bu istizah takririnin kabulüne

Eğer, bu sayıda başladığımız yazı serisini, gerçek bir başlangıca bağlamak gerekseydi, Fatih Sultan Mehmed'in, kendisinden sonraki saltanat sahiplerinin tahtlarında rahatça oturabilmeleri için kabul ettiği ve sülâlesinin adını taşıyan bir «kanun»un temel maddesi halinde tedvin ettiği MADDE'nin tatbikine başlanıldığı günü alırdık: Padişahlık makamına oturan kişiye, erkek kardeşlerini, amcalarını, hatta gerekirse kendi öz oğullarını cellâda teslim hakkını veren madde'yi..

Kanunname-i Al-i Osman

Kardeşlerini öldürtenler, tahta geçiş sırasıyla, İkinci Murad, Yavuz Selim, Üçüncü Mehmet, İkinci Osman, Dördüncü Murad, İkinci Mahmut idi. Üçüncü Mehmet, tahta geçtiği 1595 de, on dokuz kardeşini bir ânda boğ durarak bu kanlı an'anenin erişilmez rekorunu verdi.

Bir rivayet halinde olmakla beraber, Yavuz'un, babası İkinci Bayazıd'ı zehirlettiği söylenir. Yedi yaşındaki Dördüncü Mehmede, babası İbrahim'in idam fermanını, ne yaptığını bilmesine imkân olmadan imzalatmışlardı.

Kanunî Sultan Süleyman ve Üçüncü Mehmet, kendi öz oğullarını öldürtmüşlerdi: Facia, Kanunî'nin gözleri önünde cereyan etti.

Hepsinin bağlandığı bir tek teselli felsefesi vardı: Nizam-ı âlem... Yâni, bugünün dil ifadesi ile yurdun ve halkın düzeni adına!..

Bu özrün şalına sadece Padişahlar mı büründü? Hayır!.. Adı ne olursa olsun, istemediğinden kurtulmanın başkaca çâresi kalmadığı zaman, icabında hükmeden kuvvetinin zoruyla adaleti de zorlıyarak, hatta yeni bir hürriyet ve devlet felsefesi de yaratarak yok etmiye karar verdiğine kanunun kararını da ekledikten sonra iktidar mevkiine kahramanlar gibi oturmak..

Kanunname-i Al-i Osman, bu değişmez hükmü açığa vuran cesaretli sesleniş oldu: Elinizdeki sahifelerde geçit resmi yapacaklardır.

rağmen, kaatili (bulmak) mümkün olamadı.. Sadrıâzam Hüseyin Hilmi Paşanın imzasını taşıyan ve Adliye Nazırı Nâzım Paşa ile zaptiye nâzırı Sami Paşanın (şahsına) gönderilen bir tezkerede «Câninin şediden takibi ve zahire ihracı için alâkadarana evamir-i kat'iye ve müessire verilmesi» talep ediliyordu. Bütün bu talepler, neticeye tesir etmedi: Kaatil bulunamadı..

Zaman zaman gazetelerde, kaatilin eşkâlinin tamamen tesbit edildiği ve hüviyeti belli olduğu için tevkif ve adalete teslim edilmesinin gün meselesi olduğuna dair haberler çıkıyordu. Bir taraftan, başta Ahmet Samim'in «Seday-ı Millet» i olarak muhalefet basını, Hüseyin Hilmi Paşa hükûmetini ve bilhassa İttihadı Terakki merkezi umumîsini şiddetle tenkide başlamışlardı. Mitingler devam ediyordu. Hükûmet, bir tedbir olarak protesto toplantılarını yasak edince, umumî efkârdaki galeyan büsbütün şiddetlendi.. Bunu fırsat bilen Abdülhamid'ciler, irticaı körükliyerek, taze meşrutiyeti yıkmak için, gizlice harekete geçmişti.

Hasan Fehmi Beyin katli, bu meş'um hazırlıklar için fesad erbabı tarafından istismar edilmeye başlanmıştı. Muhalefete mensup olanlar da, imzasız veya rümuzlarla tehdit mektupları alıyorlardı. Gazeteler, bazı isimler üzerinde duruyorlar, fakat asıl kaatilin, Doktor Nâzım ve Doktor Bahaettin Şakir Beyler tarafından bilindiğini ileri sürüyorlar, hattâ Harbiye Nezaretince terfi ettirildiğini ilâveden çekinmiyorlardı.

Ergiri mebusu Müfit Bey, Meclis riyasetine, kabul edilen istizah takriri üzerinden bir hafta geçtiği halde, hükûmetin «resmî beyanat» tan kaçındığını bir takrirle bildirerek, hükûmete ademi itimad beyan edilmesini ve Meclis tahkikatının açılmasını isterdi. Fakat, yapılan tahrikler sonunda, otuzbir Mart Vak'ası zuhur edince, tahkikat, günün mevzuu olmaktan çıktı, hattâ bir müddet sonra da mesele unutuldu. Ta, Ahmet Samim ve Zeki Beylerin öldürülmesine kadar!.. Ancak o zaman, bu kaatillerin aynı kaynaklardan, aynı gayrimesul ve gizli eller tarafından münhasıran siyasî maksatlarla işlenildiği anlaşıldı.

★ — SİYASİ CİNAYETLER :

Daha sonra yapılan tetkikler ve ifşaat, bu cinayetlerin merkezi umumînin bazı âzalarınca malûm olduğunu ve bir komite tarafından tertip ve tatbik edildiğini meydana çıkardı. Aradan on yedi sene geçmişti. Eski Ankara Valisi Abdülkadir, hakkındaki gıyabî idam kararının, Bulgar hududunda yakalanması dolayısiyle tazelenerek tekrar İstiklâl Mahkemesi huzuruna çıkarılmıştı... Muhakemesi sırasında, İstiklâl Mahkemesi Reisi Afyon mebusu Ali Bey (Çetinkaya) kendisine, dâva dosyasiyle doğrudan doğruya alâkadar olmamakla beraber, şu suali de sormuştu:

«— Muharrir Hasan Fehmi Beyi kimin öldürdüğünü biliyor musunuz?»

Abdülkadir, bu suale karşı başını eğmiş, cevap vermemişti. Fakat aynı rivayetler, eğer aynı derecede sahih kaynak sayılmış olsa, o tarihte Ankara'da, çok, pek çok mühim bir mevkide bulunan bir Orgenerale de aynı suali sormak icabederdi ...

Sorulamadı, sorulamazdı. Ve böylece, Hasan Fehmi Beyin katli hâdisesi üzerindeki sır perdesi, olduğu gibi bırakıldı. Fakat bu meçhuliyet (şeklen) di. Bugün de, Hasan Fehmi Beyi kimin ve kimlerin öldürdüğü ve öldürttüğü bir çoklarınca malûmdur..

Lütfen hazırlıklı olunuz: 13. sayınız, bir senelik abone bedeli tutarında ödemeli olarak gönderilecektir.

Gelecek Sayıda:

AHMET SAMİM'İ NASIL VURDULAR? SON YAZISI VE MEKTUBU İLE ...

75 SENE EVVEL AVRUPA'da Bir «OSMANLI MÜNEVVERİ»

1889 da, Avrupa'ya bir Osmanlı Türk'ünün gidebilmesi, iki şekilde mümkündü: Ya binbir tehlikeyi göze alıp kaçacaktı, yahut bizzat Sultan Hâmid'in iradesi olacaktı.

Servet-i Fünûn'un sahibi olarak adı ve emeği fikir hayatımıza giren rahmetli Ahmet İhsan Tokgöz, çileli didişmelerden sonra, «erbab-ı ticaret» ten hüviyeti ile Avrupa'ya gitti ve büyük merkezlerde, o güne kadar hiçbir Osmanlı münevverinin ele almadığı ölçülerle gördüklerini, kendi tâbiriyle «— Bir fotoğraf camı sadakati ile...» not etti.

Şimdi sizlere, yetmiş beş sene önceki notları, yine «... fotoğraf camı sadakatiyle» takdim edeceğim. Dudaklarınızda tebessümler dolaşacak, üç çeyrek yüzyıl evvelinde, Fransızcayı, ana dili Osmanlıca kadar güzel konuşan, iyi yetişmiş, okumuş, İstanbul terbiyesinin derinlemesine girebilmiş bir genç Osmanlının Batı âlemi önündeki, haysiyet duygusunu kaybetmeden, hayranlığını nasıl «tâbirlerin içine» sardığını göreceksiniz. Bu yazı serisinde, yetmiş beş yıl öncesinin hem Avrupası, hem Osmanlı ülkesi kolkola önümüzden geçecektir: Yaşayışı, insanları, duyguları, şekilleri ve ölçüleriyle..

Bu yazı serimiz, ikinci yıla başlarken beğeneceğiniz bir köşemiz olacaktır...

KİM, KİMDEN ÖĞRENMİYE MUHTAÇTIR?

★★★

★★★

Politikacılar, Türkiye halkının vatan ve dünya gerçekleri üzer indeki bilgisini yetersiz bulmaktadırlar. Şekil olarak bu hükmün doğruluğunu isbat eden rakamlar, kıyaslamalar vesaire de ortada... Fakat unutulan hakikat şu ki, okuma yazma bilmiyen Türk köylü milyonları, câhil değildir: Vazifesini lâyıkıyle yapmamış iktidarların suçu olarak sadece ümmî kalmışlar, yâni, kültür nimetinden mahrum bırakılmışlardır: O kadar!..

Sene 1921 kışı... Millî Mücadeleyi meşru bir devletin eline alan Birinci Büyük Millet Meclisi toplanalı ancak dokuz ay olmuş... 1921 ocak ayında, Ankaradan ayrılan bir mebuslar heyeti, başlarında Türk Ocakları Umumî Reisi Hamdullah Suphi Bey var. Mebuslar heyeti, bir yaylı arabanın içinde... Yol sarp, çevre kar. Ilgaz'ı aşıyorlar. Vakit gece. Dik Dünbelek yokuşunun başında tek ışık var: Çandır'ın ışığı..

Şimdi kırk üç sene öncenin bu hâtırasını, muhterem Hamdullah Suphi Tanrıöver'den dinliyeceğiz:

ÇANDIR'da Ömer Ağa'nın «Meb'us Beylere» dersi

Yolların sonunda tek yıldız gibi bir ışık parlıyordu.

Arabacı haber verdi: «— İşte Çandır... Orada.»

İki saatten beri mütemadî yukarıya çıkıyorduk.

Arabacı yüzünü dönmeden tekrar söyledi;

«— Dünbelek yokuşuna çıkıyoruz.»

Üzerlerine saman kırıntısı serpilmiş gibi sapsarı duran kurak ve çorak tepelerden sonra, gece başlamış ve Ankarayı çok uzakta bırakmıştık. Yolumuzun ilk konak noktasına geliyorduk. Bu geceyi Çandırda geçireceğiz. Her taraf o kadar sessiz, o kadar hareketsizdi ki, belki bütün köy uyumuştu. Karanlıkta etrafımızı göremediğimiz için lûzumundan fazla uzayan gece yolculuğumuz nihayet bizi köye eriştirdi. Arabanın ışığına beyaz donlu iki adam geldi, arabacının kulağına sokularak bir şey sordular; tekrar hareket ettik, ve içi aydınlık bir yaz odasının merdiveni önünde durduk.

Bu oda gündüz, yokuşların üstünden engin ufuklara bakıyor, gece gemilere yol gösteren bir deniz feneri gibi parlıyordu.

Yukarıda, tahta parmaklıktan aşağıya eğilen bir ihtiyar arabacıya sordu:

«— Mahbuslar zincirli iseler camiye kapatalım.. Kapısı sağlamdır, kaçamazlar» ve arkaya dönerek haber verdi:

«— Mahbuslar gelmiş.»

Biraz sonra hakikat anlaşıldı. Gelenler mahbuslar değil, meb'uslarmış.

Üç arkadaşımla, beraber yukarıya çıktım, ayaza karşı yaktıkları eski ocağın etrafında tahta sedirlere sıra ile oturduk. Parmaklıktan uzanan ihtiyar adam özür diledi:

«— Çocuklar yanlış anlamışlar, kusura bakmayın.»

Odayı sokağa bağlayan kısa merdivenden birbiri ardınca köylüler çıkıyordu.

Gece sessizliğinde araba gürültüsünü duyanlar, misafirlerinden haber almak için toplanmaya başlamışlardı.

Köylü ağalar merakla dolu bir dikkat içinde Ankaradan gelenleri seyrediyorlar. Ocağın yanında oturan ihtiyara ben sordum.

«— Baba nasılsınız? Köyde ne var, ne yok?»

«— Köyde ne olur, asıl haber sizde. İşler nasıl gidiyor, siz bilirsiniz.»

«— Çalışıyoruz, dedim, işler iyi gidiyor.» İhtiyar perdesi değişen bir sesle:

«— Neye çalışıyorsunuz, biz de bilelim» dedi.

«— Memleketin kurtulmasına çalışıyoruz, neye çalışacağız.»

«— Eyi çalışmıyorsunuz, çalışsanız da neye yarar?»

İtiraf edeyim ki böyle bir söz beklemiyordum. Sordum:

«— Ağa senin adın nedir, söyler misin?»

«— Ömer!» dedi.

«— Peki; baba sen memnun değilsin. Bizden ne istiyorsun onu söyle!»

«— Hepinizin orada yaptığı damgacılık, başka bir şey değil.»

Anlamamıştım. «— Baba Damgacılık ne demek?» diye sordum.

«— Başınıza bir adam geçirirsiniz, O söyler siz mührü basarsınız, Damgacılık dediğim budur.»

Dinleyenler utanmış gibi başlarını eğmişler. Ömer ağa tekrar sordu:

«— Çankırı Meb'usları, Kastamonu Meb'usları ne yapıyorlar. Bizim Tevfik efendi ne yapıyor?»

Devam etti:

«— Onun mengenesinde bir batman yağ vardır, fırıl fırıl sağa döner, sola döner.»

Biz hesap vermiye mecbur bir vaziyete düşmüştük.

«— Baba, dedim anlaşılıyor. Siz bizden hiç memnun değilsiniz, bize güvenemiyorsunuz. İstersen Ankara'ya gittiğimde büyüklerimize söyliyeyim, seni meb'us çıkarsınlar». Derhal:

«— Evet, dedi. Meb'us deveciden, çiftçiden, rençberden çıkmalı. Sen, köylünün derdini ne bilirsin!»

Birdenbire kızıl aydınlıkta, eski bir meşe kabuğundan buruşuk yüzünün gülümsediğini gördüm. Elini uzattı ve dizimi okşadı:

«— Hayır oğlum şaka ettim dedi. Bazı şeyler vardır sen bilirsin ben bilmem, bazı şeyler vardır ben bilirim sen bilmezsin. Senin bildiklerini ben öğrenemem, benim bildiklerimi sen öğrenebilirsin. Bir de siz, devletlerle konuşursunuz, ona bizim aklımız ermez. Yine sen meb'us olacaksın! Yalnız çalış, tohum saçanın derdini öğren!»

Ömer ağa bu sözleri, farkedilecek bir şefkatle söylemişti.

Ben ne kadar müteessir olmuştum..

Herkes susmuştu. Ömer ağa sözü bitirdikten sonra bir müddet bu sessizlik devam etti. Bir aralık başımı yukarıya kaldırdım ve tavandan sarkan bezgin ışığa baktım. O bana dedi ki: «— Bu akşam hiç iyi yanmıyor, değil mi? Kusura bakmayınız, bu bizim misafir kandilimizdir. Yolcular dört saatlik yoldan buna baka baka gelirler. Büyük muharebe esnasında gece köyümüzde bundan başka ışık yanmazdı. Bu yapıyı dedelerimiz misafirler için yapmışlar. Üçyüz, dörtyüz senedir bu ışık hiç sönmedi. Köyde her ışık söner bu sönmez.»

Ömer ağanın başındaki sarık o kadar yırtılmış, yıpranmıştı ki, ocağın sıcaklığına hücum eden hava sarığı kuş tüyleri gibi titretiyordu. Tekrar bana dönüp dağ taş konuşuyormuş gibi tabiatın sesine benziyen bir sesle «— Heybe dinli olmayın torba dinli olun» dedi.

Bilmem kaçıncı defa tekrar sordum:

«— Baba bu ne demek?»

İstiklâl Savaşı, bu ilk çağ taşıma aracının mesafeleri bitmez tükenmez hale getiren ölçüsü içindeki haysiyet ve imân mucizesi idi. Çandır'ın sarp dağbaşı köy odasına Ömer Ağa, «mebus bey»lere 1921 de neler anlattı ise, 1964 ün politikacıları da, doğru yolu'u bulabilmek için Ömer Ağanın yerinde olanı dinlemek zorundalar.... Geçen zaman, Ömer Ağa'ya lâyık bir hakikat mirascısı bırakabilmiş ise..

«— İki tarafa bölünmeyin, hepiniz bir tarafa toplanın birlik olun. Anladın mı?»

«— Burada Türkten başka millet var mıdır?» Ömer ağa rahatsız bir gülümseme ile yüzünü biraz daha buruşturdu.

«— Başka milleti ne arıyorsun? Biz bile burada Ala Türk olduk dedi, hangi millet yok ki...»

«— Baba köyünüz burada çok eski midir?»

«— Buraya ne vakit geldiğimizi ben değil, bütün yetiştiğim ihtiyarlar bilmezdi. Soyumuz Altın dağdan kalkmış, vaktile buraya gelmişler, biz eski Türkleriz.

Mütarekede buraya bir İngiliz Paşası geldi, yanında bir karaoğlan vardı, bir Ermeni. Paşa, bize dedi ki: «— Biz sultanla barış görüş olduk, biz ne söylersek dinliyeceksiniz - etrafta oturanları işaret ederek - bu gördüklerinin çoğu o gece burada idiler. Elimi uzatarak karaoğlana dedim ki: «— Paşaya söyle. Biz eski Türkleriz, inat Türkleriz, yedi kişi kalsak, onun eteği altına başımızı sokmayız.»

Biraz düşündükten sonra: «— Ankaraya gitsem Kemal Paşanın yanına girebilir miyim?» dedi.

«— Evet, dedim, girebilirsin, herkes giriyor.. Mutlak seni çağırır ve dinler.»

«— Ben bir defa hükûmete girdim, bir saat beni kapıda beklettiler, içeriye almadılar». Bu cümleyi bitirince köşede oturan gence dikkatle baktı: «— Bu bırakmaz ki diyeceklerimi hep diyeyim dedi.»

Rica ettim, Baba söyle, hepsini söyle.

«— Geçende Kastamonuya Vali olmuş buradan bir Paşa geçti. Muhittin Paşa mı nedir, adı aklımda kalmadı.

Ben oturuyordum, o ayakta geziniyor, şu köşede gördüğünüz delikanlı yok mu, o benim oğlumdur. Geldi kulağıma: «— Baba sen de ayağa kalk dedi, bak Paşa ayakta duruyor, sen oturuyorsun.» Dik sesle işittirecek gibi söyledim:

«— Biz hükûmete gittik mi onlar oturuyor, biz ayakta saatlerce dinliyoruz. Şimdi ben oturacağım o dinlesin bakayım. On gün oluyor, buraya Kalaycık Kaymakamı geldi. Karşımıza oturdu, ayaklarını uzattı, dedim ki:

«— Kaymakam bey, şöyle ayakları-

nızı bir toplarsanız sana safa geldin diyeceğim.»

Bize nasihat eden mi ararsın?

Bir ay oluyor. Buradan bir Vali geçti, galiba Trabzona gidiyormuş, karayağız, uzun boylu birşey.

O bizim yolumuzu beğenmedi, ekmeğimizi beğenmedi. Dedi ki:

«— Niçin sokağınızı sulamıyorsunuz. Bu kara ekmekten kurtulmak için bir un değirmeni olsun yapamaz mısınız?»

Yüzüne baktım:

«— A paşam dedim, biz içeceğimiz suyu bir saatlik yerden getiriyoruz, sen sokak sulayacak yer arıyorsun. Köyde değirmen, fabrika ne gezer. Gök kubbenin altında bir tek İstanbulumuz vardı, siz orada sokakları suladınız mı, fabrika yaptınız mı?»

İhtiyar köylünün dilinde «Gök kubbenin altında bir tek İstanbulumuz vardı.» cümlesi, kalbimizde yakıcı bir tesir yapmıştı.

Yadellere geçen İstanbulu, gök kubbenin altındaki bir tek İstanbulu, Anadolunun bu köy gecesinde hasretle düşündüm.

Ömer ağa sözüne devam etti:

«— Bir kaç gün evvel buraya Miralay Sadık Bey geldi, bizde bir gece misafir kaldı. Bu tepemizdeki ışık ona az göründü. Ankaraya bir adam gönderirseniz. Size bir teneke gaz vereyim, dedi. Kim bilir o gazı nereden almıştı. Ben dedim ki:

«— Nereden geldiğini bilmediğim gazın ışığında ne namaz kılarım, ne sâlavat çekerim.»

Ömer ağa bahsi tekrar siyasete nakletti:

«— Oğlum, dedi sana bir nasihat diyeceğim: İşi sıkı tutunuz, yoksa:

Derinize saman basarlar.
Sizi güne karşı asarlar.

Ama sonra korlar mı, komazlar mı. Evvelâ sizi öldürürler, sonra bizi. Kanber Paşa nerede?»

«— Kanber Paşa kim?»

«— Enver Paşa!»

«— E, niçin Kanber diyorsun?»

«— Kanbersiz düğün olmaz, Enver Paşasız, cenk olmaz. Cenk olsun da o ortaya çıkmasın bu nasıl şey? Biliyorum, o memleketi bıraktı kaçtı. Baştan işi sıkı tutmuştu, sonunu getiremedi. Siz de öyle yapmayın.

Bilirsiniz, o zaman siz Örfiye ilân etmiştiniz, hani ne mal kodunuz ne can, candarma elinden çekmediğimiz kalmadı. Biz, dağımızda bir kurt kunnasa onun yavrusuna acırız, ona dokunmayız. Siz bizim yavrularımıza bile acımadınız. Elimizde ne kaldı görüyor musunuz?» Birdenbire sesini yükseltti, bağırarak söyledi, eliyle rengi belli olmıyan şalvarının cebini gösteriyor, diyordu ki:

«— Burada daha bir kaç kara onluk var, anbarda daha biraz tane var, köyde daha bir kaç delikanlı var. Bunların hepsini size vereceğiz. Vallahi acımayız. Tek düşmanı içerde komayın.»

Gözleri yaşardı, Baba sen ne güzel konuşuyorsun, dedim. Gülümseyecekmiş gibi oldu, tekrar kaşlarını çattı:

«— Yazık oğlum yazık dedi, sen asıl ihtiyarlara yetişmedin. Davar öldü, çanı benim gibi bir köpeğin boynuna takılar. Şimdi köyün sesini ben veriyorum. Bir ihtiyarımız kaldı, yüz on yıllık, ama ne duyuyor, ne görüyor. Ondan artık bir şey alamazsınız.».

Ertesi sabah, Ömer ağa kendi eliyle bir çanak pekmez getirdi. Uzattığı bir dilim ekmekle: «— Bunu ye, yola aç çıkma», dedi.

Arabalara bindik. Başka bir zaman gibi, dağ ve taş gibi, tabiat gibi konuşan bu ihtiyar Türk gözümün içine baktı: «— Oğlum unutma, tohum saçanın derdini öğren» dedi.

Arabaya bindiğim esnada kalbimize vatan korkusunu tekrar koymak için hatırlattı. Sıkı tutunuz.

Derinize saman basarlar,
Sizi güne karşı asarlar.

Arkadan:

«— Elde bir Anadolu kaldı, sıkı tutun, bu sondur» dedi.

Hususî Doktoru Şpitzer,

Tanzimat Padişahını,

SARAY'ı ve 1840-1860

Hâdiselerini anlatıyor..

Dr. Şpitzer, Avusturyalıdır. 1839 da Osmanlı İmparatorluğu hizmetine girdi. Tıbbiye'de teşrih (Anatomi) hocası oldu. 1844 de Sultan Abdülmecid'i hayatî bir hastalıktan kurtarmayı başardı ve Padişahın «Hususî hekim» liğine getirildi. İki yıl sonra, Saray doktorluğuna ilâve olarak Tıbbiye'ye müdür oldu. 1850 de Saray ve Bab-ı âli'nin entrikalarına dayanamıyarak, Padişahtan müsaade istedi. Sultan Mecid, Viyana Sefareti Müsteşarlığına tâyin ederek, izinle ayrılmasına müsaade etti. 1857 de Padişah tekrar hastalandı ve Dr. Şpitzer'i acele İstanbula getirtti. Aynı sene sonunda tetkiklerde bulunmak üzere, önce İtalya'ya, sonra Amerika'ya gitti. Dönüşünde Osmanlı Devletinin Napoli Mümessilliğini yaptı, aynı zamanda üniversitede anatomi profesörlüğünü ifa etti.

1860 da Sultan Mecid, veremden mustaripti. Çok sevdiği ve itimad ettiği doktorunu yine getirtmek istedi, fakat kendisine çektirdiği telgrafların hiçbirisi doktorun eline değmemişti. Sadakatle bağlandığı Padişahının ölümünden sonra Dr. Şpitzer, Paris'te yerleşti ve ileriki sahifelerde bazı kısımlarının hulâsasını okuyacağımız ibretli ve cidden meraklı hâtıralarını yazdı. 1895 de, 82 yaşında olduğu halde vefat etti.

İmparatorluğumuzun Batıya yöneldiği ve o mübarek Tanzimat'ın yürürlüğe konulduğu devrenin Saray ve Padişah'a ait bölümünü hiçbir yabancı, Doktor Şpitzer kadar güzel ve gerçek üslûbla anlatamamıştır. Sultan Mecid'in büyük oğlu Beşinci Sultan Murad, Namık Kemal'e, Dr. Şpitzer'den hayranlıkla bahseder ve tahta geçince, kendisini tekrar getirtmek istediğini söylermiş.

Şimdi Dr. Şpitzer'i dinliyelim:

★ **«— BABAMI RÜYAMDA GÖRDÜM . . . »**

Dün saraya gittiğim zaman, Padişahın huzuruna kabul edilmek için tam altı saat bekletildim. Daha önce, İstanbul'daki yabancıların, bilhassa sefirlerin, yaz mevsimini geçirdikleri Büyükdere'de, Papa'nın vekili Monsenyör Morano'da gecelediğim için, olup bitenleri öğrenmiştim: Genç padişah, nihayet ihtiyar ve muhafazakâr Rıza Paşayı uzaklaştırmış, yerine, Tanzimat'ın çok beğenilen tatbikatçısı Reşit Paşayı sadrıâzam yapmıştı. O gün, 1 Ağustos 1845 idi.

Nihayet huzura girdim. Sultan Abdülmecid yorgun, fakat neşeli idi. Benim halimden ve kendisini doğrudan doğruya tebrikimden, herşeyi öğrenmiş olduğumu anlamıştı. Gülerek:

«— Doktor ... Siz Hariciye Nâzırı olmalı imişsiniz. Demek ki her şeyi biliyorsunuz?»

Papa'nın vekilinin, dün gece misafiri olduğumu söyledim. Henüz yirmi üç yaşında olan genç hükümdar, hâdiseyi anlattı:

«— Beş altı aydır, büyük bir buhran içinde idim. Tanzimat'ı yürütecek olanların hem sayıları az, hem de dahilde kuvvetli değiller. Bir ülkeyi toptan değiştirmek kolay değildir. Hükümdarların da kudreti nâmütenahi olamaz. Evvelki gece rüyamda, pederim cennetmekânı gördüm. Bana eliyle Reşit Paşayı işaret etti, sesini bütün vuzuhu ile duydum. Bu devlete lâyık odur diyordu. Doktor ... İlham vardır ve insanın dimağı ve vicdanı, başkalarına ait bir mesele ile meşgul olur ve ihlâs ile meşbu olarak Cenab-ı Hakkın lûtfunu niyâz ederse, ona ilham vâki olur. Bende iyiniyet vardır. Kandan ve kinden nefret ederim. Milletim fakir ve iptidaîdir. Tebeamın daima iyiliğini istedim. Allah bana elbette yardım edecektir.

Büyükderede, aldığı tedbirin artık ülkesini kendi kararıyla idare edileceği şeklinde tefsir edildiğini anlattım. Alâka ile dinledi ve irade buyurdu.

«— Yeni sadrıâzamın çiftliğine şeref vereceğim. Sizi de beraber götürmek isterim.»

★ — OSMANLI ÇOCUKLARI İLK DEFA AŞILANIYORLARDI:

Çok güzel bir yaz sabahı idi. Muhteşem bir kafile halinde yola çıkmıştık. Kafilemizin önünde ve arkasında iki mızraklı alayı, dört muzika bando, zat-ı şâhanenin 500 ü aşkın saray halkı, Harbiye Nazırının önünden geçti. Çünkü bu yol boylarındaki düzenin sorumlusu, Harbiye Nazırı idi. Osmanlı Sarayının en ufak noktası bile öncesinden belirtilmiş merasim haşmeti, dünyanın hiç bir imparatorluğunda yoktur.

Bana, yol gösterici olarak bir yüzbaşı ile yedi adım arkamda gelmek üzere bir teğmen ve daha sonra yedi atlı ayrılmıştı. Bunlar, mızraklı idiler. Hepsi, o kadar terbiyeli ve saygılı idiler ki rica ettiğim halde benimle aynı hizaya gelmiyorlardı. Savaşta birer arslan kesilen bu Türk askerinin hicâb ve tevazu duygusuna hayranımdır. Çok sevdiğim bu büyük millet için yegâne temennim, ileriki nesillerinin bu terbiye ve tevazu hissini zedelememiş olmasıdır.

Hava öylecesine lâtif idi ki, Topkapıyı geçtikten sonra şevk ve şataretle dörtnala gittik. Reşit Paşa çiftliği boyunca tamam dört saat at üzerinde, asla yorgunluk hissetmeden yürüdük. Reşit Paşa çiftliği asırlık ağaçların yaz kış suyu eksilmiyen derelerle bezendiği bir cennet parçası idi. Öğle yemeğini burada yiyecektik. Zarif bir korunun içine padişahın çadırı kurulmuştu. Bütün geçtiğimiz yerlerde, Osmanlılar, sevgili, Padişahlarını görmek için kadınlı, erkekli, yaşlı, çocuk, sokaklara dökülmüşlerdi. İhtiyarlar, gözleri yaşlı, ellerini bütün vicdan ve saffetleriyle bağlandıkları Allahlarına açıyorlar, Peygamberlerinin yer yüzündeki vekili olarak bildikleri Abdülmecid Hanın sıhhat ve ömrüne dua ediyorlardı. Genç Padişah, bu samimî ve heyecanlı bağlılığı gözleri nemlenerek ve o da kalbinde tebeasının saadetinin niyâzını duyarak takip ediyor, onlara iltifat ediyor, çocuklarının yüzlerini okşuyor, cömertçe ihsan-ı şâhanede bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun geniş topraklarında, ilk defa olarak burada Padişah önünde çocuklar salgın hastalıklara karşı aşılandı. Zat-ı Şâhane, çocukların ne olduklarını bilmedikleri ve ömürlerinde ilk defa karşılaştıkları halde, cesaretli adımlarla ilerliyerek gözlerini kırpmadan kollarını açan ve bekliyen yarının askerlerine ve annelerine şefkatle bakıyordu. Bu çocukların yüzlerinde korku değil, tecessüs vardı. Aşının yapılışını başkalarında imişcesine fütursuzca takip ediyorlar, sonra, büyüklerinden aldıkları terbiye ile Padişahın eteğine doğru eğiliyorlardı. Zat-ı Şâhane, hepsine kordelâlara bağlanmış çeyrek altınlar veriyor, onlarla konuşuyordu. Bu sahne, meselâ otuz sene evvel mümkün değildi. Benim aşı ile elimden geldiği kadar meşgul olmam ve çocuklara karşı daima duyduğum inci-zâb, Padişahın dikkatini çekmiş olmalı

ki, işim tamamlandığı zaman beni huzuruna kabul etti:

«— Doktor... Bu vazife sizi yoruyor. Neden bir arabaya bindirmediler? Süvarilik alışık olmıyanları yorar.»

Zat-ı Şâhaneye, ata binmeyi çok sevdiğimi ve alışık olduğumu, yeni rahatsızlık atlatmış olarak kendilerinin dikkat etmelerini söylersem beni affetmelerini niyâz ettim. Çok neşeli ve hâlinden memnun insanların gamsızlığı ile cevap verdi:

«— Bir hükümdarın sıhhatı, tebaasına karşı vazifelerini ifaya mâni olmamalıdır. Ecdadımın hayatı askerleri arasında, at üstünde, serhadlerde geçmiş. Bugün çok şey yapılması icap eden bir memleketin hükümdarıyım. Allah bana en büyük lutuf olarak hüsnü niyet vermiş amma kâfi değil. Ah.. Doktor, imkân olsa da bütün vaktimi halkın arasında geçirebilsem. Vezirlerimin anlattıklarından çok daha başka şeyler görmüş olurum. Bizlerin en büyük zaafı hayatımızın büyük kısmının Saraylarda geçmesi... Fakat ben, eğer Allah ömür verirse bütün topraklarımı tanımak niyet ve arzusundayım. «Sonra gülerek ilâve etti: **«— Fakat siz bana mâni olmazsanız...»**

★ — BİR İNGİLİZCE MECMUANIN RESMİ ÜZERİNE..

Büyük Çekmece kasabası ile denizi, güzel, benzerini İsviçrede gördüğüm göle bağlıyan köprünün ilerisindeki gür korulukta konakladık. Gölün kenarına iki sıra yeşil çadırlar sıralanmıştı. Askerlerinki, Saray'a ait olanların dış çevresinde yer almıştı. İkinci kümenin tam ortasında, **otağ-ı hümâyun** adı verilen iki muhteşem çadır kurulmuştu. İçi, kıymetli halılarla tezyin edilen bu çadırlardan birisi, Padişahın gündüz, diğeri gecesi için hazırlanmıştı.

Biraz ileride, mabeyn müşiri ile mabeyincilerin çadırları vardı. Bu çadırların tepeleri hilâl ile müzeyyen, içleri dokuma ipeklilerle döşeli, etrafı hizmetkârlara mahsus bir koridor ile çevrelenmişti. Çadırların sayısı beşyüze yaklaşıyordu. Bu kadar kısa zamanda, bu kadar muntazam bir ordugâh kurabilmek, ancak, fatih bir millete mahsus alışkanlık ve meleke mahsulü idi. Bu görülmemiş manzaraya sağda deniz, solda göl, yemyeşil bir vâdi ilâve edersenız, bizim Avrupamızda ancak tiyatro sahnelerinde görülen bir manzara gözleriniz önünde canlanmış olur. Bu güzel akşamın dünyevî hazlarını ikmalden son

On altı Yaşında

Babası İkinci Sultan Mahmud'un ölümü üzerine on altı yaşında tahta çıkan Birinci Abdülmecid'i yukarıdaki klişede, kılınç kuşanırken görüyoruz. Yirmi iki yıl, beş ay, dört gün saltanat süren Abdülmecid'in hükümdarlık devresinin en büyük hâdisesi, Tanzimat'ın ilânı olmuştu. Genç Padişah, ölümüne kadar verdiği söze sadık kalmış, Gülhane Hatt-ı Hümâyunun getirdiği düzeni tatbike çalışmıştı.

Genç Padişahın başarmak istediği işler aşırı müteassib muhit tarafından tenkide uğramış ve Kuleli Vak'ası olarak anılan teşebbüsle, kendisi öldürülmek istenmişti.

ra çubuklarımıza sarıldık. Uzaktan ağıllarına dönen sürülerin şehirliler için câzip meleyişleri, yakında Zat-ı Şâhanenin çadırından işitilen opera ve ahengin büyüsüne kaptırmıştı. Bunlar bende unutulmaz tesirler yaratıyordu. Ne olur, arada sırada ardı ardına patlıyan fişeklerin sesleri olmasaydı kendimi rüyada zannedecektim.. Fakat Türkler, heyecan ve şevke geldikleri zaman bağlı oldukları o çok eski an'anelerine uyarak, sesli, renkli, ışıklı intibalarla cengâverlik hislerini ayaklandıran silâh oyunlarından elbette vaz geçemezlerdi.

Ertesi sabah Zat-ı Şâhanenin beni irade ettiğini haber verdiler: Soğuk almıştı ve bacağının sol mafsalında şiddetli ağrılar hissediyordu. O gün cuma idi ve Osmanlı Padişahları bütün Müslüman âleminin ve dinî en yüce makamın sahibi olduğu için Cuma namazına gitmesi şarttı. Bu halde camie gitmesi güç olacağından benden şifa tesiri sür'atli bir ilâç istedi. Hemen, bir merhem yaparak getirdim ve mafsala tatbik ettim. Elinde İngilizce bir mecmua vardı. Bu, İngiltenin o seneler içinde büyük bir azimle tatbik ettiği demiryol siyasetine ait resimlerdi. Liverpul — Mancester şömendöfer hattının muhtelif klişeleri yer alan mecmuanın sahifelerinde, yapılmakta ve yapılacak olan hatlar da gösteriliyordu. Zat-ı Şâhane bunları büyük bir alâka ile, fakat asla saklamak istemediği gıpta hissiyle tetkik ediyordu. İçini çekerek bana dedi ki:

«— Memleketimde böyle şömendöferler yapılmasını çok isterim. Ancak bu suretle hayat-ı medeniye teessüs edebilir. Fakat bizim hazine fakirdir. Tetkik ettirdim. Avrupada bunları hususî şirketler yapıyor. Fakat bizde erbab-ı ticaret yok.. Bizim bankerler, Paşalarımıza yüksek faizle para vererek servet-i millîyeyi kendi keseleri için kullanıyorlar. Müslümanlarda da refah gayesi yok. Hıristiyan tebeam da başka türlü düşünüyorlar. Evet!. Ben saltanatımda hiçbir mal müsaderesine müsaade edemem. Her kesin serveti emniyettedir. Fakat benim bu hüsnüniyetime ve gayretime paşalarım ve ricâl-i devlet maalesef istediğim gibi iştirâk etmiyor.»

Zat-ı Şâhaneye, kendi saltanatı devrinde mal ve can emniyetini tesis etmekle en büyük lutfu ibzâl ettiğini anlattım. Cevap olarak:

«— Bu bir taraflı olmaz.. Bakınız, İngilteredeki bu şömendöferleri hep hususî şirketler yapıyor. Benim memleketim İngiltereninkinden on misli büyük.. Servet-i tabiyyede de onların fevkinde. O halde neden istifade edilmiyor?»

★ — **CANLI HEYKELLER...**

Zat-ı Şâhane birden mevzu değiştirdi:

«— Yarın akşam Saraya geliniz. Raypo bir oyun verecek. Kumpanyası canlı heykeller gösterecek. Bana bu heykellerin asılları Romada'dır dediler. Nasıl oluyor da putperest mabutları, Hıristiyanlığın merkezinde bu derece rağbete mazhar oluyor?»

Kendilerine izahat verdim. Bunun bir sanat hareketi olduğunu söyledim. Zat-ı Şâhane:

«— Evet.. dediler, zahirî ibadetle, dinî akideler arasındaki münasebeti iyi tâyin etmek lâzım. İmân kimdedir ve din-i hakikî kimin kalbine mevhibe-i ilâhî olarak girmiştir, bu bilinmez. Biliyoruz ki, Cenab-ı Hak her yerde hazır ve nazırdır. En basit hey'et ilmi kaideleri gösteriyor ki, dünya güneşin etrafında dönüyor. Şu halde dünyada yaşıyan insanlar için gökyüzü, yeryüzü farkı yoktur. Bununla beraber hepimiz Cenab-ı Hakkı semada arıyoruz. Bizler de hepimiz Allaha dönebilme ihtiyacını duyduğumuz zaman, ellerimizi gökyüzüne kaldırıyoruz. (Bu sırada çadıra saray mukallitlerinden Hasan Efendi girdi. Zat-ı Şâhane onu işaret etti). **İşte bizim Hasan Efendi de, her istediği şey, kendisine gökyüzünden düşecekmiş gibi ellerini semayâ kaldırıyor. Fakat geçende başına bir felâket geldi: Dua ederken arı soktu. Ona cehennemin tadını tattırdı** (Zat-ı Şâhane bu son cümleleri söylerken gülüyorlardı.) **Cennetin gözyüzünde bulunduğu yolundaki itikadını sarsdı.»**

Sonra Saray cücesine irade etti:

«— Hasan Efendi.. Parmağını doktora göster.»

Saray cücelerinin Padişahlar yanında söz hakları vardır ve bunlar, yaptıkları taklit ve cinâslarla, kısa boylarını çok zaman aşan zekâları ile saray içinde de sahnede imişcesine serbesttirler. Hasan Efendi elini çarçabuk sakladı, yüzünü ekşitti:

«— Arı beni günahlarım için soktu. İnşallah parmağım kendiliğinden iyi olur.»

Sultan Abdülmecid ciddiyetle sözlerine devam ett:

«— Bana bundan evvel, ibadet ile mukaddes resimlere dair söylediklerinizbir çok noktalardan doğru gibi geliyor. Bu sebeple muhtelif kavimlerin dinî telâkkilerinden hissolunacak ve biri diğerine çok faik sayılacak derecede ayrılık göremiyorum. Vahşiler gözlerinin gördükleri şeylere, büyük ve yapılmaz zannettikleri anasıra, ateşe ve güneşe tapıyorlar. Medenî Mısırlılar kendilerine ibadet için kuvvetli, zarif, sanatkârane heykeller yapıyorlar. Hazret-i Musa, kaba Beni İsrail'i bir halk edene ibadet ettiriyor, fakat anlaşılıyor ki Hazret-i Musa'nın dimağı, yaşadığı zamanın çok önünde imiş... Çünkü kavmi, kendisinden sonra yine Mısırlıların taptıkları altun buzağıyı Tanrı sayıyor!.. Hazret-i İsa ise, Cenab-ı Hakka ibadeti, ülûhiyeti kendi şahsı şeklinde temsil ederek (baba - anne - oğul) halinde, yâni üçlü tesliyetle temin ediyor. Nihayet, Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Sellâlah-u Tealâ aleyh-i vessellem meydana çıkıyor. Bütün bu çapraşık yollardan ayrılarak kavmin yalnız bir yaratana ibadete, sadece O'na kulluk etmiye teşvik ediyor. Sonra biz Müslümanlar, içtimaî hayatımızda ve dinde bir duraklama devresine giriyoruz, bu kadar bir şahsiyeti bize göre muvahhitliğe, müteassıb Hıristiyanlara göre mülhitliğe dönünciye kadar tesliyet nazariyesi ve bu nazariyenin muhtelif tefsirleri birçok cemaatleri Hıristiyan zümresine dahil ediyor. Bu telkinlerin nasıl bir yola dökülecceğine misal, Fransızlardır. Fransızlar, evvelâ Allahlarından, sonra Kralarından ayrıldılar. Şimdi iştirakiyün zümresinin nasıl genişlediğini görüyoruz. Bana öyle geliyor ki, Fransa bu gidişle putperestliğe dönecek. Aziz doktor... Cenab-ı Hak herkesi cismen ve fikren aynı evsafta yaratmamıştır. Mümtaz vasıfta olanların vazifesi, kendilerine benzemiyenleri en kıymetli şekil ve mahiyetlere ifrağ etmektir amma, görüyorsunuz ki bu himmet sırasında dahi insanlarda bir yetiştirenler, yâni yol gösterenler, bir de yetişenler var. Öyleyse kayıtsız şartsız müsavat nasıl olur? Nasıl düşünülebilir? Bu, insanların şeklinde bile böyle değil midir? Şekil bile insanlara başka başka tesirler yapmaz mı? İsterseniz misali yine bizim Hasan Efendi üzerinde yapalım.

Saltanatının ilk yıllarında Sultan Abdülmecid.. Batılı şahsiyetlerle en çok temas eden o idi. Fransızca biliyor, zamanının bütün konularına ilgi gösteriyordu. Yabancı müşahitler derler ki «— Otuz dokuz yaşında ölmeyip, babası İkinci Sultan Mahmut kadar yaşasa idi, Tazminat, bütün gayelerine erişecek ve Osmanlı İmparatorluğu, Paris muahedesi ile elde ettiği çağ anlamıyla müstakil bir devlet olmanın neticesine ulaşacaktı.

Ve, Zat-ı Şâhane, bir tarafta el pençe durup, Padişahı dinliyen saray cücesine döndü:

«— Hasan Efendi. Senin bu boyun bosun içinde bu koskoca sakalın garabet göster.yor. Bir insanın, dikkati çekebilmek için garip olmıya hakkı yoktur. Senin sakalını kestireceğim..»

Hasan Efendi şaşırmıştı. O küçücük boyundan umulmıyacak kadar kalın bir sesle, sakalının bağışlanmasını istedi, fakat kabul ettiremedi. Huzur-u Şâhaneye irade edilen berber, cücenin gerçekten boyuna bosuna göre pek büyük olan ve göbeğine kadar inen gür sakalını kesti. Hasan Efendi bir acaip şekle bürünmüştü. Zat-ı Şâhane dedi ki:

«— İşte bakınız doktor, Hasan Efendinin tabiî hali budur. Cenab-ı Hak, hiçbir şeyi gayr-ı mütenasip ve biçimsiz yaratmamıştır. Biz insanlar, tabiata hükmetmiye kalkıştığımız zaman ölçülerimizi kaçırıyoruz: Hasan Efendi, bu eb'adı içinde o koskoca sakalla nazar-ı dikkati çekiyordu amma şimdi, tabiî bir insan oldu. Amma, onun kaybettiği şekille temin ettiği mevkii düşünmek de bir memleketi idare edenlere düşer. Meselâ ben Hasan Efendiyi mabeyincim yaptığım zaman kederi kalmaz, hatta bu tecrübenin kendisine kazandırdığını düşünerek tabiî olmanın saadetini duyar.»

Mabeyincilik lâfı, Hasan Efendinin kederini bir anda saadete çevirdi, hüküm darının ayaklarına kapandı ve dışarı fırladı. Zat-ı Şâhane biraz elemli ve düşünceli bir sesle tecrübemizi neticeye bağladı:

«— Görüyorsunuz doktor.. Kanun-u tabiatı zedelemek, müsbet netice vermiyor.»

Bu kır gezintimiz ertesi gün şehre dönmekle son buldu. Ramazan ayı içinde idik. Müslüman Türkler, bir çokların zannettikleri gibi aşırı mutaassıp değildirler. İbadetlerini nefislerini üzmeden yaparlar. Nitekim ramazan ayında da herkes, gündüzün uzun saatlerini evinde veya bir arada, dinlenmek, ibadet, uyumak, sohbetle geçirirdi. Aynı şevk ve neş'e içinde Pâyitahta döndük.

Lütfen 928 ve 929. sahifelerimizi dikkatle okumanızı rica ederiz.

★ — PADİŞAHIN HUZURUNDA BİR «MANYATİZMA» TECRÜBESİ:

Ertesi akşam, Zat-ı Şâhanenin mafsal ağrılarının nasıl olduğunu öğrenebilmek için saraya gittim. Zat-ı Şâhanenin iftarı saray bahçesinde yapmak istediğini ve benim de oraya gideceğimi bildirdiler. Bir ağaç kümesinin altına oturdum. Kimseye görünmeden etrafımı tetkik etmiye başladım. İftar vakti yaklaşmıştı. Gayet müzeyyen bir çimenlik üzerinde, saray halkının ileri gelenlerinden yüz kişi kadar bir kalabalık, grub grub olmuşlar, çimenlerin üzerine kurulmuş yer sofrasının etrafında halkalanmışlar, akşam vaktinin gelmesini bekliyorlardı. Müslüman Türkler, güneş batarken ve zamanına, dakikasına kadar itina ettikleri iftar vaktinde top atıyorlar, sonra dua ederek ve çok zaman ağızlarına birer zeytin tanesi alıp, oruçlarını bozuyorlardı.

Nihayet top atıldı... Bu atılışla beraber, Zat-ı Şâhanenin misafiri olan beni de hatırladılar. Yalnız Hıristiyan olduğum için, bana ayrı yemek hazırlamışlardı. Ben bir masaya davetli idim. Onlar, onaltı saatlik bir açlıktan sonra, iştahla zengin ve çeşitli yiyeceklere hücum etmişlerdi. Hem gülüyorlar, hem de beğendiklerinden istedikleri kadar alarak ve çok zaman birbirlerine ikram ederek yiyorlardı.

Zat-ı Şâhanenin gayet muhteşem ve mutantan bir çiçek camekânı içinde murassa bir masada tek başına yemek yediğini gördüm. Ramazan olduğu ve herkes oruçlu, herkes aynı zamanda yemeğe başladığı için, Padişahın kendisine hizmet için her zaman ayakta bekliyenlerin aç kalmaması endişesiyle bütün yemekleri sofraya dizdirerek hiç kimsenin beklememesini ve sadece oruç çağı dışında siyahî bir kız, bir erkek çocuğunun kendisine hizmet ettiğini gördüm. Sultan Abdülmecid, kendisinden evvelki padişahlara benzemiyecek hisler ve müsamahalar içinde idi.

Sultan Abdülmecid devri, Batılaşma hareketi ile, olduğu gibi kalma arzusunun savaştığı ve garip manzaralara yol açan intikal devri idi. Yukarıdaki klişede, Bab-ı Hümâyun önünde, yeni kıyafetleri içinde Osmanlı Ordusu askerleriyle, kılığını Üçüncü Selim öncesi olarak muhafaza eden halkı bir arada görüyoruz. Islâhat ve her bakımdan yenileşme, Ordu'dan başlamış, diğer devlet müesseselerine, oradan da halka geçmişti. Eski -Yeni'nin birlikte oluşu, gözler önüne garip bir tezadı koyuyor, fakat iki tarafta kendi yaşayış ölçüleri içinde bu tecelliyi tabiî sayıyorlardı.

Nihayet huzura girmekliğim irade edildi. Padişahı siyah ve sırma işlemeli bir minder üzerinde, etrafı çiçek demetleriyle muhat buldum. Bana daha uzaktan fransızca seslendi:

«— Entrez, cher dokteur, je me porte trés ben (Giriniz aziz doktorum, çok iyiyim.)

Zat-ı Şâhane ilâçlarımın çok iyi tesir ettiğini söyledi. Mabeyincilerden birisi nargilesini getirmişti. Nargileyi bir köşeye koydurdu, kendisinden uzaklaştırdı, birkaç nefesi derin bir zevkle içine çekti, sonra beni yere oturtarak, bana da bir nargile getirmelerini irade etti. Ben, yerde rahat oturmayı beceremeyince, Mabeyinci Mehmet Beyi çağırtıp, bana yere rahat nasıl oturulacağını öğretmesini irade etti. Bütün bunları gülerek takip ediyordu. Ben, pek de rahat edemediğim Türk usulü bağdaş kurunca, huzurunda çok büyük bir şeref olan, nargile içmemi ferman buyurdu. Minnetle teşekkür ettim. Samimî bir edâ ile sordu:

«— Aziz doktor... Manyatizma nedir? İlmî izahını yapmanızı istiyorum. Uykuda gezenleri gördüm. Manyatizmada, insan kalbinin içyüzünü bilmek mümkün ise, bu, bir ülkeyi idare eden insan için çok mühimdir. Çünkü, bir hükümdarın hakikatleri tamamen bilmesi şarttır amma, ne yazık ki, bir tâcidar çok zaman, halktan birisinin bildiklerini bilemez. Çünkü kendisinden tehlikeli vak'alar saklanır. Hâlet-i vecid içinde bir hassas kalbin ifşaatı ne kadar mühimdir.»

Padişahın mizâcını çok iyi biliyordum. Bana bir manyatizma tecrübesi yaptırmak arzusunda olduğunu anladım.

(Sonu gelecek sayıda)

TÜRK ANA VATAN'ında SAHTE BİR DERVİŞ

Tam yüz sene önce, Orta - Asya'da İngiliz - Rus nüfuz mücadelesinin ibret ve merak dolu sahneleri

★ — Bir Macar Yahudisi olan Profesör Armin Vamberi kimdir?

★ — *Istanbulda Rıfat Paşanın konağında geçen yıllar ve derviş Reşid Efendi.*

★ — Tehlikeli bir macera yolculuğunun gerçek sebepleri, ve bilinmiyen İç - Asya.

★ — *Dünyanın en bâkir ve tabiat bakımından zengin uçsuz bucaksız diyarında kıyasıya hâkimiyet kavgası..*

★ — Artık sadece şanlı birer hâtıra olmuş Cengiz, Altın Ordu, Gürkanlı saltanatlarının döküntüleri arasında bir müsteşrikin bulduğu hakikatler...

Çıkacak On Üçüncü sayımızla, ikinci yıl hizmetlerimize başlarken, tamamen hususî imkân ve vasıtalarla temin ettiğimiz «mahrem muhtıra»lardan sunacağımız ibret ve merak derlemesi.

ŞUBAT SAYIMIZDA ALÂKA İLE OKUYACAKSINIZ...

BİR TÜRK, İKİ ALMAN **Yukarıdaki klişede, Birinci Dünya Harbinde, dokuz cephede şan ve şerefle çarpışan ve İmparatorluğumuzu tasfiye kararındaki düşmanlara karşı vatanı koruyan Ordularımızdan üçüne kumanda eden PAŞA'ları görüyoruz: Ortada, Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Ahmet Cemal Paşa, sağda Altıncı Ordu Kumandanı ve yaver-i Ekrem-i hâss-ı Padişâhî feld mareşal Golç Paşa, solda beşinci ordu kumandanı Liman fon Sanders Paşa.**

GOLÇ Paşa'dan günümüze gelen hakikatler

★ — **MAHMUT ŞEVKET PAŞANIN VASİYETİ İÇİN** ...

Tarih, 1914 senesinin 27 Kasımı idi. Birinci Dünya Harbi bütün cephelerde başlamıştı ve biz, harbin içinde idik. Kısa süren seferberlik devremiz, Alman Goben ve Breslav harb gemilerinin o romanlardaki mevzua benzer macerası sonunda **Yavuz** ve **Midilli** olarak bizim olunca, Almanların safında harbe girmemiz kaçınılmaz olmuş, Osmanlı Ordularının sevk ve idaresinde yardımcı olarak da Alman general ve subaylarının «**Askerî Hey'et-i İslâhiye**» adı altında yurdumuzda vazife görmeleri başlamıştı: Üç Alman generali vazife başında idiler: Erkân-ı Harbiye Reisliği müşaviri olarak Bronzart Paşa, Beşinci Orduy-u Hümâyun Kumandanı Liman Fon Sanders Paşa ve daha sonra Yıldırım Orduları kumandanı olan Mareşal Falkenhayn.

Fakat, Enver Paşadan gayrısı, başka bir Alman Ferik Generalini arzuluyor lardı: Osmanlı ordusunda adı asla unutulmıyacak olan o meşhur GOLÇ PAŞA'yı..

Baron Golmar Fon der Goltz, 1883 de Türkiyeye kaymakam (**yarbay**) rütbesiyle gelmiş, Sultan Hamid'in vehmini ayaklandırmadan Ordu'yu mümkün olduğu kadar gençleştirmiş, Batılı eğitim

sistemini başarı ile yürütmüş, Yunanistanın savaşa hazırlandığını daha o zaman görebilmenin kıyaseti ile 1897 Türk - Yunan seferinin plânlarını, hattâ, muhtemel bir Balkan Birliğine karşı müdafaa ve taarruz esaslarını hazırlamış, ahlâkı, fazileti, bilgisi ile kendisini çok sevdirmişti. Nihayet, Alman İmparatoru İkinci Vilhelm'in kararı ile memleketine dönerken, rütbesi MÜŞİR (Mareşal) idi.

Birinci Dünya Harbinde Alman orduları gençleştirilme kararı ile yaşlı generallerini harb dışı hizmetlere ayırırken, Golç Paşa da, yetmiş iki yaşında olduğu için kendisine bir «ordu» verilmekte tereddüd edilmiş, bütün tecrübe ve bilgisine rağmen verilen prensib kararının zedelenmemesi için Garb Cephesinin harekât müşaviri olarak İmparator Vilhelm'in umumî karargâhında bulunmuş, bir savaş meydanı zaferini yetmiş iki yaşının kendisine hatırlattığı ömür sonu ümidi olarak düşünen Golç'e, Türk Hükûmetinin kendisini istediği haberi verildiği zaman öylesine sevinmişti ki, Hindenburg'a vedâ ederken: «— **Orası benim ikinci vatanım... Dünyanın en kahraman, en merd, en yiğit insanlarıyla beraber olacağım. İran üzerinden Afganistana, oradan Hindistana ineceğim. Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının aşılmaz hale gelmesi için icap ederse can vereceğim. Yetmiş iki yaşım içinde kendimi çok genç ve bahtiyâr hissediyorum. Bunu, Mahmut Şevket Paşanın görmesini isterdim..**» demişti.

Zaten Talât Bey (Paşa) başta olarak, İttihad ve Terakki'nin ileri gelenleri, Golç Paşayı, Enver'i aşırılıklardan korumak ve uzak tutmak için bir muvazene unsuru halinde istiyenler de, Mahmut Şevket Paşanın vasiyetini hatırlıyarak bunu yapıyorlardı.

Gerçekten de, Harbiye Nazırlığının daha ilk günlerinden itibaren Mahmut Şevket Paşa, Almanyadan bir islâh heyeti getirilmesi bahis mevzuu olunca, hocası, Golç'u hatırlamıştı. Golç Paşa, Balkan Harbi içinde bütün Avrupa, kin ve gayızla üzerimize maddeten ve manen çullandığı zaman, bazen tek başına, çok zaman da Osmanlı Ordusunda hizmet etmiş kendi nesli içindeki Alman kumandanlarıyla birlikte Türklüğü hiç çekinmeden müdafaa etmişler ve yapılan zulümlere karşı ortaya atılmışlar, gönüllü olarak Osmanlı saflarında hizmete hazır olduklarını ilân etmişlerdi. Mahmut Şevket Paşanın Golç Paşa için duygularını bilenler, otuz beş yaşındaki Enver Paşanın savaş sırasındaki aşırılıklarını önliyebilecek şahsiyet olarak O'nu düşünmüşlerdi. Sultan Reşad'a meharetle telkin edilen fikirlerden sonra, Golç Paşanın dâveti Padişahın iradesi olarak kararlaştırılınca, o günlerde işgal edilmiş Belçika Alman umumî valisi olarak bulunan Mareşal'e haberi bizzat Alman Başvekili Fon Bülov vermiş ve bu gidişin ittifakına çok değer verilen Osmanlı devleti için olduğu kadar Alman politikası için de önem taşıdığını anlatmıştı.

Yetmiş ki yaşındaki ihtiyar asker, kendisine verilen vazifenin şevki içinde adetâ gençleşmiş olarak, otuz bir sene önceki ilk geliş çağı gibi ümitli ve heyecanlı İstanbula doğru yola çıkmış, Hindenburg, Ludendorf, Büyük Duk Bernhard Fon Zaksın tarafından uğurlanmıştı.

★ **«— HİÇ BİR MİLLET BU KADAR VEFALI DEĞİLDİR..»**

Golç Paşa, Osmanlı sınırlarına girdiği ândan itibaren, kendisini hiç olmazsa isim olarak tanıyan halk tarafından öylecesine coşkun bir ümitle karşılandı ki, ilk gelişi gibi, hemen hemen her hafta ve hergünün olup bitenlerini sadakatle hazırlanmış «rapor» halinde refikasına bildirdi. Ölümünden sonra refikasının neşrine müsaade ettiği bu mektuplar, Almanyada ve bütün dünyada alâka uyandırdı, hatta bazı Alman mahfilleri, mektuplardaki fikirlerin yayılmasından dolayı sitem ve tenkidlerini esirgemediler: Gerçekten de bu mektuplar, bir **Alman Generali** olmaktan çok **Osmanlı Müşiri** olma düşünce ve hakikatleri içinde yazılmıştı. Nitekim vasiyeti üzerine cenazesi, bir Türk bayrağına sarılı olarak getirildi.

Refikasına ilk mektubunun tarihi

YAN YANA İkisi çok dosttular. İkinci Meşrutiyet ilân edilip Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nazırı olunca, Golç Paşa, üzerinde Türk Müşiri üniforması eski dostunu ziyarete geldi ve Alman Askerî ıslâh heyetinin getiriliş esaslarını beraberce hazırladılar. İç kinler ve o kör olası Parti kavgaları Mahmut Şevket Paşaya kıyınca, Golç Paşa, gelmekten vazgeçti. Taaa Birinci Dünya Harbine kadar!.. Talebesi Enver, otuz dört yaşında Harbiye Nazırı olarak vatanın kaderini eline alıp Osmanlı İmparatorluğumuz harbe girince, Alman işgali altındaki Belçika Umumî Valiliğini bıraktı, Osmanlı müşiri üniformasını giydi, önce Birinci, sonra Altıncı Ordu Kumandanlıklarını başarı ile yaptı ve Irak cephesinde yetmiş üç yaşında öldü.

13/Aralık/1914 dür. Yâni, İstanbula gelişinin ertesi günü... Şöyle diyor: «— Eğer, Osmanlı topraklarına girdiğim ândan itibaren bana gösterilen hürmeti ve alâkayı görmüş olsaydın, eminim ki bir çocuk gibi ağlardın. Hakikatte bu manzara, büyüklerin gözyaşını mucib olması icap eden misli görülmemiş vefakârlık ve kadirşinâslıktır. Dünya yüzünde bu sadakat ve vefa mevzuunda Türkler kadar necîb ve asîl bir millet yoktur. Türkiye toprağındaki ilk istasyonda, beni millî şarkılarıyla karşılıyan çocukların elinde, Osmanlı devletinin ilk zabiti olarak hizmet ettiğim 1883 senesindeki rütbem ve çehrem içinde fotoğrafımı büyütülmüş, etrafı Türk — Alman bayraklarıyla süslenmiş olarak görünce gözlerim yaşardı. Burada herkes samimî ve ard düşüncelerden münezzehtir. İstanbula gelinciye kadar aynı dekor, aynı heyecanla devam etti. Sirkeci garında beni asker ve sivil olarak hemen hemen bütün Osmanlı ricâli karşıladı. Enver Paşa Kafkas cephesine gitmiş. Herşeye o hâkim. Bu hakkını akıl ve iz'an içinde kullanmasına dua ediyorum. Dündenberi misafir edildiğim Tokatlıyan oteli ziyaretçilerle dolup boşalıyor. Türklerin eksikleri çok, fakat o meşhur ümit ve azimleri yerinde, Padişah beni kabul edecek. Dünya yüzündeki dört yüz milyon Müslümanın da dinî lideri olan zat-ı şâhaneyi görmekten şimdiden heyecan duyuyorum. Bugünkü Padişah, benim ilk gelişimdeki hükümdar olan Sultan Hamid'in kardeşidir. Bakalım, beni nasıl karşılayacak?»

★ — YAVER-İ EKREM-İ HASS-I PADIŞAHİ ve BIRINCI ORDU KUMANDANLIĞI..

Golç, Padişah tarafından kabulünü ve Enver Paşanın Kafkas cephesinden dönüşünü, yine refikasına yazdığı ikinci mektubunda şöyle anlatıyor: :

«— Dün sabah, Zat-ı Şâhane tarafından kabul edildim. Üzerimde, Osmanlı Ordusuna ait Müşir üniforması vardı. Bunu, biliyorsunuz ki Berlinde yaptırmıştım ve siz bana çok yakıştığını söylerdiniz. Yetmiş iki yaşıma rağmen doğrusu omuzlarım asla bükülmemişti. Bu sade, fakat asîl üniforma içinde kendimi hem çok genç, hem de bana ikinci vatan olan bu ülkeye karşı bir çok vazifelerle dolu addediyordum. Padişah, yaşlı, şişmanca, saffet ve berraklıkla ışıldıyan mavi gözlü, sarışın bir zat.. Her hâl ve tavrında asırları içine alan büyük bir Hanedân'ın evlâdı, terbiye ve nezaketi görülüyor. Sultan Hamid'de çok nâzik ve daha zeki görünüşlü idi amma, Sultan Reşad'ın açık yürekliliği ve emniyet telkin eden samimiyeti onda yoktu. Beni, mutadı hilâfına ayakta karşıladı. Elimi sıkmak ve avuçlarında uzun zaman tutmak mürüvvetini esirgemedi. Yer gösterdi, başımdaki kalpak dikkatini o kadar çekti ki, bunu ihsas etti. Hakikaten da bu kalpak beni dinç ve daha uzun boylu gösteriyordu. Yeni elbiselerimin içinde adetâ, ömrü harb meydanlarında geçmiş ve elli dört senesini asker elbisesiyle tüketmiş bir emektar değil de, yeni üniforma giymiş toy bir zabit sıkılganlığına duçâr oldum. Padişah, Başmabeyincisi ve çok güzel Almanca konuşan Lutfi Simavî Beye göğsüme altın Osmânî Imtiyaz madalyasını taktırırken, gülümsiyordu. Osmanlıcamı oldukça kaybetmiş olmama rağmen, kendisini memnun edecek Türkçe cümlelerimi hazla dinledi ve gözleri nemli nemli hayır dua etti.

Şu ânda benim, Birinci Ordu Kumandanı olarak ve ondan başka yeni bir unvanım daha vardır ki, bu, benden evvel hiç bir Alman generaline nasib olmamıştır. Hatta bu unvana kısmen sahip olan büyük vatandaşım Moltke'nin de hayatta olmasını ve beni tebrik etmesini cidden arzu ederdim: Ben artık, Yâver-i Ekrem-i Hâss-ı Padişâhî'yim dir.

Benim burada vazifeye başlamam, bütün Türk şahsiyetleri arasında olduğu kadar, burada vazifeli ve aralarında görüş ayrılıkları eksik olmıyan Alman - Avusturya askerî ve sivil şahsiyetleri üzerinde de müsbet tesirler yaptı. Türk-

leri benim kadar tanımalarına elbette imkân yok.. Türk, çok köklü ve derin haysiyet sahibidir. Ona, herşey yaptırılabilir. Fakat izzet-i nefisine azamî hürmet etmek şarttır. İstanbul'da tam bir harb havası var. Türkiyenin dünya yüzünde bâkî kalabilmesi için böyle bir çetin imtihandan geçmesi şarttı. Çünkü, o mel'un İngiliz politikası, Rus Çarlığının zebunu olarak İstanbulu Ruslara teslim etme kararında olduğunu artık, harbin tamamen aleyhinde olan Türkler de biliyor. İlk işim Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarında tam bir tahkimata başlama bahsinde kaybedilmiş zamanı telâfî etmek olacak. Fakat Arap Yarımadasındaki kaynaşma da bende ümitsizlik denilecek kadar endişe yaratıyor. Asıl harb sahasının buraları olacağına kanîim. Görüyorsunuz ki, askerî mülâhazalarımı bile size yazıyorum ve bununla adetâ teselli buluyorum. Çünkü istikbal için gördüklerimin hepsini tam bir açıklıkla Türk dostlarıma da izah edemiyorum. Maneviyatlarının kırılması, neticeyi daha da müşkilleştirir. Çünkü bu çok geniş, bizim Almanyamızın beş misli büyüklükteki muhtelif iklim ve kavmiyetlerin kaynaştığı ülkelerde, Türkler, asıl Türkler, ancak yirmi milyon kadardırlar ve Balkan Harbinin facialarından yeni sıyrılmışlardır. Bu geniş topraklara nasıl koşacaklar ve nasıl yetişeecekler, bunu düşünüyorum..»

★ — BİRİ BATIYA, BİRİ DOĞUYA Kİ TARİHİ FIRLAYIŞ..

Golç Paşa, İstanbulda olduğu aylar içinde, Enver Paşa ve Osmanlı umumî karargâhı ile alınması şart olan tedbirler üzerinde mücadeleye kadar varan ısrarlı didişmelerle kendi görüşünü kabul ettirmiye çalıştı: Golç, Enver Paşaya 17 Ocak 1915 tarihinde verdiği bir muhtırada şunları söyliyordu:

«— Osmanlı Ordusu, ne bahasına olursa olsun iki cephe üzerinde iki neticeyi elde etmek mecburiyetindedir: Birincisi, Sırbistanı Balkanlardan bertaraf edip, Berlin - İstanbul karayolunu açmak ve Bulgaristanı müttefikimiz olarak harbe sokmaktır. İkincisi de, Bağdad'ı emniyet altına alacak şekilde Irak cephesi-

---

Kapağımızdaki Klişe

Feld Mareşal Frayher Kolmar Fon der GOLÇ PAŞA

1883 den, ölümüne kadar şahsiyet ve himmetile İmparatorluğumuzda değerli emekleri olan bir Alman Feld - Mareşalidir. Ordumuzda da Müşirlik rütbesini ve Yaver-i Ekrem-i Hass-ı Pâdişâhî unvanını aldı.

Frayher Kolmar Fon der Golç Şarkî Prusyanın Bienkelfeld kasabasında doğdu. Erkânıharb zabiti çıktıktan sonra Prusya ordusunda genç yaşında şöhret temin eden başarılı çalışmalar gösterdi. Napolyon harbleri devirleri için çeşitli dillere çevrilen eserler yazdı. Alman İmparatoru İkinci Vilhelm'in de askerlik hocası idi.

1883 de Osmanlı devleti hizmetine girdi. O sırada kaymakam (yarbay) rütbesinde idi. Mirlivalığa (Tümgeneralliğe) yükseldi ve Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi oldu. İmparatorunun daveti üzerine 1896 da memleketine döndü. 1914 - 1918 savaşlarında, Şliffin yarma plânı üzerinde yaptığı değişiklikler başarılı neticeler verdi. Osmanlı Devletinin 1 inci Dünya Harbine girmesi üzerine, yeniden Türkiyeye dâvet edildi. İkinci vatan olarak benimsediği, haklı dâvalarının her zaman cesaretle safında olduğu Osmanlı Türklerinin hizmetine şevkle geldi. Önce Birinci, daha sonra Altıncı Orduy-u Hümâyun kumandanı oldu. Irak cephesinde lekelihumma hastalığına yakalanarak, 18 nisan 1916 da, Bağdad'da öldü. Cenazesi, İstanbulda, Trabya'da, kendisi gibi Osmanlı ordusunda hizmet etmiş meşhur Mareşal Graf Fon Moltke âbidesinin yanında gömülüdür. İkinci Meşrutiyet ve Millî Mücadele Paşalarından çoğu, Golç Paşanın talebesi idi.

ni ve Şimalî İran'a girerek, Türk Azerzeycânını Ruslara karşı sağlam cephe halinde koyduktan sonra İranla anlaşarak Afganistana, oradan iki kol halinde Rusların karargâhı haline gelen Orta - Asyaya inecek kuvvetleri mahallî halktan temin ederek Şark'da Hind yolunu da neticede açacak olan büyük bir harekâta girişmek ve bunu, Ingiliz ve Ruslar için ikmal ve techizat noktasından hazırlanılması zor zamanı kazandırmayarak hemen tahakkuk ettirmek icap eder. Bu, Osmanlı devletinin biri Garb'e, biri Şark'a müteveccih iki tarihî hamle yapabilmesi demektir ki, Türk - Alman müşterek mesaisi bu mevzu üzerinde tatminkâr olabilir. Size, şu cesûrane projeyi bizzat Alman İmparatoru Hazretleriyle şahsen müzakere etmenizi temenni ve tavsiye ederim.»

Denilebilir ki, Enver Paşanın daha sonra tatbikine giriştiği, fakat aradan bir sene gibi uzun zaman geçmiş olmasından dolayı arzulanan neticelerine erişilmemiş olan İran ve Maveray-ı Kafkas seferlerinin ilhamı Golç'un Türkiyeye gelişinden hemen bir ay sonra yaptığı bu teklifler olmuştur. Golç Paşa, 1915 senesi mart ayından itibaren, önce, BİRİNCİ ORDU adı altında yeniden kurulan ve asıl faaliyet sahası Karadeniz olan çevrenin müdafaası için teşkil edilmiş dört kolorduluk kuvvetin kumandasını eline aldı. Padişah kendisinin, aynı zamanda, Enver Paşanın nezdinde müşavir olarak bulunmasını israrla istiyordu. Refikasına vazdığı mektupta diyor ki:

«— Enver Paşa, Sarayın en güzel Sultanlarından birsiyle evlidir. Bu Sultan, Padişahın yeğenidir. Osmanlı an'anelerine göre Padişah, BAŞKUMAN'dır. Bu vazifeyi yaşlı Sultan şahsen yapamadığı içinde yerine, Harbiye Nazırı olan damadını, yâni Enver'e tevdi etmiştir. Fakat henüz otuz altı yaşında olan Enver, bana olan samimî hislerini unutmadan diyeceğim ki, çok gençtir ve tecrübesizdir. Çok cesurdur. Vatanını hayatından çok sevdiğini de söyliyebilirim. Meslekî hırs-ı câhı haricinde hiç bir emeli yoktur. Çok mütevazıdır. Çalışkan ve ferdî ahlâk itibariyle mükemmeldir. Fakat aziz refikam, bilirsiniz ki, tecrübenin getirdiklerini de başka tamamiyetler telâfî edemez. Zannediyorum ki Padişah, beni, damadının yanına kendi müşaviri olarak tâyin ederken bu genç adamın büyük maceralara atılmasını bertaraf etmek istemiştir.

Çok arzu etmeme rağmen bakalım, bu zor işte de muvaffak olabilecek miyim?»

★ — GOLÇ PAŞA IRAK'a ORDU KUMANDANI OLARAK GİDİYOR:

Golç Paşanın endişesi yerinde idi:

Enver Paşa'nın Mersiyesi

Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Golç Paşanın cenazesinin İstanbula getirilerek Tarabya'daki Moltke âbidesinin yanına gömüldüğü 24 haziran 1916 günü şu beyannameyi neşretmişti:

«— Büyük Golç Paşa,

Ölüm seni bizden zamansız aldı. Pek sevdiğin bu millet, sana ikinci vâtan olan bu topraklar, seni daha mes'ut ve zaferli günlerin arasında görmek isterdi.

Yaşının hemen bir çoğunu bizim iyiliğimiz için yıprattın. Saçların aramızda ağardı. Yaşının geçkinliğine bakmıyarak, ölümü sırtladın, Irak'ın meşakkatli seferini bizim için ihtiyar ettin. Irak'ın zafer günlerinde seni tabutunda değil, Kut-ül-Emmare kalesine yeniden dikilen al sancağımızın altından takım takım geçen esirler alayını neş'e ile seyrederken görmek isterdik. Bize iyiliklerin çoktur. Geçen kara günlerimizde sesin daima bizim için yükseldi. Balkan seferinde her dışarı ağız, nankör ve kaatil bize zehir saçarken sen bu zehirleri eritmek için vakûr sedanı yüksettin. Muhterem tabutunu omuzlarında taşıyan asker talebelerin ve sana uzaktan ruhunun şadlığına dua eden bütün sevdiklerin bu hizmetlerini unutmıyacaklardır. Büyük GOLÇ Paşa.. Emin ol, ismin aramızda hep böyle yadedilecektir. Ne kadar arzu ederdik: Cesedin bu sevdiğin topraklarda müsterih kalsaydı.»

Golç Paşa, Altıncı Ordu Kumandanı olarak, Dicle nehrini sal'la geçerek Bağdad yollarında.. Buradan, Kuzey İran'a geçmiş, Maveray-ı Kafkas hareketini hazırlamıştı. Dönüşünde lekelihumma hastalığına yakalandı, ve dokuz günlük bir hastalıktan sonra öldü.

Enver Paşayı tasvip etmediği ve neticesinden ümitli olmadığı bir çok teşebbüslere girmekten alıkoyamadı. Fakat diğer Alman generalleri gibi küsmedi, bu yanlış tedbirleri mümkün olduğu kadar az dertli olarak atlatabilmek için herşeye katlandı. Refikasına yazdığı mektubta Irak'a, Altıncı Ordu kumandanı olarak gitmesini şöyle anlatır:

«— Bugün, 5/Haziran/1915... Gelibolu'da, Liman Fon Sanders'le artık harbin mukadderatı üzerinde nasıl hayatî tesiri olduğu dünyaca malûm olan Çanakkale Boğazının istikbali için en sağlam ve doğru tedbirleri arazi üzerinde tesbit ederken, Erkân-ı Harbiye reisim miralay Şükrü Bey, Enver Paşadan şahsıma mahsus olarak gelen mahrem bir telgraf olduğunu ve ordu kumandanlarına mahsus şifre ile çözüleceğini söyledi. Yeni ve mühim şeyler beklemekte olmama rağmen doğrusu heyecanlandım. Hülâsa olarak şu idi: «— İran hâdiseleri çok ehemmiyet kesbetti. Sizin, devamlı olarak bize telkin ettiğiniz fikirlerin isabeti hâdiselerin tasdiki altındadır. İngiliz ve Rus faaliyeti İran'ı tesiri altına almak üzeredir. Türk - Alman ittifakının bu hayatî saha ve imtidadı üzerindeki meşrû menfaatlerini ve haklarını ancak Sizin müstesnâ şahsiyetiniz temin edebilir. Berlin Hükûmeti ile, zat-ı asîlanelerinin Osmanlı - Alman müşterek haklarını bu mıntakada temin edecek yegâne şahsiyet olduğunuz hakikatinde mutabık olarak âlî mümessillik ve kumandanlık vazifesini kabul buyurmanızı rica ederim. Müsbet cevabınıza muntazırım.»

O ânda yaşımın yetmiş iki olduğunu bir daha hatırladım. Kalbimi, kafamı ve bedenimi yokladım. Her üçü de, bana müsbet cevap verdi. İnsanların, belli bir çağdan sonra kendilerinden bekleneni başarabilecek halde bulması, saadetlerin en hakîkisidir. Hemen İstanbula dönerek kendisi ile temas edeceğimi ve vazifeyi

kabul ettiğimi bildirdim. Çok hayatî, fakat o nisbette kanlı muharebelere sahne olacağını kuvvetle tahmin ettiğim Gelibolu yarım adasında bu çetin günleri bekliyen kumandan arkadaşlarıma vedâ ettim. Kendi askerlerim kadar sevdiğim ve takdîr ettiğim Osmanlı kuvvetlerine gözlerim yaşlı olarak vedâ ettim. Onlar, benim vicdan rahatı ile hak ve hakikat için silâh kullanmış ve zafer projeleri hazırlamış ellerimi öperlerken, ben de onlara icabında bütün hayatımı verme karşılığında zaferler temenni ettim. Şimdi sizlere bu satırları bana yine kısa zaman için ikametgâh olan Tokatlıyan otelinin hususî bir dairesinden yazıyorum. En kısa zamanda Irak çöllerine doğru hareket ediyorum. Mevsim yaz. Oralar çok sıcak, fakat ben hâdiseler ve hayatın, bilhassa bana burada bir insan dostluğu hararetinin azamisini veren insanların sıcaklığı içindeyim. Onun için mevsimlerden ürkmüyorum.»

★ — FAZILETLİ ve VEFAKAR BİR ASKERİN ÖLÜMÜ:

Golç Paşa, bu cümlelerinde gerçekten samimî idi ve karısına yazdığı bu satırlar, hiç bir ferdî çıkarın havasını taşımıyordu: Nitekim, hazırlığını kısa zamanda yaptı, ALTINCI ORDUY-U HÜMÂYUN KUMANDANI sıfat ve unvanıyla hareketini, genç bir zabitin şan ve şöhret, heyecan ve meslek aşkı dolu kalbiyle başardı. Gittiği yerler, harbin en hareketli sahası idi. İngilizler, neticenin Arab Yarımadasında alınacağını önceden hesaplamış olmanın hazırlığı içinde, Garb Cephesini ihmal etmişler, Fransızların ve Rusların feryadına hiç ehemmiyet vermeden yakın geleceğin petrol servetini gayrıya kaptırmamak için var güçlerini Irak - Filistin - Kanal cephesine yığmışlardı.

Golç Paşa, bu elverişsiz şartlar içinde başarılı neticeler aldı, İran'a geçti, Maveray-ı Kafkas seferlerini tanzim etti, Kutül-Emmare'de İngiliz ordusunun perişan edilmesi ve teslim alınması plânını Türk kumandan arkadaşlarıyla beraber hazırladı. Halil ve Nurettin Paşaların harekâtını tanzim ettikten sonra 8 Nisan 1916 da yaralılarla dolu bir kafilenin başında ve onlara her türlü yakınlığı göstererek dönerken lekelihumma mikrobu aldı. Kendisi refikasına yazdığı son mektubunda: «— **Şiddetli bir soğuk almışım. Yaralıların başucundan ayrılmadım. Ayrılamazdım. Onlar, şerefi bizim olan bir mücadele için kanlarını dökmüşlerdi. Acılarını mümkün olduğu kadar dindirmek vazifemdi. Doktorların başlarından ayrılmadım. Fakat işte şimdi ben de hastalandım. Sol gözümde lekeler peyda oldu, nedir, bilmiyorum. Başımda da bana ağırlık veren bir acı ve ağrı var. Fakat geçecek, ve ben, İngilizlerin topyekûn hezimete uğradıklarını, Kut-ül-Emmare'ye benim kahraman Türklerimin şan ve şerefle bayraklarını diktiklerini göreceğim.**» diyordu. Kendisini muayene eden Dr. Herle, Dr. Sandrok ve Dr. Abdülkadir Bey, acı teşhisi koydular: Lekelihumma.. Kalbi, yaşına rağmen mukavemetli idi. Önce ümide düştüler. Fakat 17 nisan 1916 da vaziyeti fenalaştı. Çektiği acılar büyüktü, fakat kaymakam **(yarbay)** Fon Kisling'le, erkânıharb reisi Kâzım Bey **(rahmetli orgeneral Orbay)** kendisine, Halil Paşanın hazırladığı plânı başarı ile tatbik ederek 13.300 İngilizi esir aldığını ve o mağrur orduyu perişan ettiği haberini verdiği zaman Allaha minnet duası yaptı, yanından ayrılmıyan Maklenburg Grandük'ü Adolf Fredirich'e son arzularını söyledi ve 18 Nisan 1916 gecesi, sabaha karşı hayata gözlerini kapadı.

★ — MOLTKE ABİDESİNİN YANINDA...

Feld Mareşal Golç Paşanın cenazesi, Bağdad'ta, 21 Nisan 1916 cuma günü büyük ve görülmemiş bir törenle yapıldı. Profesör Sarrenin, kendi refikasına yazdığı mektupta bu müheyyiç töreni şöyle anlatıyor:

«— **Dünkü cuma günü, Müslüman-**

Lûtfen hazırlıklı olunuz: 13. sayınız, bir senelik abone bedeli tutarında ödemeli olarak gönderilecektir.

GOLÇ Paşa'nın cesedi, Türk bayrağına sarılmış olarak, Altıncı Ordu karargahı olan Nizamiye sarayı muayede salonunda.

lanın bir dinî mubarek günü idi. Mareşal'i, hizmetini yakfettiği Türk milletinin gözyaşları içinde bu mukaddes günde toprağa verdik. Cenaze, Türk ve Alman bayraklarıyla sarılmıştı. Padişahla İmparatorun çelenkleri ve yüzleri çok aşan çiçek buketi arasında Dicle sahiline doğru yüksek bir burç üzerinde hazırlanmış olan mezarda Mareşal, buradan da sanki, harbi idare için hâkim bir tepe aramış gibi idi. Türkler, en aşağı bizim kadar kederli ve samimî olarak yeisli idiler. Küt-ul-Emmare'de Mareşalin plânını muvaffakiyetle tatbik ederek zaferi kazanan Halil Paşa, ayrılış nutkunu verirken ağlıyordu. Halk cidden mükedderdi. Çünkü Feld Mareşal Fon Der Goltz, onlara, geldiği gündenberi şefkatli bir Baba olmuş, harbin yoksulluklarını mümkün olduğu kadar az hissettirmişti. Halkın elemi, hayret verecek derecede samimî idi. Sokaklarda balkonları ve damları dolduran, ağaçlarda, duvarların üstünde çömelen ve kümelenen onbinlerce kişilik kadınlı erkekli rengârenk halk kitleleri, cenaze alayını sükûn ve huşû içinde takip ediyorlardı. Zaman zaman, siyahlar giymiş kadınların tiz sesle feryatları duyuluyordu. Bu elemin hiç bir safhasında sun'ilik ve sahtelik yoktu. İşte hürmet ve tâzime lâyık büyük bir adam, böylece son menziline gitti.»

Golç Paşanın refikası, zevcinin, ölüsünün, uzun hizmet yıllarını geçirdiği İstanbul'a getirilmesini arzu etti. Mareşal'in tabutu 24 Haziran 1916 da Tarabya parkında, Türk ordusuna unutulmaz hizmetler yapan o meşhur Mareşal Graf Fon Moltke âbidesinin yakınında hususî makbereye tevdi edildi. İstanbulda da heyecanlı, samimî gönülden bir tören yapıldı. Uzun ve yorulmaz himmetlerle geçmiş hayatında, vatanı Almanyaya ve ikinci vatan saydığı Türkiyeye samimî bir kalb, fedakârlık dolu bir gönül, bilgili bir kafa ile hizmet etmiş büyük bir adamın tabutu başında iki büyük milletin vefası, hâlâ nöbet bekliyor..

HAFIZANIZI
VE
GÖZLERİNİZİ
HAKEM YAPARAK
CEVAP VERİNİZ:

Bu Kimdir ?

Yanda klişesini gördüğümüz zat, bu sivil kıyafetiyle görmiye alışmadığımız Millî Mücadele ve sonrasının tanınmış bir şahsiyeti dir. Bu fotoğrafta kendisi, yabancı bir ülkededir, üzerinde de Birinci Dünya Harbi öncesinin pek ültra - modern resmî kıyafeti olan jaket atay, beyaz yelek, reyye pantalon, başında da «silindir» şapka vardır. Bu fotoğrafın üzerinden yarım yüzyılı beş yıl geçen, yâni ELLİ BEŞ senelik zaman geçmesine rağmen, Tanrıya şükür, Millî Mücadelenin PAŞA'sı olarak dinç, sağlam ve hayatiyet doludur.

Lütfen hafızanızı hakem yaparak cevap veriniz :

Bu Kimdir ?

Not:

Onbirinci sayımızın «Bu kimdir?» sahifesindeki astragan kalpaklı zat, Millî Mücadelenin Hariciye Vekili sayın Yusuf Kemal Tengirşenk'tir. 1920 - 1923 yılları arasında, adı, bilhassa dış siyaset mevzularında en sık duyulan politika adamı idi.

Ne mutlu Türküm diyene

(Kendi el yazısı ile)
ATATÜRK

TÜRK ŞECERESİ

(Şecere-i Türk)

Yâdigâr Han Oğlu Ebül' Gazi Bahadır Hanın ölümsüz eseri

— 11 —

★ — CENGIZ TÖRESİNİN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ İÇİN..

Cengiz Hanın ölümünden sonra, onun yerini alanlar için unutulmaz ödev, evrenler Hakanının yürüdüğü yolun niteliğini, sonraki kuşaklara karanlık içinde bırakmamaktı. Bilinirki, her ulu kişinin ölümünden sonra onun adına bir çok masallar uydurulur, diliyen dilediği gibi konuşur, gerçekleri değil de çıkarları düşünür, sonra da o yüce kişinin adı çevresinde yakışıksız olaylar sahiciye çevrilir.

Cengiz Han, kendinden sonra böyle olmaması için, güvendiklerini uyarmıştı. Onlar da bu çetin işi, inancları nı sonuna kadar savunan ak sakallılardan adları hiç bir kötülüğe karışmamış olanlar bir araya getirilip ellerine bırakıldı. Onlar da, Han Sarayında kendileri için hazırlanan özel yerlerde bu isi başardılar. Ben babamdan dinledim ki, Timur da, Timurdan önce ve sonrakiler de, Cengiz'in Töresini ardından gidilecek en sağlam yol saymışlar...

Cengizin ordusunda ana kuvvet on kişilikti. Bunların başına ONBAŞI denilirdi. ONBAŞI'lar Cengiz ordusunun esas komutanlarıydı. Bunları elli kişiye komuta eden İtikbaşılar, sonra yüz kişiye komuta eden Yüzbaşı'lar, Bin kişiye komuta eden BİNBAŞI'lar sıralardı. On Bin Kişi bir tümen'di ve onun başındakine de Tümenbaşı denilirdi. Bir ONBAŞI'nın YÜZBAŞI olabilmesi için savaşta utku kazanması, kafada ve kolda üstünlük göstermesi şarttı. Cengizin en ünlü noyanları, böylece çok

Aradan yüz yıllar geçti. Ebül'Gazi Bahadır Han'ın gönlünü coşturan şan ve şeref devirlerinden sadece, vefalı kalblerde hatıralar kaldı. O dünyaya yön vermiş mazinin getirdiği hayat düzeni içinde, fikirde ve devlette felsefeyi bulabilmenin zorluğu yerine, kılık ve şekildeki tecessüslerimizle, belirli günlerin toplantılarında, mazinin giyimini hatırlamakla yetindik. İşte bir Türkistanlı kız, ulusal kılığı ile, ninelerinin ritmine ayak uyduruyor: Düşünelim ki, bunu bile yabancılarda gördük.. Bugünkü Rus Balesinin özü Kırgız - Uygur - Kazak ilhamı..

sıkı ve bir hatır gönül bilmemiş denemelerden geçerek yetiştirilirdi.

Bütün ulus, kadınlı erkekli savaşa hazır bulunurdu. Her kadın, bir askere gerekli olan herşeyi yanında hazır bulundururdu. Savaş başladı mı, on iki yaşındaki kız çocuklarından bile bir askere gerekli bütün avadanlıkları getirmesi istenilirdi. Türk - Moğol kızlarının kendilerini dünyaya hazırlamaları, bir asker için gerekli öteberiyi hazırlama bilgisi ile başlardı .

Babasını dinlemiyen oğul, ağabeyini dinlemiyen küçük kardeş, kocasının yolunda g i t m i y e n kadın d ü z e n i bozar sayılır, cezalandırılırdı. Amma kadının Türk - Moğol yasasında büyük yeri vardı. Miras, daha çok kadına kalırdı, otağda yemeğe kadın başlardı. Analığın yeri pek yüce idi. Oğul ve kız, ne kadar yaşlanırsa yaşlansın, ana baba hayatta iken önüne geçemezlerdi .

Hırsızlık, uğruluk **(eşkiyalık)** çok ağır ölçülerle cezalandırılırdı. Bu sebeble, o dolaşması insan ömrü süren ülkelerde böyle kötülüklere rastlanmazdı. Devlet ve Ordu işlerinde kafası ve bedeni zayıf olan kullanılmazdı. Fakat Cengiz Han, hiç kimsenin boş durmasını hoş görmezdi. Kafa ve bedence zayıf olanlar, ya geri ödevlerde çalıştırılır, ya çobanlara yardımcı verilirdi. Han şöyle derdi: «— **Ekmek yiyen, su içen, post giyen, bu harcadıklarını kazanmalıdır.**»

Han'ın çok sık dediği sözlerden birisi de şuydu: «— **Birisinin değerini anlamak için önce onun evine bakın.. Otağını ve Ocağını iyice çekip çevreliyemiyenin, çoluğuna çocuğuna hayrı olmıyanın kimseye hayrı gelmez.**»

Cengiz Han gözlerini dünyaya kapadığı zaman, O'nun buyrultusu olmadan yer yüzünde kuş uçmaz, köpek havlamazdı. Böylece yüce bir hanlık kurmuştu.

★ — **OKEDAY KAAN'IN HANLIĞI:**

Cengiz Han öldükten iki yıl sonra Kıpçaktan Cuci Han'ın oğulları, Çağatay Han ve Tuli Han ile oğulları Doğu tarafından Bilgütay Noyan ve Ilçıday Noyan ve bütün tüm öteki Noyanlar gelip toplandılar. Cengiz Hanın yazdığı vasiyetnameyi meydana çıkarıp onun buyruğunu yerine getirmek için and içtiklerini söyleşerek Okeday'ı Kaan yapmak istediler. Neylenir ki, Okeday, tüm acunun pek buyurucusu olmak istemedi, direndi:

Okeday Kaan'dan Öğütler

Müslümanlığa düşman bir Hıristiyan Kirayt Noker'i vardı. Birgün Okeday Kaan'a gelip: «— Düşümde Cengin Han'ı gördüm. Bana Okeday Kaan'a söyle, Muhammed'e inananları sınırdan sokmasın, onlara güler yüz göstermesin.. dedi. Ben de gördüğümü söyliyorum.» **dedi. Kaan ona sordu:**

«— Bu sözleri babam sana düşünde kendisi mi söyledi, yoksa tilmaç (tercüman)la mı söyletti?»

Adam: «— Kendisi söyledi.»

Okeday Kaan, Kirayt Noker'ine sordu:

«— **Sen Moğulca bilir misin?**»

Hıristiyan Noker şaşırmıştı: «— **Bilmiyorum...**» deyince, Okeday Kaan buyruk verdi:

«— **Bu adamın dilini kesin. Çünkü doğru söylemez. Babam, Moğulca'dan başka dil bilmezdi. Günâhsız kimselere kötülük yapan dili kesmek gerekir.**»

*

Okeday Kaan zamanında koyunlar, boğazlarından değil göğüslerinden yarılarak kesilirdi. Bir Müslüman, kendi inançları içinde koyunu boğazından kesince, bir puta tapan onu yakaladı, Kaana götürerek cezalandırılmasını istedi. Okeday Kaan sordu:

«— Sen onun koyunu boğazından kestiğini nerede gördün?»

«— **Evinin kapısını kapamış, bahçesinde keserdi. Duvarına çıkarak gözledim.**»

«— O, kapısını kapatmış, yasaya saygı göstermiş, koyununu istediği gibi kesti. Sen, onun duvarına çıktın. evini gözetledin, gammazladın. Tanrı insana elini ve gözünü iyiye kullanmak için verdi. İki elinle iki gözünü kapat, seni böyle bağlıyacaklar, yarın tan ağarıncıya kadar böyle kalacaksın, aklın başına gelecek.»

YÜZ YILLARCA... **Türk - Moğul İmparatorluğunun dünya yüzündeki tesiri, yüzyıllarca sürdü: Ünlü İngiliz tarihçisi Vels, on ikinci ve on üçüncü yüz yıllara «Türk - Moğul asırları» der. Her zaman hâkim ve üstün yaşamanın aşırı inancı içinde bu devri açanlar, kendilerinden sonrakilere devirlerini hatırlatacak birşeyler bırakmadılar. Bugün elde ne varsa, yine Batı'lıların... Yukarıdaki klişe, Vatikan'daki «IL GRAN MOGOL» albümünün manoskrisi'dir: Okeday Kaan'ı, bütün Çin'i zaptettikten sonra Karakurumdaki zafer geçidinde gösteriyor.**

«— Ben bu yükün altından kalkamam. Ben hiçliğimi bilirim. Bu Han otağına babamın kardeşi Cuci Kasarı, o da benim gibi istemezse ağabeyim Çağatay'ı, o da çekinirse oğlum Tuli'yi Han yapın..» dedi, kırk gün, bu direnmede çevreyi dertlendirdi. Beyler de, Han'ın dediğinden gayrısını yapmakta kendilerinde güç görmüyorlardı. Onlar da direndiler:

«— Biz Han'ımızın dediğinden başka şey yapamayız. Eğer Han'ın tümümüzden daha doğru yolu seçtiğine Sen de bizim gibi inanıyorsan gel, Babanın yerine otur..» Sonra da Okeday'ın sağ kolunu, Tuli Han'ın da sol kolunu tutup onu tahtın üstüne oturttular. Okeday'ın tahta çıkışı bütün Moğul elinde kırk gün kırk gece süren şenliklerle kutlandı. Gün doğusu, günbatısı, güney ve kuzeyden gelen sayısını elçiler nice nice bulunamaz armağanlarla yeni Han'a bağlılıkları sundular (627 Hicrî yılı, 1229 Milâdî yıl).

★ — CELÂLETTİN HARZEMŞAHIN ÖLÜMÜ:

Cengiz Hanın ölümü, fırsat bekliyenlerin ayaklanmasına yol açmıştı. Cengiz Han ölümünden önce yanındakilere **«— Herzemşahların arslanı Celâlettin hayatta olduğu sürece sizlere rahat uyku olmaz. Ya o, ya siz.. Gözünüzü açın.»** demişti. Cengiz'in ölümünü haber alan Celâlettin Hindistandan gizlice Sünd'ü

aşarak geçmiş, Kirman, Şirâz, Azerbaycan ve Tebrizi almış, bütün çevreyi ele geçirmiş, büyük bir ordu kurarak ilerlemiye başlamıştı. Okeday Kaan en seçme noyanlarından Cermagon'u bunca savaş görmüş ve Harzemşâhlar saltanatını yıkmış tecrübeli komutanlarla Celâlettin'in üzerine gönderdi. Sultan Celâlettin zaman kazanmak ve daha büyük bir ordu kurmak için Moğulları oyalıyarak geri çekildi, bir gece izini kaybettirdi, Diyarbakıra, oradan Munzur eteklerine çekildi. Denilir ki orada atı ve kürkünü almak için kendisini öldürdüler. Bir başka söylentiye göre de şöyle dedi:

«— Tanrı bizim günâhlarımızı hâlâ affetmedi. Zaferi göremiyeceğimi anladım Kaderi zorlamak doğru değil.. Ben alanı bırakıyor, dervişliğe girip soysopumun işlediği günâhların Allah katında bağışlanması için nefsimi adıyorum.. Artık beni kimse ne görecek, ne işitecek.»

Gerçekten de derviş kılığına girdi ve kayboldu, gitti. Bir daha adını duyan da olmadı, böylelikle bir zamanlar acunun en güzel yerlerinde bayrakları dalgalanan Herzemşâhlardan kimsecikler kalmadı, adları sanları silindi, gitti.

★ — OKEDAY KAAN'ın HITAY (ÇİN) ÜZERİNE YÜRÜYÜŞÜ:

Cengiz Han yaşarken Hıtay Hanı Oka haber salmış, dünyanın kendisine kalmıyacağını, ölürse yurdundan Çinlilerin öçlerini alacağını söylemişti. Bunu duymuş olan aksakallar, Okeday Kaan'a, Cengiz Hanın ruhunun rahat uyumasını isterse, Hıtay üzerine şanlı bir sefer yapması gerektiğini söylediler. Okeday Kaan da bu sözlerin doğruluğuna inandı. Çağatay Han ve Tuli Han'ı, gökyüzündeki güneşin gölgesini kapatacak kadar büyük bir ordu ile Hıtay üzerine gönderdi. Kara Moran ırmağı üzerinde Çinlilerin pek sarp bir dağ başına yapılmış Hong-Hu şehrini kuşatan Türk - Moğullar yedi gün süren kanlı bir savaştan sonra şehrin duvarlarını koçbaşlarla yereleyip kılınç üşürdüler. Oluk gibi kan aktı. Burada Hıtay Hanının en seçkin Beyleri vardı. Bu on kerre yüz bin insanın barındığı koca kentten kurtulabilen on iki bin Çinli, kayıklarla karşı kıyıya geçerek kurtulabildi.

Lütfen 928 ve 929. sahifelerimizi dikkatle okumanızı rica ederiz.

Hıtay Han'ı bu bozgun haberini alınca, Cengiz Hanın günlerinin yeniden yaşanacağı korkusu ile iki yüz binlik en seçme askerini Tuli Han üzerine gönderdi. Çinliler, Moğulların on misli idiler. Tuli Han dar bir yerde sıkışmış kalmıştı. Kurtuluşu çok güçtü. Yedeciler (sihirbazlar) ona Tanrıdan beklenmedik bir umud rüzgârının eseceğini söylediler. Üçüncü gece birden hava soğudu, fırtına dinmeden kar geldi. Çinliler şaşırmışlardı. Tuli Han fırsatı kaçırmadı, bütün güçüyle önce kendisini dar çenberden kurtardı, sonra da Çinlilere öyle bir saldırış saldırdı ki, Moğulların önünde sadece kaçan ve amân diliyen şaşkın ve perişan bir düşman vardı. Hıtay Hanı en güvendiği askerinin de böyle kırıldığını öğrenince, kedere kapıldı, soysopunu bir araya topladı, büyük bir ateş yaktırdı, önce soysopunu bu ateşe attırdı, sonra da kendisi ateşe atıldı, Çinlilerin bu Han soyundan taa Kuzeydeki sınır Noyanından başka kimse kalmadı. Onu da, uğrular yolda öldürdü, Han soyu söndü.

Artık Moğulların önünde karşı duracak kuvvet kalmamıştı. Tuli Han ve Çağatay Han, önlerine çıkanları silerek kış gelmeden Hıtay'ın ele geçirilmesini tamamladılar. Okeday Kaan arkadan geliyordu. Han, bütün Hıtay'ı Cengiz töresine göre yöneltmek ödevini, babası gününde pek emek vermiş Yalvaçlı Mahmud'a bıraktı, onu daruga (Askeri vali) yaptı. Dönüşe geçildi amma herkesi kederlendiren bir kayıp oldu: Tuli Han hastalandı, kırk yaşının içinde öldü, Cengiz Hanın yanına gömüldü. Okeday Kaan bu beklenmedik ölümün acısı için yedi gün yas tutulmasını buyruk etti, sonra Çin'in dört çevresinde Gökmoğul bayrağının dalgalandığını gördükten sonra yurda döndü.

(Ebül - Gazi Bahadır Han'ı dinlemiye devam edeceğiz.)

İnançlar yoluyla

İktidar mücadelesi : 10

Otman Baba Velâyetnamesinde Oğuz dili

Ana tekyelerin yenileri için Şeyhler yetiştirme devresi ve "kapıdan geçme" merasimi.

Her tekye, kendi ruhları pişirme inançları ve ölçüleri içinde birer terbiye mektebi idi. Mertebelerin temsil ettiği yetkiler üzerinde, tam bir kışla disiplini vardı. Fakat bu düzen, kişilerin kendi istek ve kararlariyle ve iradelerini kullanarak tercih ettikleri yaşama düzeni olduğu için, yukarı kademelerin zor kullanmasına lüzum olmadan, tatbik edilirdi. Bu sebepledir ki ÇİLE müddeti uzun ve çetindi. Talip olan CAN'ların diledikleri kademede, Tekyeyi terkederek serbest kalmaları mümkündü. Hıristiyan tarikatlerinde ise, böyle bir dönüş yoktur.

Bizimkilerin özelliği, kurucularının TÜRK olanlarında, sağlam ve aydınlık TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ idi. Şimdi bunların akışını görüyoruz.

ÇİLENİN SON TÖRENLERİ :

CAN'ların artık, tarikat âdab ve erkânı içinde pişmeleri devri tamamlanmıştır. Tarikatın yeni bir «dost» kazanmasının sevinci yürekleri doldurmuş olarak açık törenler başlar. Bu, tarikatın gösterdiği yol için hazırlanmış CAN'ların ehliyetlerinin de isbat ve beratıdır.

Sofra töreni son bulduğu ânda, her kes yerine oturur. Mutfak canları iki leğen getirir. Birincisi tarikatçı dedelere mahsustur. Tarikatçı yıkadıktan sonra, birisi sağa, diğeri sola gider. Taşra meydancısı kahve getirir. Tarikatçı ayağa kalkınca, herkes kalkar, tarikatçı baş keser, kıdem sırasiyle çıkarlar, herkes hücresine çekilir. Sair günlerde ise taşra meydancısı: «— **Hu... Selâ...**» diye sabah namazından sonra davet seslenmesi yapar. Bu, sabah lokmasının zamanıdır. Matbah-ı Şerifte yemekler hazır bulunur. Dervişan toplanırlar ve kıdem sırasiyle mutfağa varıp sofraya otururlar. Öğle yemeği yoktur. İstiyen hücresinde kahvealtı eder. Akşam yemeği için de mescitten çıkılınca doğruca mutfağa gidilir. Sabah yemeği çorba, sebze, pilâvdan, akşam yemeği ise çorba, et, pilâv ve niyâzdan **(yâni hariçten gelen hediyeler)** den ibarettir.

Sabah namazından sonra mescitten çıkılınca ayrıca meydanda toplanma usulü vardır. Meydana evvelâ dervişler, sonra tarikatçı girer. Önce tarikatçı dede, sonra diğer dedeler baş keserler. Hepsi birden yere oturup, tevazu alâmeti olarak yeri öperler. Taşra meydancısı tepsi üzerinde bir lokmalık ekmek parçası getirir. Evvelâ tarikatçıya sonra sağa, sonra sola verir. Daha sonra kahveler gelir. Ekmek parçalarına çörek denir. Bu cismânî vazifelerden sonra, tarikatın mânevî vecibeleri, yâni murakabe başlar. Bu suretle tarikata yeni girmiş bir CAN'ın öğrenecekleri mevzular tamamlanmış olur.

★ — KALB MURAKABESİ :

Tarikatın asıl vazife ve vecibeleri, bundan sonra başlamıştır: Murakabe devri olarak ifadelenen bu devrenin asıl

tecellisi, iz'an ve vicdanın ilâhî sırlara ve varlıklara yönelmesi, kalbin füyuzât, maarif ve hakayik-i ilâhiyeye dönmüş, ilhamı beklemiş olmasıdır. Her tarikate girmiş olan, kendisi için büyük bir şeyhi, mürşit (aydınlatıcı, yol gösterici) olarak seçer. Murakabe zamanında, kendisine mürşit olarak seçtiği şeyhi, gözleri önüne getirir. Onun takip ettiği yolun kendisi için de ışık olmasına inancını her haliyle ifade eder. Murakabe devresinde ses olmaz. Bütün canlar, kendileri için arkasından gidilir ve örnek tutulur olarak benimsedikleri şeyhlerinin benimsediği yolda olmanın kalb rahatlığı içindedirler. Eller, oyluk üzerindedir. Bütün teveccühler kalbîdir. Zaten, İslâm tarikatleriyle Hıristiyan ve Musevî tarikatlerini birbirinden ayıran esaslı unsur da budur. İslâmî inançlara göre, imân ve onun her türlü tezahürü bâtınîdir. Allah'la kul arasındaki mânevî münasebettir. Hususî şekil ve âdab daha çok Hıristiyanlıkta mevcuttur. Lâ Ruhbâniyet-i fil İslâm **(Müslümanlıkta ruhbanlık yoktur.)** Büyük ve ebedî hakikatinin bu en güzel ve vecîz tecellisi İslâm tarikatlerinin hemen hemen müşterek vasıflarıdır. CAN'lar murakabenin nihayete ermesinden sonra, euzu bismillâh çekerler ve **izâ cae** suresini okur ve Fâtiha eder ve aşağıdaki gülbenki okur:

Sabah-ı şerif hayır ola, hayırlar fetih ola,
Şerler def'ola kulub-u âşıkan küşâd ola,
Demler, safalar ziyade ola, dem Hazret-i Mevlâna,
Sırr-ı Cenab-ı Şems, Kerem İmam-ı Ali Hu... diyelim, hu...

Sonra yeri öpüp hep beraber tekrar kalkarlar. Tarikatçı önde, arkasından başdede ve kıdem sırasiyle diğerleri çıkarlar.

★ — **KAPIDAN GEÇME TÖRENİ:**

Dışarıdaki tekyelerden birine çelebi efendi şeyh olursa «kapıdan geçme» töreni yapılır. Bu merasimi yeni şeyh efendi kendisi hazırlatır. Akşam üzeri yeni şeyh hariç olmak üzere, meydanda yemek yenilir, kahve içilir. Meydancı, merasim kıyafeti giyinmiş olan yeni şeyhi alır, başta tarikatçı olmak üzere, sağdaki ve soldaki dedelerle çift elle müsafaha ederler. Ayakta niyâz vaziyetinde duran mutfak canları ile de görüş tükten sonra yeni şeyh niyâza durur. Tarikatçı aşağıdaki gülbenki okur:

Derviş Sözleri:

NELER GÖRDÜM?

Sırr-ı hakikate mahrem olunca,
Bir katre şeklinde ummanlar gördüm,
Merdan-ı Huda'ya hemdem olunca,
Derviş sûretinde Sultanlar gördüm.

Bu gülşenin bakmam çiçeklerine,
Meyletmem hezar-ı nağme-gerine,
Ben o çiçeklerde şebnem yerine,
Semâdan damlamış alkanlar gördüm.

Kolayca inanmam: Isterim burhan,
Zâhire aldanmaz erbab-ı irfan,
Gönlümdeki derde ararken derman,
Ben kendimden hasta Lokman'lar gördüm.

Her söze kanarsan düşersin derde,
Felâketle kalkar gözünden perde,
Dünya dediğimiz bu süflî yerde,
Cibrile benziyen Şeytanlar gördüm.

Neler etti neler bu felek bana,
Hayrette kalırsın söylesem sana,
Nuh'un gemisinde değildim amma,
Ona dehşet verir tufan'lar gördüm.

Yıldızım düşkündü, talüm küskün,
Muzlimdi eyyam-ı hayatım bütün,
Erenler elimden tuttular birgün,
Şanlı demler sürdüm, devranlar gördüm.

Çehre-i maksudu gören bî nikab,
Dünyayı ukbâyı eylemez hesap,
Bade-i hikmetten olup neşveyâb,
Dârını bir pula satanlar gördüm.

Bab-ı Hak açıktır merd-i agâha,
Candan geçenlerdir eren Allâha,
Hakikat yolundan ben bu dergâha
İsteğiyle gelmiş kurbanlar gördüm.

Tokadî Zade Şekib

Vakti şerif hayır ola, hayırlar fetih ola, şerler defi ola
Derviş kardeşimizin meşihat hizmeti mübarek ola,
Niyâzı kabul ola, demler safalar ziyade ola,
Dem Hazret-i Mevlâna, hu diyelim, hu...

Yeni şeyh, o akşam Hazret-i Şems'de yatar. İsterse orada iki gün misafir olabilir ve böylelikle yeni bir tekyeye şeyh olmanın merasimi son bulmuş olur. Fakat umumî olarak şeyhler, kendilerinin yetişmiş oldukları tekyelerle alâkalarını kesmezler ve maddî, mânevî kudretleri içinde kendilerine inandıkları yolda feyiz aldıkları ana bilgi ve irfan ocağına karşı alâka ve vefalarını hiçbir zaman kaybetmemişlerdir.

★ — **OTMAN BABA VELAYETNAMESİ VE OĞUZ DİLİ SOYLİYEN TÜRKÇÜ LİDERLER :**

Hacı Bektaş kütüphanesinin (meydanevi) ne ait kısmı içinde, her sahifesi yirmi satır olmak üzere iki yüz altmış sahifelik bir eser vardır. İstinsah tarihi 1373 dür. İsmi **Velâyetme-i Otman Baba** dır. Velâyetname-i Şâhî, Velâyetname-i Sultan Baba da denilmektedir. 888 senesinde Otman Babanın ölümünden beş buçuk sene sonra Köççek Abdâl isminde bir can tarafından telif edilmiştir.

OTMAN kelimesi, OSMAN'dan gelmedir. BABA'nın asıl faaliyet sahası Rumeli'dir: Türklüğün, Avrupa topraklarında yerleşme ve kökleşme hareketinde tarikatlerin, bu arada Bektaşîlerin nasıl köklü bir vazife başarmış oldukları hatırlardadır: Arnavutlar arasında müslümanlığı kabul etmiş olanların hemen hemen büyük kısmı, Bektaşî idiler. Deliorman'da, dünyanın en güçlü pehlivanlarını yetiştiren bu yüksek rakımlı dağ bölgesindeki Türklerin hemen hemen hepsi Bektaşî idiler.

Başlarındaki yedi terekli böğrek'lerinin bile ayrı destanı var: Otman Baba, Yanbolu'dan Balkan dağına giderken Musa Bey tekyesinde konaklıyor. Der ki: «— **Bu güzel yer, benim kuzumun ağılıdır, can cemiyetinin kıyısıdır.**» Tekyenin önüne bir meşe ağacı diker: «— **Gel, sancak dibine gel!. Ey hasta ve mecruh olanlar... Ruh sermayesi olmıyanlar... Gerçek gönül aşkına teşne olanlar, gerçek hekime gel!..**» Dört beş bin adam toplanıyor. Bu sırada Baba'nın başında bir tutam uzun saç varmış. Bir dervişe traş etmesini söylüyor. Kendi eliyle diktiği yedi terek tâç giyiyor. Başındaki tâcı eline alarak:

«— **Hak yedi, gök yedi, yer yedi, kevâkib-i heft kîm tertib-i eşya'dır ve fatiha ki seb'ül-mesânidir, ümmül kurandır, evvel Tanrı, âhir Tanrı, MUHAMMED'in aziz canına selâvat..**» deyip, tâcı başına geçiriyor, eliyle tasnif ettiği bir meftul-ü, tartar-ı mekbûl-ü, zülf-ü mâkul-ü ol tâcın üzerine sarıyor. Göççek Abdâl der ki: «— **İşte ol sebeble ol illerin abdâlları tâc giyer, gün taşır, bir bölüğü de baş açık meftûl sarınır.**»

Velâyetname, mevcut Hacı Bektaş velâyetnamelerinden telif itibariyle daha ziyade kıdemlidir. Otman Baba tâbilerinin en büyük tekyesi, Deliorman dağlarında, yalçın kayalıklar içindedir. Burada PÎR BABA diye tanılır.

Otman Baba'yı velâyetname şöyle anlatır:

«— **Yassı yağrınlı, elâ gözlü idi, kızıl benizi vardı. Mücessem heybetli, nazarı ibretli, zâhirî kuvvetli, bâtını nihayetsizdi. Oğuz dilin söylerdi. Gayrı dil konuşanı hoş görmez: «— Bre Yörük oğlu!. Kendi öz dilin bırakıp, gayrı dil kullanmak aybı neden?» diye azarlardı. Oğuz dilin över, nasıl ki Horasan erleri cümle âlemin baştâcı ise, Oğuz dilin de cümle dillerin atası, anasıdır. Bizim desteğimiz Oğuz dili konuşanadır. Yâdellerde yitmemek** (kaybolmamak) **için, tek dayancımız Oğuz dilidir» derdi. Kendisine Hüsam Şah da denilirdi. Şüccağ Baba çağdaşıdır. O! dahi Oğuz dili kullanırdı. Edirne hâkimi, kendisini devrin padişahı Fatih Sultan Mehmed'e şekvâ etti. Padişah, Baba ile konuştu. Ne konuştu? Bilinmez... Yalnızca dedi ki:** «— Bu yiğit, Oğuzelinin bir kahraman oğludur. Cümle zafer ona müyesser ola...»

Tarikatlerin, yabancı baskılardan korunmak için yaptığı mücadeleleri görmiye devam edeceğiz.

TÜRKİYE'de YAHUDİLİK, MASONLUK, DÖNMELİK Ve SİYONİST HAREKETİ

Osmanlı İmparatorluğumuzun ikinci yüz yılının sonunda başlıyan ve devletin yıkılışına kadar çeşitli safhalar içinde devam edip, Osmanlı Devletimizden Cumhuriyetimize mânevî miras halinde geçen gizli hâdise

★ — **Beni İsrail tarihinden esrarlı sahifeler,**

★ — ***Yahudilerin Osmanlı ülkesine gelişi ve yayılışı.***

★ — **Dönmelik nedir? Sabatay Sevi ve yeni tarikat,**

★ — ***Masonluk ve Türk Masonluğu,***

★ — **Siyonizm ile Masonluğun birleştiği ve ayrıldığı noktalar.**

U·T·O·S·A·G·I

TÜRKİYE 33.·.LER YÜKSEK ŞURASI

SUPRÊME CONSEIL DE TURQUIE

Aslında birbiriyle münasebeti olmıyan, fakat belirli maksatlarla yanlış tefsirler, ustalıklı gizlemeler içinde asliyeti kaybettirilen bu çok meraklı ve ibretli mevzuun, tamamen tarafsız ve bâkir vesikaların, tarihî hâdiselerin ve inkâr edilmez gerçeklerin ışığı altında izahı.

MECMUAMIZIN GELECEK SAYISINDA

Mustafa Kemal Paşa'nın

Sahibine verilmiyen TAVSİYE MEKTUB'U

ve

«Enver Paşa Hâdisesi»nin

Buhranlı günleri

Gidemiyen Yolcu

Birinci Büyük Millet Meclisinde Ardahan mebusu Hilmi Bey. Filibeli Mustafa Efendinin oğlu idi. Yüzbaşılıktan emekli olmuştu. Harbiye Nezaretinde vazife gördü. İttihad ve Terakkinin kâtib-i mes'ulü olarak siyasî hayata girdi. Mebus olduğu zaman 35 yaşındaydı. İkinci devre seçilmedi.

İzmir suikasdından sonra başlıyan İttihadcıların muhakemesinde, İstiklâl mahkemesince idama mahkûm oldu ve asıldı.

★ — ÜÇ MÜHİM SEBEP VE BİR VAZİFE :

1921 yılı başında, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını düşündüren başlıca üç mesele vardı:

Bolşevik Rusya, Millî Mücadeleye vaadettiği silâh, malzeme ve altınları vermeyi sayısaklıyordu: Bakû'da toplana cak Şark âlemi ve Müslüman İhtilâl Kongresi kararlarının tatbikinde Ankara'nın bir basamak olmasına karar veren Lenin, Türk mukavemetinin daha derin ve içinden güç çıkabileceği buhranlarla karşılaşması ânını bekliyordu.

İkinci hayatî konu, Moskova'nın beklediği ânın gecikmesi halinde, Şark cephemizde takınacağı tavırdı: Çünkü Karabekir, Ermenistan seferi için acele ediyor, bu konu üzerinde Millî Mücadele liderleri arasında görüş ayrılıkları belirmiş bulunuyordu. Gerçek durumu öğrenmiş olmak Ankara için şarttı.

Nihayet üçüncü nazik mevzu, Enver Paşanın vaziyeti idi: Berlin'den Moskova'ya gelen Enver Paşa, İslâm İhtilâl Cemiyetlerinin reisliğini almıştı. Onun Rusya'daki faaliyeti, adının yine hâdiselerin üzerinde duyulmaya başlaması, Birinci Büyük Millet Meclisinde sayıları kırkı bulan İttihadçı mebusların alâkasını günün mevzuu haline getirmişti. Halbuki, Enver Paşanın sebepler ne olursa olsun, Anadolu'ya geçmesi, Türk Milletinin istiklâl ve haysiyet kavgasını, İngilizlerin müttefikler adına tasfiye kararında olduklarını bir propaganda vesilesi yaptıkları İttihadçılığın, yeniden Türk Milletinin kaderine hâkim olduğu sebebi ve iddiası altında, Anadolu'nun henüz pek taze ve derlenip toparlanmamış olan kudretini felâketle neticelenebilecek buhranlara sürükliyecekti.

Bu hakikati evvelâ, bizzat Enver Paşanın kendisine anlatmak ve hakikatleri bizzat onunla şahsen münakaşa etmek gerekiyordu. Bu tip konular üzerinde hassas ve hattâ mağrur olan Enver Paşa ile bu hayatî mevzuu kim konuşabilirdi?

İşte, bu üç temel çetin-dâvadır ki, Ali Fuad Paşayı Garb Cephesi Kuman danlığı ve Kuvay-i Milliye Umum Kumandanlığından ayırıp Moskova'ya fevkalâde salâhiyetli sefir-i kebîr olarak gitme zorunda bıraktı.

★ — **MUSTAFA KEMAL PAŞANIN MEKTUBUYLA ARDAHAN MEBUSU FİLMİ BEY YOLA ÇIKIYOR :**

Ali Fuad Paşa, Moskova'da bu çetin mevzuları, sanıldığından daha karışık, daha muğdil ve Bolşevik Rusya'nın Türkiye'ye ait mevzularda, Çarlığın Osmanlı Devletine karşı takip ettiği siyasetin benzer tecellileri içinde buldu: Lenin, Stalin ve Karahan'la konuşan Paşa, hakikati anlamakta güçlük çekmedi. Fakat vaziyet o kadar buhranlı ve ve öylecesine yardıma muhtaç idik ki, istediğimiz yardımları, daha sonra Rusların da itiraf ettikleri maharetle temin etti ve Bekir Sami Bey, Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur Bey heyetlerinin yarıda bırakmak zorunda kaldıkları mevzular halledildi. Bu arada, Ali Fuad Paşa, Enver Paşa ile de konuştu. Vaziyetin nezaketini anlattı. Zaten Enver Paşa da Bakû kongresini takip eden günlerde, Moskova'nın gerçek yüzünü görebilmenin şuuru içinde idi. Ali Fuad Paşanın izahları, bu idraki tehlikeli bir teşebbüsü tasfiye edecek aydınlığa çıkardı ve buhran hâd safhasını atlamış oldu.

Fakat Mustafa Kemal'in, Birinci Büyük Millet Meclisinde, Enver Paşanın vatana dönüşünü hissî sebeplerle istiyen müfrit İttihadçılara içyüzüyle izah etmediği son inkişaflardan habersiz olanlar, Enver Paşa ile temas etmek arzu ve kararında idiler. Mustafa Kemal'in de, bu arzu ve karara karşı açıkça vaziyet alması ne doğru, ne de mümkündü. Hattâ Enver Paşa ile görüşmek üzere gidiş hazırlığını teşvik etti, kendisine müracaat eden eski kâtib-i mes' ullerden Çopur ünvaniyle anılan Ardahan mebusu Hilmi Beye, samimiyetle durumu anlattı ve aslının klişesini bu sahifelerde gördüğümüz bir mektubu da, Hilmi Beye verdi.

Ali Fuad Paşaya hitaben, Mustafa Kemal'in el yazısı ile yazılmış mektubun aslı şuydu:

Moskova'da sefir-i kebîr, Fuad Paşa Hazretlerine

Aziz kardeşim,

Büyük Millet Meclisi âzasından Ardahan mebusu Hilmi Bey; Enver, Halil Paşalarla rüfekasına vaziyet-i hakikîyeyi izah ve suret-i hareketlerine dair bazı noktai nazarlar beyan etmek üzere seyahat eylemektedir. Kendisine teshilât-ı lâzimede bulunulmasını rica eder, muhabbetle gözlerinizden öperim, kardeşim.

2 Teşrinisâni 337 (921)
Mustafa Kemal

★ — **TRABZONDA HÂDİSELER VE HAZIRLIKLAR VAR!..**

Fakat Hilmi Beyin yola çıkmasından önce, «bazı hâdiseler ve hazırlıklar» olmuştu ki, bunların merkezini Trabzon teşkil ediyordu.

Trabzon'da, Erzurum Kongresinden önce fiilen teşekkül etmiş olan Trabzon Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ile İttihad ve Terakkiyi tutan, mevzîî muhtariyeti düşünen gruplar gibi muhtelif görüşler ve telâkkiler bulunuyor, Puntos'culuğa karşı bir müdafaa ümid ve nüvesini teşkil eden kayıkçılar, takacılar ve belirli bir arazi sahibi olarak, başka işleri olmıyan eli silâh tutanlarını, Enver Paşaya yakınlığı ve hayranlığı bilinen Yahya Kâhya, hapishanelerden çıkarttığı mahkûmlar ve hattâ asker kaçakları ile tamamlıyarak bir «tabur» teşkil etmiş bulunuyordu.

Müdafaa-i Hukuk'un nâfiz bir rüknü haline gelen Kâhya, bütün ihracattan aldığı «iskele vergisi» ile de taburunun ihtiyacını devlet dışında temin ediyor ve Trabzon sokaklarında, kahvelerinde, Batum'da olan Enver Paşanın

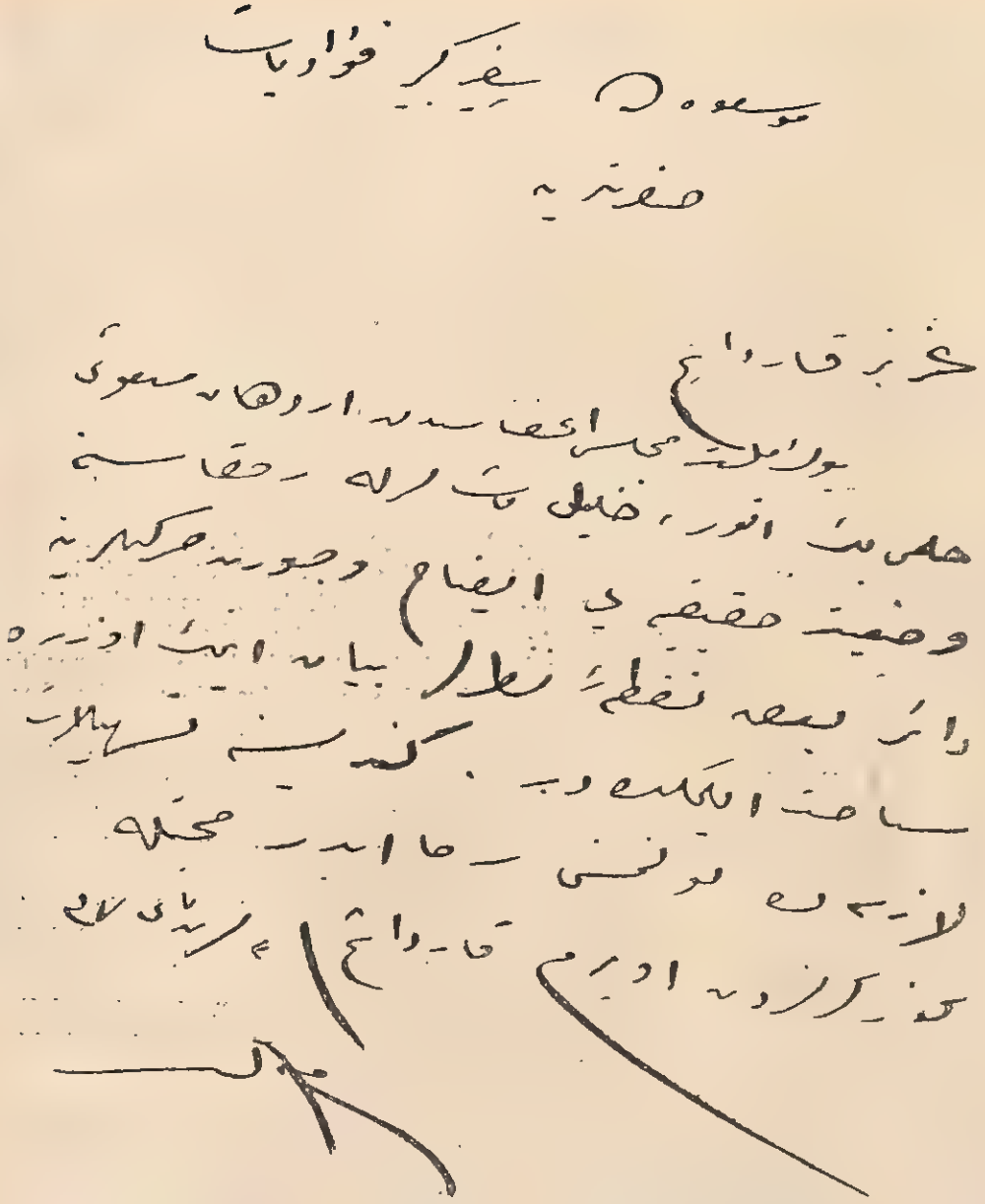

SAHİBİNİ BULMAYAN MEKTUP

Işte, Mustafa Kemal Paşanın, Ardahan mebusu Hilmi Beye verdiği (tavsiye) mektubunun aslı.. Bu mektupta, Moskovaya giderek, Enver Paşaya «vaziyet-i hakikiye» yi anlatacak Hilmi Beye kolaylık gösterilmesi istenmektedir. Mektubu alacak olan Moskova sefir-i kebîr'i Ali Fuad Paşa bu mektubu alamamıştır. Hâdisenin meraklı ve ibretli tafsilâtı elinizdeki sahifelerdir.

yakında geleceği, artık açıkça söylene-biliyordu.

Millî Mücadele liderleri için dâva, kat'iyyen «şahsî» değildi. Enver Paşanın Mustafa Kemal Paşaya yazdığı mektup; aldığı cevap, bu gerçeği ortaya koyuyordu. Eğer Türk Millî Mücadelesi, mil-letin varlık ve istiklâl dâvası olmaktan çıkarak, şahıs, zümre, parti ve saire gibi, Osmanlı İmparatorluğunun kadrosu içinde yer almış hâdiselerden biri veya birkaçına bağlanırsa, Versay nizamını tehlikede gören galip müttefiklerin top-yekûn karşı koymasına muhatab olabi-

lirdi. Bu da, Türk kurtuluş kavgası için en büyük felâketti.

Ali Fuad Paşa, Ankara'dan Moskova'ya giderken, Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa ile mevzuu uzun uzun görüşmüş, Enver Paşanın, Türk millî hudutlarından girmesinin teh likeleri üzerinde mutabık kalmıştı. Alınması kararlaştırılan tedbirler arasında, Trabzon'daki 13 üncü fırka kumandanlığına, Trabzon'daki aşırı Envercilik cereyanlarını durduracak ve Yahya Kâh ya'yı faal halden alıkoyabilecek bir şahsiyetin gönderilmesi de vardı. Bu önemli vazife için, Kâzım Karabekir Paşa, uzun yıllar beraber çalıştığı, enerji ve cesareti ile tanınan Miralay (albay) Sami Sabit Beye, durumu bütün tafsilâtiy. le anlattı ve böyle bir vazifeyi kabul etmesinin hayatî neticeleri üzerinde mutabık kaldı. **(Daha sonra kolordu kumandanı, süvari müfettişi, mebus, rahmetli Korgeneral Sami Sabit Karaman.)**

O sırada Karsta fırka kumandanı ve vali vekili olan, bir telgraf çekme meselesinden dolayı Ziraat Vekili, vergi mevzularından dolayı da Maliye Vekili ile ihtilâf halinde olan Sami Sabit Bey, bütün meseleleri derinlemesine öğrenmiş olarak Trabzon'a geliyor ve 13 üncü fırka kumandanlığı vazifesine başlıyor. Kendisinin şahsî kanaati de, Enver Paşanın Türk millî hudutlarından girmesinin şahsı için olduğu kadar, memleket için de telâfisi imkânsız bir facia teşkil edeceği yolundadır. Trabzon'da gördüğü manzara ise, tahminlerinin çok üstündedir: Yahya Kâhya, Enver Paşa ile muhabere halindedir. Trabzon mebusları Hafız Mehmet ve Ali Şükrü Beylerin temsil ettiği Müdafaa-i Hukuk ile, onlara karşı olanların çatışmaları içinde, devlet otoritesi zedelenmiştir. Trabzon, **harb hâli** içindeki bölge sınırlarına dahil olduğundan, âsayişin askerî makamlarca tedviri kanunî mesnedine dayanan Sami Sabit Bey, zecrî tedbirler almıya başlıyor: Kâhyanın hapishanelerden bıraktırdığı iki bin beş yüze yakın mahkûmu, **millî tabur** halinde teşkilâtlandıran sekiz kişinin tevkifini emrediyor. Bunun için de şehirde çok sıkı inzibat tedbirleri alınmıştır. Adeta bir örfî idare havası vardır.

★ — «HILMI BEY... SIZIN ENVER PAŞA İLE BULUŞMANIZA MÂNİ OLACAĞIM ...»

İşte, Ardahan mebusu Hilmi Bey, bu sırada, elinde Mustafa Kemal Paşanın, Ali Fuad Paşaya «tavsiye» mektubu Trabzondadır ve Kâhya ile görüşmüştür. Batum'a gidecek olan **Prima** vapurunu beklemektedir.

Sami Sabit Beyin aldığı tadbirlerin yarattığı hava ile, Hilmi Bey, fırka kumandanını ziyarete gelmiştir. Aralarında geçen muhavereyi, bizzat Sami Sabit Paşa şöyle anlatır:

«— Geçen gün Ardahan mebusu Hilmi Bey beni karargâhımda ziyaret etti. İttihadçıların gıyaben tanıdığım bu serdengeçtisi, kendini tanıttıktan sonra, hiçbir mukaddimeye lüzum görmeksi-

Üçünün Akibetine Dair...

Bu sahifelerdeki ibretli hâdisenin üç şahsiyeti vardı: Ardahan mebusu Hilmi Bey. Enver Paşa ile görüşmeye gittiği Mustafa Kemal Paşa tarafından Ali Fuad Paşaya bildirilen İttihad ve Terakkinin eski kâtib-i mes'ullerinden.

Ali Şükrü Bey. Hilmi Beyin ve Yahya Kâhyanın muhatabı oldukları hâdiseyi Büyük Millet Meclisine sual takriri olarak intikal ve hâdise için Meclis tahkikatı istiyen İkinci grup azası.

Hafız Mehmet Bey: Ali Şükrü Beyi destekliyen ve Meclis kürsüsünde vesikaları okuyan sabık Adliye Vekili, Trabzon mebusu olan.

⁂

Üçünün de akibeti, netice olarak birbirine çok benzedi: Ali Şükrü Beyi meşhur Topal Osman Ağa boğarak öldürdü, Hilmi ve Hafız Mehmet Beyleri de suikasıd ve taklib-i hükûmet müçrimi olarak İstiklâl Mahkemesi astı.

SİVİL ENVER PAŞA

Ikinci Meşrutiyet mücadelesinden Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar adı en çok duyulan şahsiyet ENVER PAŞA'nın ismi idi. Yine aynı zaman içinde resmi en çok görülen de ENVER PAŞA idi: Bu resimlerin istisnasız hepsi, ASKERÎ ÜNİFORMA'lı idi: Enver Paşa, sivil elbiseyi, ayağından ketr'lerini hiç çıkarmadan mümkün olduğu kadar «askerî kıyafete» benzetmek şartiyle, ancak, Almanya, İtalya, Rusya seyahatlerinde giydi: Türk Ana - Vatanına geçerek, Ruslara karşı mücadele ve şehid oluncuya kadar da, kendisi için münasip gördüğü basit ve mütevazi asker kıyafetine kavuşmuştu.

İşte, yukarıdaki klişede, Enver Paşa'yı, 1921 de, Batum'da, arkadaşlarıyla birlikte görüyoruz. Ortadaki gri elbiseli zat, Enver Paşadır. Sağındaki amcası Halil Paşadır.

zin, pek bâlâpervâzâne bir edâ ile:

«— Allah aşkına sen kime dayanmış sın da burada Enver aleyhine bayrak açmışsın?» dedi.

Hiç cevap vermeksizin, elimle göğsümü göstererek, kendime, demek istedim. O, devam etti: «— Azizim... Biz Büyük Millet Meclisinde müttehid ve mütesânid kırk ittihadçıyız. İstediğimiz ânda Mustafa Kemal'i alaşağı edér, Enver'i onun yerine geçirebiliriz.»

«— Bu kudreti izhar etmenize kim, ne mâni oluyor?»

«— Zamanı henüz müsait bulmuyoruz.»

«— Mademki zaman müsait değildir, niçin burada tezviratta bulunuyor, Envercilik propagandası yapıyorsunuz? Vaziyetin nezaketi Meclise mi hâstır?. Memleket nâzik vaziyette değil midir?»

«— Bén Envercilik propagandası yapmıyorum, Enver'le görüşmeye gidiyorum» **dedi ve bana, Mustafa Kemal Paşanın Ali Fuad Paşaya yazdığı mektubu verdi. Bu mektubu okuyup kendisine iade ettikten sonra:**

«— Hilmi Bey... Ben sizin Enver Paşa ile buluşmanıza muvafakat etmiyeceğim. Enver, bu memleketin başında on sene süren hayır ve şerlerinden

sonra, tarihe karışmıştır. O, buradan ancak benim cenazeme basarak girebilir.» Dedim. Hilmi Bey, bir hayli afalladı:

«— Demek ki siz, kendi şefinize de baş eğmiyeceksiniz; öyle mi?»

Cevap verdim:

«— O, benim bileceğim işdir.»

Hilmi Bey, soğuk bir selâm ile, biraz da olup bitenlerden duyduğu hayreti saklamıyan edâ ile çıktı, gitti. Ben bu vazifeye Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşanın tensibi ile gelmiştim. Ankara makamlariyle olan muhaberelerimi, Şark Cephesi Kumandanlığı vasıtasiyle yapıyordum. Hâdiseyi tafsilâtiyle Karabekir Paşaya bildirmeye karar verdim.»

★ — HİLMİ BEY, MUSTAFA KEMAL PAŞANIN, ENVER PAŞAYA, «ÜÇ TEKLİF» İNİ ANLATIYOR :

Miralay Sami Sabit Bey, Hilmi Beyin, Ankara'da cereyan eden hangi hâdiselerin tesiriyle Batum'a, Enver Paşayı görmiye gittiğini izah ederken, seyahatine âdeta, Mustafa Kemal Paşa tarafından memur edildiği intibaını uyandıran bir tefsir tarzı kullanıyor. Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşaya «bizzat açılacaktır.» kaydıyla ve şifreli olarak gönderdiği 17 Teşrinisâni (Kasım 337) (921) tarihli telgrafın metni şudur:

«— Ardahan mebusu Hilmi Bey, Ankara'dan geldi. Moskova'ya gidiyor. Elinde Mustafa Kemal Paşa / tarafından Ali Fuad Paşaya yazılmış bir mektup var. Hilmi Beyin Enver Paşa ile görüşmiye memuriyetini mutazammındır. Hilmi Beyin ifadesine göre, Kemal Paşanın şartları: «Enver Paşa, harb devam ettiği müddetçe, Anadolu'ya gelmiyecek. Türkiye, İngiltere ile müsalâha akdettiği takdirde, İslâm âleminde İngilizler aleyhinde teşebbüsatta bulunmıyacak. Enver Paşa, sulhtan sonra da Türkiyeyi bir müddet rahat bırakacak.»

Hilmi Bey, ÜÇÜNCÜ MADDE'yi red dettiğini ve yalnız iki maddeyi iblâğ için gitmekte olduğunu söyledi. Mumaileyh, Enver'in şu sırada Anadoluya girmesine gûya aleyhtar, ikinci maddeye taraftar görünüyor. Ancak Kemal Paşanın çok yetersiz olduğundan bahisle — ve bazı vak'alar zikrettikten sonra — bu idare devam edemez. Kemal Paşa sukuta mahkûmdur diyor ve Ankara muhitinde Enverciliğin pek kuvvetli olduğunu iddia ederek, Enver Paşanın, Kemal Paşayı istihlâfına taraftar ve bu fiilin harbden sonra tahakkukunu münasip görüyor. Biraz da munsif görünmek için zat-ı âlileri hakkında Kemal Paşayı istihlâf etmesi, pek musib gibi görürse de Erzurum halkının size taraftar olmadığını söylüyor ve bir üçüncü yüksek şahsiyet bulamıyarak Enver Paşada karar kılıyor.

Mecliste pek mütesanid kırk İttihadçı mebus bulunduğunu, Kemal Paşayı devirmek pek mümkünse de vaziyet-i hazıranın müsaid olmadığını anlattı.

Kendisine cevap olarak, Millî Meclis, Mustafa Kemal Paşanın taşkınlıklarını men' veya tahdid edemiyorsa, o mevkie gelecek her şahsiyete karşı aynı vaziyette kalabilir. Müşarünileyhin, mevkiini ergeç başkasına bırakması icabetse bile, onu istihlâf edecek zat, Enver olmamalıdır. Enver, rolünü ifa ve ikmal etmiştir. Her türlü hasenat (iyilik) ve seyyiatından (fenalıklarından) sarfınazar, tarihimizde Meşrutiyetin kahramanı olarak yaşıyan Enver, şu sırada Anadolu'ya girmek teşebbüsünde bulunursa, tarih huzurunda bir Çerkes Ethem menzilesine iner.

Hilmi Bey İttihadcılığı, uzun uzadıya izahlarla pek kuvvetli gösterdikten sonra, Enver'le uzlaşmaya giderken, onun bir mektubundan dolayı, Kâhya'ya yapılan muamelenin muvafık olmadığını ve bu hususta müsaid bulunmaklığımız lüzumunu ileri sürdü. Görülüyor ki, Kâhya, Batumcu'ların işine, bizim tahmin ettiğimizden çok ziyade yarıyan bir âlettir.

Cevaben kendisine Kâhya'nın takibine sebep, yalnız o mektup değildir; onun hükûmetçe takibine zorlıyan elde başka vesikalar da vardır, dedim ve i-

zahat verdim. Hilmi Bey, bu söylediklerimi tasdik eder gözükmek mecburiyetinde kaldı.

Mumâileyhin şu memuriyetine göre, Başkumandanın fikrini ve Ankara Meclis ve muhitindeki cereyanların mahiyetini daha iyi öğrenmek lüzumunu arz ve mütalâa-i devletlerine intizar ederim.»

★ — KAZIM KARABEKİR VE MUSTAFA KEMAL'İN CEVAPLARI:

Sami Sabit Beyin telgrafına, evvelâ, Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşadan cevap geldi. Telgraf — aynen — şuydu:

Fırka 13. Kumandanlığına

Makine başında,

Cevap: 18.11.337 ve 4975 şifreye:

Hilmi Beyin ikinci iş'ara kadar münasip surette Trabzon'da oyalandırılması ve hareketine müsaade olunmaması lâzımdır. Memuriyeti hakkında malûmatımız olmadığından, keyfiyet Ankara'ya sorulmuştur.

Cephe Kumandanı: Kâzım Karabekir

Üç gün sonra da, Ankara'dan şu telgraf geldi:

Trabzon 13 üncü fırka kumandanlığı vasıtasiyle Ardahan mebusu Hilmi beye:

Ali Fuad Paşaya verilmek üzere, hâmil bulunduğunuz mektubu irsâle lüzum kalmamıştır. Bu mektubu 13. fırka kumandanlığına tevdi etmenizi rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Reisi, Başkumandan
Mustafa Kemal

Sami Sabit Bey, telgrafı, yaveri Cevad Bey vasıtasiyle Hilmi Beye gönderdi ve klişesi bu sahifelerde olan Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuad Paşaya yazdığı tavsiye mektubunu sahibine teslim edemeden iade etti.

Hâdisenin bundan sonraki safhası, Millî Mücadelede, Birinci Büyük Millet Meclisine kadar dağılmış ve sekilleşmiş çeşitli hizipler ve gruplar arasındaki sert mücadelenin tecellileri içinde geçti: Hilmi Bey, hâdiseyi, Meclis Başkanlığına, Şark Cephesi Kumandanlığına ve bizzat Mustafa Kemal Paşanın şahsına şikâyet etti.

Trabzon mebusları Hafız Mehmet ve Ali Şükrü Beyler, hükûmetten istizahta bulundular. Bu gösteriler, Hilmi Beyin şahsına müteveccih ve Yahya Kâhya'yı öne alan şekli içinde gerçek hüviyetini ortaya koymamakla beraber, mücadele aslında, millî mücadeleye nasıl bir LİDER'in hâkim olabileceği ve nasıl bir zihniyetin temsil edilebileceği hakikati idi: Çünkü, Millî Mücadeleyi yapan şahsiyetlerle, onların formasyonu, böyle bir tasnifi zarurî kılacak kadar **f a r k l ı** ydı ve bu ayrılışlar, daha sonra, İstiklâl Mahkemelerinin faaliyetlerine esas mevzular oldu: Vak'alar ve iddialar, hattâ hâdiselerin isnadı bile, bu farkın bünyesinde vücut buldu.

Bu neticeleri elbetteki tabiî karşılamak şarttı: Veraset, âlliyet, irsiyet prensiplerinin ferdlerde olduğu kadar, politik ve sosyal cereyanlarla müesseselerde devamı tarihî gerçeği — **bütün inkârlara ve tefsirlere rağmen...** — bir reel vakıa idi. İstikbalin tarafsız tarihçisi, 1908 - 1926 hâdiselerini tetkik ederken, bu köklü gerçek üzerinde duracak ve zaman zaman adaletin bile nasıl zorlandığına ait ibretli hâdiselerle karşılaşacaktır.

Ki, aynı metod ve ölçülerle zamanımıza kadar inebilirsek, mücadelelerin **«millet ve vatan»** adına şeklî sloganı içinde, zihniyetler, müesseseler, meslekler, grublar ve tarikatleşmiş belirli siyasî cereyanlar arasında olduğunu göreceğiz.

Arşivlerde, böylecesine sahibini bulamamış daha nice nice vesikalar yatıyor...

Lütfen hazırlıklı olunuz: 13. sayınız, bir senelik abone bedeli tutarında ödemeli olarak gönderilecektir.

MİLLİ TASARRUFUN SENBOLÜ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

MAKENZEN İSTANBULDA **Boğazların, harbin kilit noktası hüviyetini aldığı günlerde bir «Rus çıkarması»na karşı tedbirler alınması düşünülmüş ve ünlü Alman Feld mareşali fon Makenzen de dâvet edilmişti. Yukarıdaki klişe, Makenzen'i İstanbulda Sirkeci garında gösteriyor. Kendini selâmlıyan Cevad Paşadır. Arkası dönük olan da Harbiye Nazırı Enver Paşadır.**

Altıncı sayımızda başladığımız bu dikkatdeğer yazı serisinde, sayın Cemalettin Saraçoğlu, Fransanın Moskova elçisi M. Paleologue'un hatıralarını bâkir belgelerle tamamlıyarak ibret ve dikkatimize sunuyor.

Rasputin heyacanla soruyor:

"- İstanbul bizim mi? Öyle ise Ruslar daha çok acı çekmeye hazırdırlar..."

Perşembe, 31 Aralık 1914 — Bir saat sonra 1914 yılı sona ermiş bulunacak.

— Sürgünlük hüznü içindeyim. (Anlaşılan, Fransız Büyükelçisi kendisini vatanından uzak; karlı, sisli Moskoflar başşehrinde bir sürgün hissedip üzülmektedir.)

Bu savaş, bütün dünyayı altüst etmeğe başlıyalıberi olaylar en kesin hesapları o kadar çok kere boşa çıkardı, ve en mâkul hesapları yalanladı ki, insan, peygamberlik rolünü oynamaya ve gelecek hakkında bir kehanette bulunmaya cesaret edemiyor.

Bütün bunlara rağmen, bugün öğle-

den sonra buradaki İsviçre Sefiri Odier ile uzun uzun görüştüm, serbestçe fikir teatisinde bulundum. İsviçreli meslektaşım açık fikirli, sahip olduğu tecrübeleri realite mihengine vurmayı bilen ve nüfuz-u nazar sahibi bir diplomat. Şu neticeye vardık ki, harbi çabucak bitirebileceğini sanan Almanya büyük bir hataya düşmüştür, mücadele uzun, pek uzun sürecektir ve nihaî zafer en sonunda batılıya nasib olacaktır.

Demek oluyor ki harp bir yıpratma harbi olacak ve maatteessüf bu yıpranmanın da tam ve mutlak olması gerekecektir. Gıda kaynaklarının yıpranıp tükenmesi, insan materyalinin yıpranıp tükenmesi, âlet, malzeme ve sınaî imkânların yıpranıp tükenmeleri ve mânevî kuvvetlerin yıpranıp tükenmesi. Hiç şüphe yok ki, harbin neticesini bilhassa sonuncu faktörler tâyin ve tesbit edecektir.

İşte mesele bu açıdan incelenince, Rusya hesabına endişeye düşmemeğe imkân yoktur. Rus, kendini o kadar çabuk ye'se düşürmeğe, fikir değiştirmeğe ve hülyalarından iğrenmeğe o derece meyyal ki!... Övülmeye değer fikir ve kalb vahimelerine rağmen, Rus Milleti mânevî hayatında en çok iflâslar ve başarısızlıklar kaydetmiş bir millettir. Rus edebiyatının sık sık sahneye koyduğu tiplerden biri de ümidini kaybetmiş, mütevekkil ve kabiliyetini kaybedip hayatta muvaffak olamamış adam dır.

Tolstoi ve Dostoevski'den sonra Rus ruhunu en iyi incelemiş bir romancı olan Çekov'dan geçen gün birkaç sayfa okumuştum, diyor ki: «Niçin her şeyden bu kadar çabuk usanıyoruz? Başlangıçta o kadar gayret, heyecan ve inanç sarfettikten sonra, otuz yaşına doğru, hemen hemen daima iflâs edivermemizin sebebi ne ola? Ve düştüğümüz zaman da tekrar doğrulmaya acaba neden şöyle teşebbüs dahi etmiyoruz?..»

★ — **SARIKAMIŞ FACİASI:**

Çarşamba, 6 Ocak 1915 — Kars'tan Erzurum'a giden yol üzerindeki Sarıkamış'ta Ruslar, Türkler üzerine bir zafer kazanmışlar.

Bu başarı, müttefikler tarafından Alp'ler kadar yüksek, dağlık, bazı noktalarında 2500 metre yüksekliği aşan tepeler ve uçurumlarla örtülü ârızalı bir bölgede kazanılmış olduğu için, bir hayli değerli ve takdire şâyan. Bu havalide soğuk gayet şiddetli olduğu gibi, daimî kar tipileri de hüküm sürer. Fazla olarak yol namına birşey olmadığı gibi, bütün memleket de harab bir halde bulunmaktadır. Kafkasya ordusu, burada her gün olağanüstü bahadırlıklar başarıyor.

★ — **HEYECAN FIRTINASI :**

Salı, 9 Şubat 1915 — Douma Meclisinin yeniden toplandığı (1) Tauride Sarayında büyük bir canlılık ve kalabalık göze çarpıyor. Hükûmetin bu vesile ile Meclise sunduğu beyanname, umduğumdan daha mükemmel, harp hakkında daha kesin ifadeli, Başvekil Goremikin cılız sesini, mümkün olduğu kadar kuvvetlendirip, aşağıdaki cümleleri okuduğu vakit, gök gürültüsünü andıran bir alkış tufanı salonu sarsıyor.

— Türkiye, düşmanlarımıza katılmış bulunuyor; fakat askerî kuvvetleri, şerefli Kafkas kıtalarımız tarafından şimdiden sarsılmıştır ve önümüzde Rusya - nın parlak geleceği, orada, İstanbul surlarını yalayan denizin kıyılarında, teressüm ediyor!

Sonra Hariciye Nazırı Sazanof'un hararetli nutkunu dinliyoruz. Kendisi Boğazlar meselesine pek ihtiyatlı bir dille, kısaca şöyle temas ediyor:

— İktisadî ve siyasî meselelerin çözülebilmesi için, Rusyanın serbest denize kavuşması lüzumunu sağlayacak gün artık yaklaşmış bulunuyor.

Bundan sonra kürsüye çıkan hatip-

---

(1) Douma Meclisi, Rusya İmparatorluğu, Rus - Japon harbinden mağlûp ve perişan çıktıktan sonra, 1905 yılında Karadenizde, Kronştad'da ve memleketin diğer bölgelerinde patlak veren kanlı ihtilâllerden sonra, müstebid Çarlık İdaresi tarafından kurulmasına izin verilen mahdut mes'uliyetli bir Millet Meclisidir.

ler hep millî emellerden bahsediyorlar. Voronej mebusu Kovalevski, harbin Rusya ile Türkiye arasındaki asırlık ihtilâfa bir son vermesi gerektiğini ifade ediyor ve şu sözleri şiddetli, pek şiddetli alkışlarla karşılanıyor:

— Boğazlar, bizim evimizin kapı anahtarıdır; bu itibarla kıyılariyle birlikte bizim ellerimize geçmelidir. Milioukof da, Hariciye Nâzırı Sazanof'a beyan larından dolayı, şu sözlerle teşekkür ettiği vakit, Meclisin heyecanlı gösterilerine şahit oluyoruz.

— Millî vazifemizin gerçekleşmesinin iyi yolda olduğunu öğrenmekle mesuduz. Şimdi artık emin bulunuyoruz ki, İstanbulun ve Boğazların elde edilmesi, diplomasi ve askerî tedbirler sayesinde, vakti merhununda, tahakkuk edecektir.

Bir aralık müzakerelere fasıla verilmesinden faydalanıp, Meclis Başkanı Rodzianko ile ve Milioukof, Şingarief, Protopopof, Kovalevski, Bazil Maklakof; Prens Boris Galiçin gibi bazı mebuslarla görüştüm; bunların hepsi de geldikleri vilâyetlerden getirdikleri aynı intibaı tekrarladılar ve harbin millî vicdanı derin surette heyecanlandırdığını, Rus Milletinin zaferle sona ermiyecek ve İstanbulu Rusya'ya vermiyecek bir barışa karşı ayaklanıp isyan edeceğini söylediler.

★ — **RASPUTİN VE İSTANBUL:**

Çarşamba, 24 Şubat 1915 — Bugün öğleden sonra, kendisini harp yaralılarına, hastahane işlerine vermiş Madam... O... yı ziyarete gitmiştim. Salonun kapısı birdenbire büyük bir gürültü ile açıldı. İri yarı, sırtında zengin Rus köylüsünün bayram günlerinde giydiği uzun siyah kaftan, bacaklarında uzun konçlu çizmeler, bir adam içeriye girdi, Madam O ... ya yönelip kendisini şap diye öptü. Bu adam Rasputin'di.

Herif bana seri bir nazar fırlattıktan sonra, sordu:

— Kimdir?. Ve Madam O... F diye telâffuz edince, şöyle devam etti:

— Ya. Fransa elçisi bu zat öyle mi? Kendisiyle tanıştığımdan dolayı memnunum. Zaten kendisine söyliyecek birkaç sözüm de var...

Ve süratle, talâkatle konuşmaya başladı. O kadar hızlı söz söylüyordu ki, bize tercümanlık eden Madam A..., sözlerini tercümeye yetişemiyordu.

O konuşurken, ben de kendisini rahat rahat tetkike vakit bulmuş oluyordum. Uzun ve tarak yüzü görmemiş koyu renkli saçları; kara ve gümrah sakalı; yüksek ve açık bir alnı; geniş ve fırlak bir burnu, adaleli bir ağzı var. Fakat bu bayağı köylü simasının bütün mânası gözlerde, acaip bir parlaklık, bir derinlik ve çekicilik arzeden keten mavisi gözlerde toplanmış. Bakışları hem keskin, hem de okşayıcı, hem masum, hem de hilekâr, hem yakın, hem de uzaktan bakıyormuş hissini veriyor. Hulâsa tuhaf, esrarlı gözler.

Rasputin bana kısa, kesik kesik cümlelerle ve bol el ve kol hareketleriyle harbin Rus Milletine yüklediği ıstıraplarının hazin bir tablosunu çiziyor:

— Pek çok ölü, pek çok hasta, pek çok dul kadın, pek çok yetim, pek çok gözyaşı ve pek çok harabeler var!... Cepheden sağ dönmiyecekleri bir düşün ve bunlardan herbirinin arkalarında beş, altı... on kişiyi göz yaşları içinde bırakacağını gözönüne bir getir! Öyle köyler, büyük köyler biliyorum ki, hepsi de mâtem içinde... Sonra harbden dönenler, hem de ne halde dönenler Allahım! Çolaklar, sakatlar, bacaksızlar, körler!... Müthiş şeydir bu!.. Yirmi yıl süresince Rus topraklarında ıstırap, elem ve mâtem biçilecek!.

Cevap verdim:

— Evet, şüphesiz korkunç bir manzara bu ama, şayed bütün bu fedakârlıklar neticesiz kalır, boşa çıkarlarsa daha kötü birşey olur. Müphem, müşevveş bir barış, bir yorulma barışı yalnız ölülerimize karşı bir cinayet olmakla kalmaz, aynı zamanda memleketlerimizin belki bir daha kalkınamıyacakları, iç felâketlere de sebep olur.

— Hakkın var... Sonuna kadar döğüşmek zorundayız.

— Bu gerçeği senin ağzından işit-

mekle memnun oldum; zira, yüksek mevkili birtakım kimselerin İmparatoru artık harbe devam etmemeğe yeltendiklerini duyuyorum.»

★ — «O, ŞEYTANIN ELİNDEDİR!»

Beni bir müddet şüpheli bakışlarla süzdü, sakalını kaşıdı, sonra birdenbire damdan düşer gibi:

— Her tarafta ahmaklar bulunabilir!.

— Kötü olan cihet, bu ahmakların Berlin'de kredi bulmuş olmalarıdır. Almanya İmparatoru Giyyom hesabına sen ve ahbapların bütün nüfuzunuzu barışa hasrederek çalışıyormuşsunuz.

— İmparator Giyyom mu dedin? Fakat bilmiyor musun ki onu iğva eden, ona ilhamlarda bulunan iblistir, Şeytan-i aleyhül-la'nedir. Bütün sözlerine, bütün hareketlerine hâkim olan şeytandır. Ne ler söylediğimi biliyorum; bu işlerden anlarım: Onu himaye eden şeytanın ta kendisidir. Lâkin ne var ki, günün birinde şeytan, onun vücudundan çekilip çıkacak, onu ortada bırakacaktır. Zira, Cenab-ı Hak böyle istiyor ve Giyyom çöplüğe atılan eski bir gömlek gibi yer de serilip kalacaktır.

— Şu halde demek oluyor ki, bizim için zafer mev'ud ve mukadderdir, zira şeytan muzaffer olamaz değil mi?

— Evet, zafere ulaşacağız ama, ne zaman bilemem... Cenab-ı Hak, mucizelerinin izharı zamanını ancak kendisi seçer, bu suretle ıstıraplarımızın sonuna gelmiş bulunmaktan henüz uzaktayız; daha pek çok kan, daha çok gözyaşı akmasına şahit olacağız!.

Bu sözleri söyledikten sonra, harbin yarattığı ıstırapları hafifletmek, milletin ıstıraplarını azaltmak lüzumundan bahseden sözlerine döndü ve:

— Bütün bunlar büyük paralara, milyonlarca ve milyonlarca rubleye mal olacak, dedi, ne var ki, masrafa bakmamalı... Zira görüyor musun, halk fazla ıstırap çekerse kötüleşir, hattâ korkunç olabilir, hattâ bazan cumhuriyetten bile bahseder olur. Bütün bunları İmparatora söylemelisin.

— İmparatora Cumhuriyetin kötülüğünden bahsetmek bana mı düşer?.

— Şüphesiz hayır ama, kendisine, milletin saadeti için sarfolunan paraların boşa gitmiş olmıyacağını ve Fransanın kendisine icap eden bütün paraları verebileceğini söyliyebilirsin. Fransa o kadar zengin ki!...

— Fransa, çok çalışkan ve pek tutumlu olduğu için, zengin olmuştur. Son zamanlarda Rusya'ya büyük avanslar verdi...

— Avanslar mı?. Ne avansları?. Eminim ki bütün bu paralar, kodamanların ceplerine girecek, köylülerin hissesine bir kopek bile düşmiyecektir. Hayır, beni dinle de, İmparatora sana söylediklerimi söyle...

— Ona bunları kendin söylesene!. Kendisini benden sık görüyorsun.

— Bu gibi şeyler, benim değil, ben İmparatorun Maliye Nâzırı değilim ya!. Ben onun sadece ruhunun nâzırıyım.

— Peki, öyle olsun! İlk huzura kabulümde İmparatora dilediğin şekilde lâf açarım.

— Mersi! Mersi! Son bir kelime. Rusya, İstanbulu sahiden alacak mı?

— Evet, şayed harbden muzaffer çıkacak olursak...

— Kat'î mi?

— Bunun böyle olacağına kuvvetle inanıyorum.

— Şu halde Rus milleti, bu kadar ıstırap çektiğine nâdim olmaz ve daha fazla acılara katlanır.

Bunun üzerine Madam O... yı öptü, beni kucaklayıp göğsüne bastı ve kapıyı hızla vurarak, iri adımlarla salondan çıktı.

Gelecek sayıda:

★ — **Çanakkale'de çetin savaşlar.**

★ — **Fransız Hariciye Nâzırının İstanbul ve Boğazlar için Çar'a telgrafı.**

★ — **Fransa, Rusya'dan Suriye'ye sahip olma sözü istiyor.**

Siz de yazdınız Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değerli gördüğünüz hâtıralarınızı duyduklarınızı, hâfızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hulâsalamıya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde geliş sırasiyle neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

«— 1929 senesi idi. Niğde' de Ziraat Müdürü idim. Bu teşkilât yeni kurulmuştu. O zaman bir umum müdürlüğe bağlı idik. Niğdenin dünyaca meşhur elmalarından seçilmiş yüz fidan isteniyordu Ankaradan..

Finlândiya'dan istenmiş. Biz, iklimi için coğrafya kitaplarındaki bilgimizle tanıdığımız Finlandiyanın bizim Niğde elmalarına olan alâkasını düşüne duralım. aradan ne kadar zaman geçti, en az iki yıl sonra, doğrudan doğruya Niğde Ziraat Müdürlüğü adına Finlandiyadan bir «teşekkür mektubu» geldi. Bu resmî si idi. Bir de, eski Türkçe düzgün üslûblu «makama» mektub gelince, şaşırdım: Gönderen, aslı Niğdeli olan bir Rumdu.

Önce Kanadaya, sonra Finlandiya'ya gitmiş, orada yerleşmiş, Fin Hükümeti vasıtasiyle doğduğu Niğde' nin elma fidanlarını istiyen o imiş. Fidanların büyük kısmı tutmuş. Böylelikle hem memleket hasretini gideriyor, hem de elmayı dışarıdan, taaa Amerikadan getirten yeni vatanı Finlandiya'ya hizmet etmiş, kendisini de refaha kavuşturmuş oluyormuş.

Adresini veriyor, şahsen muhabere etmemiz isteniyordu. Zamanlarca düşündüm durdum...

Bu topraklardan ayrılış sebepleri ne olursa olsun, bağlarını çözmiyorlar, hattâ bu bağın kopmaması için, böyle cesaretli işlere girişiyorlar ki masal gibi geliyor.

Bunları bilebilmek, bizim, bu topraklarda gayrının yapacağı hiçbir şey bırakmama yolundaki azmimi zi şahlandırmaya yetmez mi? Fakat zannediyorum ki pek farkında da değiliz gibi...

Halil Esen - Emekli
Ziraat Müdürü
Eskişehir

SAHAFLAR ve BEDESTEN

Yaz mevsiminde İstanbula gelmek, vazifesi «Büyük Şehir»den uzak olanlar gibi, benim de başlıca zevkimdir. İstanbul'u her ziyaretimde, uğradığım yerler arasında da sahaflar ve belediye mezad salonu var. Son gelişim de sahaflarda bir kitap müzayedesi vardı. Eski harf eserleri ancak Sahaflarda ve değerlilerini de ancak böyle müzayedelerde bulmanın çaresizliği içinde bir şeyler alabilmek ümidiyle gittim. Kitablar, sefirlik, me busluk, hatta bir ara vekillik yapmış bir rahmetliye aitti. Neler yoktu? Bu olanlar içinde merhumun arkadaşlarının ithaflı eserleri, hatta not defterleri ve inanınız, aile resimleri vardı. Dostlarından aldıkları ve yine hemen hemen hepsi ithaflı olan fotoğraflar bile bu satış hengâmesinin içinde idi. Onların kimse yüzüne bakmadı. Bekledim ne olacak diye. Müzayede bittiği zaman, aileye mensup olan bir zata, bu hatıra fotoğrafların ne yapılması gerektiğini soran ve satışa delâlet ettiği anlaşılan kitapcıya bu zat: **«— Birisine ve riverin. Olmazsa bir çâresine** bakın..» dedi ve hiç de gerçek değerini bulamamış olan bu satışın parasını cebine atarak ilerledi.

Zavallı, bedbaht Baba, ikinci ve bu sefer gerçek anlamıyla ölmüştü..

Bedesten de bu halde: Aile hâtıraları, bugünkü neslin elinde heder olup gidiyor. Sıkıntı başka şey, vefa başka şeydir. Sıkıntıdan kurtulmak, hatta ecdad hâtıraların dan kurtulmak için herşeyi yapıyoruz amma, bir de vefakâr olmanın fazilet ve huzurunu hiç tecrübe ettiğimiz yok... Acı değil mi?

Bahaettin Alazlı - Niğde

NEDEN DOĞUM GÜNÜ DEĞİL?

Hazret-i Mevlâna'nın doğum günü 30 Eylül 1207 (**6 Rebiülevvel 604**). Ölüm günü de 17 Aralık 1272 (**5 Cemaziülâhir 672**). Ben öğrenmek istiyorum: Neden Mevlâna'nın ölüm günü yıldönümü şeb-i arûs adı verilen ölüm yıldönümü olan 17 Aralıkda anılır da, doğum günü, yâni bu büyük Türk düşünürünü dünyaya kazandıran o mutlu gün kutlanmıyor?

Aralık ayı, sert bir kara iklimi olan Konyanın en çetin ziyaret günlerine rast lar. Oysaki artık son yıllarda Konyaya onbinlerce turist geliyor, Mevlâna hayranı geliyor. Bu gerçeği de gözönünde bulundurup, hiç bir gaye ile olmasa da, sadece Mevlânâ için kalbleri saygı ve sevgi dolu olanların daha rahat bir iklim gününde Selçuk medeniyetinin kalbinde buluşmaları için, 17 Aralık ölüm gününün olduğu gibi, 30 eylül doğum gününü neden kutlamıyoruz?

Muhittin Gönüldaş - Konya

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT: 2 SAYI: 12 OCAK 1965 FİATI: 250 KRŞ.

LÛGATÇE

Akîde : İnanış.
Âtıl : Tenbel, boş.
Balâpervazâne : Yüksekten konuşma.
Bâtıl : Esassız, yalan.
Bertafsil : Tafsilâtı ile.
Bid'at : Sonradan olma.
Bilhamdillâhutaalâ : Tanrıya şükrolsun.
Cehd : Azim, dölen, o işi tamamlama gayreti, direnme.
Cariye : Saraylardaki odalık.
Cinas : Mânası iki anlamlı söz.
Dalâlet : Azma, yoldan çıkma.
Derakab : Derhal.
Deveran : Dönme, devretme, kan dolaşımı.
Dîba : Bir cins ipekli kumaş.
Dilhun : Gönlü kanlı, yaralı.
Diriğ :Esirgeme.
Diyet : Kan bedeli.
Duçar : Yakalanmış, bulaşmış.
Enzar-ı tahkir : Hakaret nazarları.
Esbab : Sebepler.
Evamir : Emirler.
Evamir-i kat'iye: Kat'î emirler.
Gadup : Gazaplı, öfkeli.
Gafur : Bağışlayıcı, affedici.
Giranbaha : Paha biçilmez.
Hâdim : Hizmet eden, işe yarayan.
Hâdis : Sonradan meydana gelen.
Halef : Kendinden sonraki.
Haseki : Hükümdar hizmetini yapan kimse.
Hattat : Güzel yazıyı sanat edinen, düzgün yazı yazan.
Hatırnâk : Hatırbilir.
Hâtime : Son vermek.
Hırs-ı câh : Mevki hırsı.
Hibe : Armağan, hediye.
Hüccet : Delil, belge.
İskat : Düşürme.
İhlâs : Kalb temizliği.
İhsas : Hissetme.
İka : Yapmak.
İlm-i Hey'et : Astronomi.
İmtidad : Uzama.
İstihfaf : Alay, istihza.
İstihbar : Haber alma.
İstihzah takriri : Gensoru.
İstirdad : Geri almak.
İşret : İçki.
İştirakiyun : Her şeyde müş terekliği kabul eden sistem, komünizm.
İzaa : Işıklı olmak.
Kâr-ı Kadîm : Eski usul.
Kavî : Kuvvetli.
Kıraat : Okuma.
Kiyaset : Anlayış.
Kütüp : Kitaplar.
Libas : Elbise.
Mareke : Savaş alanı.
Meşkûk : Karışık.
Mevad : Maddeler.
Mevhibe : Vergi, bahşiş, ihsan.
Mevsuk : Tevsik edilmiş, vesikaya dayanan.
Mubah : Helâl.
Mubareze-i fikriye : Fikir çarpışması.
Muhaceret : Göç.
Muntazammın : İçine alan, üstüne alan.
Muvahhit : Tek Allaha inanan.
Müdara : Yüze gülme.
Mülhit : Tanrıyı tanımaz.
Münezzeh : Temiz, arı.
Münferid : Tek.
Münkir : İnkâr eden.
Müntakim : İntikam alan.
Müsellehan : Silâhlı olarak.
Müsellem : Teslim edilen.
Müsteşrik : Şark ilimleri ile uğraşan kimse.
Müşrik : Tanrıya ortak koşan.
Müteennî : Düşünerek davranan.
Müteheyyiç : Heyecanlı.
Müttekî : İbadete düşkün.
Müzeyyen : Süslü.
Nafile namaz : Farz ve sünnet olmıyan namaz.
Nahvet : Kibir, böbürlenme
Nan-ü Nimet : Yiyecek.
Necabet : Temizlik.
Nezd-i Padişahî : Padişahın yanında, padişahın gözünde.
Nef'i : Fayda, yararlılık.
Nezif : Kan kaybettiği için kuvvetsiz kalan.
Nifak : Ayrılık.
Nokat : Noktalar.
Nübüvvet : Peygamberlik.
Nüvaziş : Okşama.
Odalık : Oda hizmetçisi.
Postnişîn : Postta oturan, Tarikatin en büyüğü.
Rahîm : Merhametli.
Rahman : Merhametli olan.
Ref olmak : Kalkmak.
Ruznâme : Gündem.
Rüfeka : Arkadaşlar.
Saniyen : İkinci olarak.
Sâdır : Çıkmış, gelmiş.
Sefir-i Kebir : Büyükelçi.
Sekinet : Rahat, dinlenme.
Selât : Namaz.
Serefrâz : Başı yüksek.
Serhad : Sınır boyu.
Seyelân-ı dem : Kan dolaşımı.
Sezâ : Değer, lâyık.
Suhulet : Kolaylık.
Şerait : Şartlar.
Şerir : Şirret kimse.
Şirk : Ortak tutma.
Şuyu : Şâyi olma, duyulma.
Tasallut-u elîme: Kötü şekilde musallat olma.
Tatyip : Ayıplama.
Tavazzuh : Açıklama, aydın latma.
Tecviz : Cevaz verme.
Tedabir : Tedbirler.
Tedvir : Döndürme, çevirme.
Teemmül : Etraflı düşünme.
Tekeffül : Kefalet.
Tergip : Rağbet verme, isteklendirme.
Teslihat-ı lâzime : Lâzımgelen kolaylıklar.
Teşne : Susamış.
Tedhiş : Dehşete düşürme.
Tevessü : Genişleme, yayılma.
Tevhid-i Bârî : Tanrının birliği.
Ubudiyet : Abitlik, dindarlık.
Vahdaniyet : Birlik.
Vahiy : Tanrının Cebrail vasıtasiyle Peygambere seslenişi.
Vakai dilsüz : Yürek yakıcı olay.
Vifak : Aynı fikirde olma.
Zahir : Görünür.
Zeval : Yokolma.